

הפסגה

(נובילה)

אהרן אפלפלד

— 1 —

הם נסעו דרומה במרכבה ישנה ובדרך העפר. בזה אחר זה קלפו על פניהם הנופים, כל הקיץ במלוא הדרו, מחניק מרוב ניחוח ולחות. עתה פנו וטיפסו על ההר. הרכב ניהל את הסוסים בעצלתיים, בלא להאיץ בהם. לאורך השעות הרבות, לא החליפו ביניהן האם והבת אף הנהגה, שקועות היו במושב הישן, כל אחת צנופה לעצמה.

לפתע אמרה האם: לאן אנו נוסעות. אני לא מבינה. היא השמיעה מלים אלו בלא להניע את ראשה. הבת לא הגיבה. פניה המתוחות נקמטו כמתוך חיוך.
 "אני שואלת", אמרה האם.
 "אינני מבינה, אמא".

לשמע תגובה זו היטתה האם את ראשה בקדוה, זרקה בה מבט, ובלא להוסיף עוד מלה השעינה ראשה על המסע. הבת הליטה את מצחה בידה הימנית.

המריבה היתה רבה, כבר חודשיים. זה היה לאמיתו של דבר רק הד, לא נעדר חדות. הסערה סרבה לגווע.

הרמה הלכה ונפרשה לפנייהם, מישורית, רחבה ומעובדת. העצים עמדו בירקותם האיתנה. האם ידעה מקומות אלה ממסעותיה. מעולם לא התבוננה בהם מקרוב. תמיד היתה עסוקה ועמוסה. עתה, כביכול, קרבו וכאו אליה פינות חמד אלה והרפקו על עיניה, אך היא היתה מרוגזת ומתוחה, וציפתה בקוצר-רוח לפרידה זו, משום מה, הלכה ונמשכה. הרכב והסוסים כרתו ברית נגדה.

"אינני מבינה לשם מה הטרדת עצמך. למקומות כאלה מוטב לו לאדם שישע בעצמו", אמרה האם בקול נמוך ובאיפוק רב.
 "לא אשאיר אותך לבד".
 "את מגזימה", אמרה האם בקימוץ שפתיים.

לאמיתו של דבר היתה זו החלטתה של האם לבוא כאן. הבת העמידה תחילה פנים של סרוב, לבסוף ניאותה, שוב לא היה איכפת לה. עתה לא ביקשו אלא להתרחק זו מזו. אך הרכב כמו להכעיס לא מיהר, הוא ניהל את הסוסים לאט, מתוך איזה שיוויון-נפש, כאילו היה הזמן רכוש.

"עוד רחוק", שאלה האם את הרכב בקוצר-רוח.
 "עוד כברת דרך הגונה".

"אם כן, למה לא תאיץ בטובך בסוסים".
 "הסוסים, אמר הרֶקֶב בקול איכרי כְּבֹד, לא רגילים בדרכי עפר, נהיו
 עירוניים בעוונותינו". הוא ביטא את המלה האחרונה בנוסח הישן, הדתי.
 "ואם אוסיף על שכרך, תאיץ בהם".

"מה את שחה", התערבה הבת.
 "אין זה ענייניך", אמרה האם כדרך שהיתה מדברת אליה בעודה ילדה.
 "אין דרכי להאיץ בסוסים", דיבר הרֶקֶב, "וזהי דרך פתחתים. האין
 המרכבה נוֹחָה".

"לא, אם לומר את האמת", אמרה האם בקול שנשאר לה מימים עברו,
 קאפריזי.
 "לא אשנה את דרכי, גבירתי, כסף לא יענה הכל. יש לחוס על
 הסוסים".

"הסוסים חשובים בעיניך, אני רואה, מבני אדם".
 "גם אותם ברא הבורא, לא כן".
 האם הכירה היטב טון זה, דתי להכעיס.
 הבת אמרה: "למה לך להתנַכֵּחַ".
 "מותר עוד לדבר, לא אוותר על הדיבור", הגביהה האם את ראשה.
 "עשי כרצונך", אמרה הבת וקָלמה את פיה.

הסוסים התנהלו בכבודות. הרכב הקשיש לְמַלֵּם בינו לבין עצמו: השד
 יודע למה נתפתיתי. לא למרכבות נועדה דרך זו אלא לבהמות השרה. האם
 ידעה: אין בטרוניה זו ממש. הוא מבקש להעלות את המחיר. היא הצטחקה.
 הבת שהופתעה מן הצחוק אמרה: "מה מצחיק".

"אינך שומעת", קטעה אותה האם.
 הרֶקֶב הסב את ראשו ואמר: בעד שום מחיר לא אעלה עוד לכאן.
 והדרך אמנם היתה עקלקלה, זרועה אבנים ותלולה אבל הנוף שלצידו
 מרהיב בפשטותו.

בחורף של 1937 עוד מלאה האם כמה תפקידים קטנים בתיאטרון. וזה
 היה הסוף. מסיבת־פרידה לא ערכו לה, וחיש מהר נסתבר לה כי גם
 הפנסיה מוטלת בספק. חודשים אחדים התרוצצה בעיר, הזעיקה ירידים
 ישנים, הרֶפְקָה על דלתות. לכסוף, בלית ברירה ובלא פרוטה בנרתיקה,
 הופיעה אצל הבת. הבת אמנם השתדלה מאד אבל בעלה, ג'ורג', לא האיר
 לה פנים. שחקנים לא נחשבו בעיניו.

שבועיים התגוררה בביתה של הבת, הרעישה עולמות ואפילו עם
 הנכדים רבה. הבת עמדה בתוֹך, מטולטלת, בין הסערות. ערב אחד הכריזה
 האם: "כאן לא אגור ויצאה".

הבת השיגה אותה בתחנה. ימים מספר התרוצצו יחד במרכז העיר.
 שוב הזעיקו ירידים ותיקים, ביקרו בסוכנויות. האם עמדה על דעתה: עלי

לעבוד ויהי מה. אבל איש לא נכון היה להעסיק שחקנית קשישה, אף לא כזכנית. הם עמדו לשוב. הבת הבטיחה כי תערוך שיחת-ברור עם בעלה, הכל יבוא על מקומו. בדרך פגשו את מנהל הגמנסיה הקשיש. הוא נחשב בעיר כאדם מתון ובעל אופקים רחבים. בראותו את שתי הנשים במצוקתן אמר: יש לי רעיון. הרי לא רחוק מכאן יש מעון הרים, מרכז רוחני ופיסגה נהדרת. אני עצמי השתתפתי באחד הדיונים. יש שם, אם אינני טועה, גם מלון נאה.

זה המקום, הסכימו כולם.

בדרך הביתה, התחרטה. היא חששה כי המדובר הוא ודאי במעון צהודי. שוב שאלות ושוב דיבורים, והיא הרי סלדה מפניהם. אך בשובן, מאוחר בלילה, הבינה חיש מהר כי מוטב מעון יהודי מאשר גיהנום זה.

"מתי נגיע", הקיצה האם ממחשבותיה ושאלה את הרקב.

"לפנות ערב, אם ירצה האל".

"למה לך להטריד כל הזמן את האל", לא התאפקה האם, שנפשה קצה מדתיות מעושה זו.

"מה לעשות, אנחנו עוד נוהגים בנוסח הישן ומאמינים בו. ואת

אפיקורסית להכעיס".

"כן", אמרה האם והתכוונה להרעימו.

"אני, אמר האיכר בקול איכרי, לא הייתי מעז להתגרות בו בדרך

חתתים זו, במעלה ההר".

"לא אשתנה עוד", אמרה האם בקוצר-רוח.

"אני מבין", אמר הרקב.

בלכה העריכה גולמיות זו. בשעתו, בעודה צעירה, במסעותיה הרבים,

היתה לא פעם שוקעת בשיחה עמהם, לעתים מתגרה בהם. במרוצת השנים למדה את לשונם, את טיפשותם ואת חכמתם.

השיחה הקצרה שניהלה עם הרקב הקשיש השיבה רגע לחכה את טעם

הימים האחרים, הצעירים; והיא שאלה: מעולם לא היית שם.

"מעולם. מעולם. מי גר שם למעלה".

"יהודים".

"ואת הולכת אליהם".

"כן".

"אינני מאמין למראה עיני".

"מה לעשות".

"אבל את גבירתי אינך נראית כיהודיה".

"ואף על פי כן את האמת אין להסתיר עוד".

הבת שישבה בפניה, קמוצה ובלא להוציא הָגָה מפיה, התרעמה בלבה

על הנסיעה הארוכה, על הפטפוט הנמשך של האם, ועל כל הצרות

שעוללה לה בחודשים האחרונים. המחשבה, כי עוד שערוריות רבות צפויות לה הטרידה את מנוחתה. היא התגעגעה לביתה ולילדיה.

"אמא", אמרה בלא כוונה יתירה.

"מה", פקחה האם את פניה.

"אל תשכחי לכתוב לי".

"את יודעת היטב שאינני אוהבת לכתוב מכתבים. מכתבים מוצאים

אותי מדעת".

"רק מלה שתיים".

"לא יאונה לי שום רע. היהודים סוף סוף לא יעשו לי דבר". היא

ביטאה את המלה יהודים כדרך שמכטאים זאת נוכרים.

"כרצונך, אמרה הבת. עשי מה שנוח לך". בוויכוח עם האם היתה

תמיד ידה על התחתונה.

שעת אחר הצהריים דוממת פרושה היתה על הרמה. העליה היתה

איטית ואף על פי כן הוחש בעליל, כי האוויר כאן שונה, חריף ומסחרר.

פניה הדרוכים של הבת הלכו עתה ולבשו ארשת קפואה. החודשים

האחרונים, שבתחילה הביכו אותה מלאו אותה לבסוף חמה. האם לעומת

זה, פניה הלכו והמירו הבעות ועתה לבשו ארשת של זחיות-דעת. הבת

ידעה היטב הבעה זו. זו עוררה בה תמיד תחושה לא נעימה — נחיתותה

היא.

האם אמנם היתה משכילה ממנה. בשנים האחרונות לא קראה אך מה

שצברה בגמנסיה ולאחר מכן בבית-ספר למשחק שישמשו לה אוצר גנוז:

ספרות קלאסית וספרות מודרנית, תיאטרון ומוסיקה. הבת אף היא סיימה

גמנסיה לא הומנית אלא מסחרית, המסחרית לא התכוונה אלא להכשיר

עקרות-בית מכובדות. והיא אמנם היתה עקרת-בית: גידלה שלושה בנים,

הכינה ארוחות דשנות לבעלה ובלילה כיבסה. האם ניצלה היטב את יתרונה

על פני ביתה ולא פעם התעמרה בה על קוצר דעתה. הרקב ידע עתה כי

לשכרו יוסיפו ועל כן נחה דעתו. הוא לא האיץ בסוסים אך גם לא התרעם.

"ומה יש שם למעלה", שאל הרקב בטון של רקב ביתי המרשה לעצמו

לפעמים שאלה אישית.

"מרכז רוחני", אמרה האם ביודעה כי הרקב לא יבין משמעותה של

המלים.

"לא אבין", אמר הרקב.

"האם לא שמעת על מרתין בובר", פנתה אליו בלשון אתה כדרך

שפונים אל שרת בן גילך.

"לא גבירתי, מעולם לא".

"במחילה בכבודך, חרות בלבך שם זה. עוד תודה לי כי לחשתי לך שם

יקר זה".

"אני מודה לך, גבירתי, כלום מדובר בכומר או בקדוש".
 "הוגה־דעות".
 "הוגה־דעות, אני מבין".

האם, אם לומר את האמת, מעולם לא התענינה בשמות נודעים אלו. מנעוריה היתה לה רתיעה מכל עסקי יהדות. שחקנים וסופרים יהודיים לא נחשבו בעיניה. היא אהבה את הקלאסיקה, את הניב החי, את הדיבור שאין בו התחכמות. גם עתה היה כל זה רחוק ממנה, היא לא ביקשה אלא לברר את דעתו של הרקב ולהשתכח רגע. הרקב אמנם נענה להזמנה זו.

"יהודים רבים הכרתי בימי חיי. אני מכיר אותם נדמה לי היטב. ויש בעיני נדמה לי להבחין בהם מרחוק. אבל את כל כך משלנו את, שאילו נתבעתי להישבע הייתי נשבע".

"העינים דרכן להטעות, לא כן". אמרה האם בשקט מעושה.
 "עד כדי כך לא הייתי משער".

"השד אינו נורא כל כך כפי שהוא נדמה".

"אני מסכים עמך גבירתי בכל לבי". ביקש הלה להחמיא לה.
 "במה שונים הם כל כך", משכה היא אותו בלשונו.

"כמאום", נקט הוא לשון ערמומית.

"אתה מגזים נדמה לי".

"כל בני אדם שווים בעיניו, לא כן".

"ואף על פי כן היהודים יהודים הם".

"סוחרים הם. מה בכך אם סוחרים הם. אך כך גבירתי אין שום תו משלהם".

"תודה".

"אני אומר זאת במלוא הרצינות. גם נאה".

"זה מצחיק", פרצה האם בצחוק.

השיח התנהל בנועם. הרקב, גבר חסון, סיפר לה כי בנעוריו עזב את נחלת אבותיו בשל מריבה של מה־בכך ויצא העירה. תחילה עבר כסבל וכרקב שכיר. עתה ברשות עצמו. ירעה האם שאין הסיפור תמים כפי שהוא נשמע. מריבה של מה־בכך משמע גנב את כספי אביו ואולי גם בזבז אותם בשתיה. במרוצת השנים, במסעותיה הרבים, היא למדה להקשיב להם, לאהוב גולמיות זו, תערובת של אמת ובקיה.

הרקב עצר את הסוסים ואמר: ננוח קימעה. הבת הקיצה מתוך קפאונה ואמרה: מה זה עולה על דעתך.

"השעה שלוש".

"מה בכך אם השעה היא שלוש".

"עלי להגיע הביתה במועד".

"נגיע. אל יטריד אותך הזמן יתר על המידה".

"זה מטריד אותי".

"אדם יוצא לדרך יניח את השעון בביתו. יודע אדם את שעת יציאתו אך לעולם לא את שובו. הזמן כל-כלו בידי הבורא".
"אינני מבינה מה אתה שח".

"גבירתי הנכבדה", אמר והיפנה את ראשו לעזרתה של האם, "הסבירי לה את משמעו של הזמן. אנחנו הקשישים כבר מנוסים בזה. לא כן".

לשמע פניה זו, היטתה הבת את צנארה ובקול שהיה בו הרבה נחישות וכעס אמרה: הבטחת לנו כי בשעה שלוש נגיע. היכן אנו והיכן המקום. לי יש בית וילדים.

"לאט לך גבירתי", מתח הרקב את קולו ככל שיכול. "כבר אמרו חכמים אדם חושב ומבטיח והאל מכריח. לא כן אמרו".

האם לא חשה לעזרתה. היא התכוננה בידיה של הרקב. הלה הוציא מן הארגז את צקלוני השעורה וקשר אותם לראשי הסוסים, למלם בינו לבין עצמו: הם רעבים. הם רעבים. האם נקסמה רגע בשקט של תנועותיה, שלא ניכרו כמעט.

"ואת אינך אומרת לו כלום", פנתה אל האם.

"מה יש לומר. אינך רואה. הוא מאכיל את הסוסים".

"ואני השארתי בית, ילדים".

מי ביקש ממך לבוא, התכוונה לומר אך בראותה את פניה המתוחות, התאפקה ואמרה: לא זמן רב. לא זמן רב.

הבת חרקה שיניים.

האם שלפה את ראשה מתוך צוארונה וסקרה את בְּתָה במבט מלא. זו היתה בתה היחידה, תקוותה ואהבתה. כל שהיה בה מן האמהי והטוב ביקשה לתת לה. אמת, התיאטרון והמסעות היו מרחיקים אותה ממנה אבל את שעות הפנאי, והן לא היו מעטות, היתה מקדישה לה. היתה ילדה שקטה, ממושמת, מרבה לקרוא ובגיל שמונה אף גילתה כשרון מסוּגָם במוסיקה. הגילוי הזה הפיח בלב האם אושר סמוי. היא עצמה היתה לוקחת אותה אל המורה וצופה נגינתה. בגיל שתים עשרה, בלא סיבה גלויה לעין, נטשה את הפנסתר וסרבה ללכת למורה. שבועות אחדים נמשך השידול אך משעמדה בסרובה הניחה לה. היא למדה בגמנסיה המסחרית וציוניה הניחו את הדעת. בגיל חמש עשרה שוננו פניה, אפה נארך, פיה נקמץ: איוו רצינות זרה. בלב האם לא היה ספק: תווי אביה הולכים ונעצבים בסברה הצעיר. הדבר כמוזן חרה לה.

הבת גדלה ובכל שנה המירה פנים, אופיה היה ממוזג ובלא כל געש פנימי. היא המשיכה לקרוא, ללכת לקונצרטים, כדרך הבנות מן המעמד הבינוני, אך זו לא היתה בתה של לוטה — בלא תשוקות ובלא אמביציות.

היא התחנתה בגיל עשרים לגבר בוגר ממנה בעשר שנים, אוסטרי מלידה, ובעל נחלה קטנה.

הרכב הספיק בינתיים להשקות את הסוסים. הסוסים לא נראו מאושרים ביותר. נדמה היה שהם מבקשים לנמנם. הוא עצמו צשב על הארץ והכין לו את ארוחתו: לחם, גבינה לבנה ומלפפון ירוק. הלחם הקרי הפיץ את ריחו ואת ריח התנור ששם נאפה.

"אינך אוכלת", פנה אל האם.

"אינני רעבה".

"את עצובה נדמה לי".

"יגעה במקצת".

"האם תרשי לי להציע לך מעט גבינה משלי. היא מצוינת".

"תודה".

"אנחנו עוד רגילים במאכלים פשוטים", התנצל הרכב, לא בלי לרמוז על אורח החיים העירוני המשובש. עתה דיבר אליה כדרך שמדברים אל מִכָּר ותיק. הוא הכיר את האכסניות ואת בעלי האכסניות, את הלהקות למיניהן, שחקנים ובמאים. הוא ידע, כשם שידעה האם, כי אין מתום בכל אלה. השחיתות פשטה בכל.

"עכשיו ניסע", אמר הרכב משסיים את ברכת המזון הקצרה.

השעה היתה ארבע. העצים הגבוהים הטילו את צליהם על הדרך. וזו נמשכה כבתוך מנהרה צוננה. הבת התעטפה בסודר בתנועה שהעידה על כעס עצור.

"אינך חשה בנוח, אני רואה", אמרה האם, "חבל שנתתי לך לצאת לדרך".

הבת, שכעסה פקע, אמרה, "אין לי שום רצון להתנכח עמך. את יודעת היטב כי השארתי את הילדים בלי השגחה".

"הוא שאמרתי, חבל שיצאת, הייתי מסתדרת גם בלעָרִיךְ".

"היית מְכֻזֶּבֶת אל כל הכסף", זרקה הבת את המלים מפיה.

"אני", ביקשה האם שלא לרדת למשמעותן של המלים.

"כן, את", לא התחרטה עוד הבת.

עתה נירמה היה כי האם עומדת לשלוף מנרתיקה את צרור השטרות, לקרוע אותם לגזרים או להטילם בפניה. אך היא משום מה לא עשתה כן. תודה, אמרה.

"את יודעת היטב עד מה רַבְתִּי עם ג'ורג'. הוא מצידו, אני חייבת להודות, נהג בסבלנות רבה. יש גבול לשגיגונות. כמה אפשר לבזבז".

ג'ורג', עורר בה, מאז הכירה אותו מקרוב, סלידה. אוסטרי זעיר-בורגני שהכספים, כמו לאבותיו, נחשבו לו לתרפים. קמצן מלידה, שכל עזרה,

עזרה כספית במיוחד, נחשבה בעיניו הפְּרָה גסה של ההסכמה החברתית שעיקרה: ישא אדם את גורלו בשקט ואל ירעיש עולמות.

"ג'ורג' את אומרת", אמרם האם.

"תמיד היית בזבזנית".

את המלָה הזו, שנואת נפשה, לא יכולה היתה לשאת עוד. היא עיוותה את פניה וקולה שהתכוון להוֹדְעֵק, התעבה משום מה והיא אמרה: "הזבזז הוא מידתי. אני גאה בו".

"חן חן, אני יודעת".

"הזבזז הוא מידה אנושית, אולי אנושית מדי. רק האוגרים לא מבזבזים. מה נותר לנו בחיים אם לא הזבזז המועט, שהרי הרבה אין בידנו לזבזז".

"והעתיד", קימצה הבת את שפתיה בנוקשות.

"העתיד? מאין לך מלה מאוסה זו. מה פירוש עתיד. היכן זה אותו

עתיד".

החיוך הקמוץ המריר נרפה מעט משפתה של הבת. עתה דומה היה שהיא מבקשת לחייך במלוא הפה. היתה זו אך מראית־העין גבה נזרקף.

האם המשיכה: "עתיד. אנחנו תודה לאל חופשיים מהצביעות הזו. כל עוד יש פרוטה בידנו נזבזז אותה. נזבזז אותה על דרך החרות. בנוכחותי אל תעזי להשמיע מלה מגונה זו".

הבת אָזרה עוז: "בגלל הזבזז חייית תמיד בעוני. אין לך שום דבר, שום

רכוש, אף לא פנסיה".

"מה בכך. אדם נולד בלי קביעות, בלי ביטוח, ובלא פנסיה ועתיד הוא למות בלא כל אלה. כלום אין את תופסת זאת. באשר לשלך — אל תדאגי, אחזיר לך".

"אני לא דואגת".

"עכשיו אני הולכת אל היהודים. את בעצמך יודעת עד מה לא רציתי

ללכת אליהם. ביני לבין עצמי אני חייבת להודות, הם נדיבים יותר".

"ג'ורג' אינו נדיב".

"לא, במפורש לא".

בימי שהותה הקצרים אצל הבת התבוננה בו מקרוב, חֶשְׁדָן, חסר דעה וחסר דמיון. שעות היה יושב ליד הראי ומטפח את תסרוכתו. שתי מלים, שמה לב, שגורות בפיו: הכל מסודר ועוד מלים של מחסנים ושל אורות.

השמש הלכה ושקעה. על פני המדרונות הירוקים הבהיקו פה ושם קרחות היער. השמים עמדו בלא ענן. כעסה של הבת כמו סר מעליה. היא התבוננה בנוף.

לא רחוק, אמר הרֶכֶב שהקשיב כל העת לשיח הנשים. אני לא ממהרת, רצתה לומר הָאֵם אך בידועה כי משפט זה יוציא את הבת מדעתה אמרה: יפה. היא ביקשה עתה לשוב ולשוחח עם הרֶכֶב. הרֶכֶב חש כנראה בכוונתה זו ונענה לה. מיד סיפר: בנעורי מרבה הייתי להסיע סוחרים יהודיים אל הרכבת. תמיד הוסיפו על שכרי, הם נדיבים יותר משלנו, אני חייב להודות. "אבל אתה לא מחבב אותם". "אינני יודע למה".

היא אהבה אותם על אף הכל. במסעותיה הרבים על פני הפרובינציה היתה לא פעם נענית לאחד מהם. היא דימתה לראות בהם את הטבע ואת הפשטות. האכזבות לא איחרו, כמוֹבן, לבוא. הם לא היו כל כך פשוטים כפי שהיא דימתה.

הרֶכֶב סיפר: שתי בנות לו, אחת נשואה ואחת גרושה, את שתיהן כאחת לא ראה שנים. שתיהן עוללו לו לא מעט בזיונות ומוטב שלא יראה אותן. ניכר היה כי הוא הקשיב היטב לשיח הנשים, והוא מצידו ביקש לתרום את חלקו.

הם הלכו וקרבו לפיסגה. הבת ביקשה עתה להמתיק מעט את הרוגז ואמרה: אבוא לבקר אותך. הָאֵם שמה לב, היא לא אמרה: נבוא לבקר אותך. מוטב כך, בלא ג'ורג'. "אל תטרחי", אמרה הָאֵם.

עתה, משום מה, נכמרו רחמיה על הבת המטופלת בשלושה בנים מגודלים ובעל המקפיד על מועדי הארוחות. הבנים, דומים לאביהם, חסונים ואטומים ושקועים כל כולם בגידול סוסים, שחיה וכדור רגל. בבית-הספר לא עשו כנראה את המוטל עליהם. כאביהם גם הם יעסקו בגידול סוסים ואחר הצהרים ישבו בבית מרוז וישתו בירה. המחשבה, כי נכדיה יהיו אוסטרים מן השורה, זוללים וסובאים, העלתה על שפתיה מין חינוך נענה. בימי שיבתה בביתם הבינה מה שלא הבינה קודם לכן — את שונותה.

"אל תטרחי, אני אומרת זאת במלוא הרצינות. סוף סוף יש לך בית משלך וילדים משלך".

"ולא תרשי לי חופשה מועטה", הפתיעה אותה הבת.

"אדרבא", הקיצה הָאֵם. "אני תמיד בעד חופשות", ובאומרה זאת כמו נפקחו צנורות לִפְנֵיה. "גם לך נחוצה מעט מנוחה".

הבעתה של הבת נתרככה והיא אמרה: "הבית מונח על כתפי כרחיים. הבנים הללו מוצצים את דמי".

"הוא שאמרת, עליך לצאת לחופשה. אדם סוף סוף אינו סוס עבודה". ובלחש הוסיפה. בואי לכאן נבלה יחד. המלים הלחושות הפעימו בה את רגש האמהות הֶכְבוּי. דמעות ניקו בעיניה.

"אבוא", אמרה הבת.

עתה היתה המרכבה מטפסת במעלה ההר. הדרך היתה אמנם ישרה אבל תלולה.

"איזה מקומות שכוחי-אל בחרו להם היהודים", הרשה לעצמו הרקב דיבור גלוי. מה הם עושים כאן. "הוגים", חמדה לוטה לצון. "על מה הם הוגים כל כך הרבה". "יש ויש", אמרה לוטה בקול קל. "אלמלא את גבירתי הייתי משיב את הסוסים אחורה. מי ישלם לי את תיקון אופני המרכבה". "אל דאגה אדם אינו חי לעולמי עד", דיברה היא בנעימתו.

מהבעתה הקפואה של הבת לא נשתייר אלא קמט אחד, לרוחב מצחה. קרובה היתה לבכי. האם חשה זאת ואמרה: קחי חופשה ובהודמנות ראשונה. בואי לכאן ונבלה יחד. הנוף כאן מרהיב את הלב. "ומה תעשי את כאן", ביקשה הבת לחלוק עמה את פחדיה. "אל דאגה מעולם לא השתעממתי. אני צמאה לספר טוב. כל השנים התרוצצתי. עכשיו נשב ונקרא, נשב ונשקע בתוך עצמנו. לכל הרוחות כולם".

הבת הכירה היטב נעימה זו, תערובת של רגשנות, זחיות-דעת ורברוב. אבל עתה נשמע קולה רך יותר. כמו השיגה גם היא את עראיותה במקום זה.

עכשיו תם המסע. הגבול סומן. אלה למעלה ואלה למטה. צער שנים נצרר כפקעת בליבה של הבת. כל שגיונותיה של האם נמחלו לה בבתי-אחת. היא ביקשה לעזור לה אך לא ידעה במה. היא התנפלה על תיק היד ובתנועה זריזה הוציאה צרור שטרות: קחי אמא. "לא אקח, אמרה האם, הרי את מכירה אותי". "לא אשאיר אותך בלא כסף". "יש לי. כאן למעלה לא נחוץ יותר". "ואם תרצי לרדת ואם תרצי לבקר אותי". "אקח טרמפ. אני רגילה בטרמפים". "עשי לי טובה", התחננה הבת. "את הרי מכירה אותי היטב", אמרה האם. "אני בזבזנית ללא תקנה, אקח ואפור, אני הרי חולה בזה". "זה יהיה שמור אצלי", מצאה הבת מוצא. "יפה. נכון". הסכימה עמה האם.

הרקב עצר את העגלה וקרא: "הגענו סוף סוף". פניה של האם הביעו

הפתעה גמורה. כמו הודיעו דבר שלא בעיתו. "היכן אנו", אמרה נוסח דיבור כהול שהיה שגור בפיה.

"זהו זה". אמר הרקב וירד מפנו. הוא ניגש לארגו והוציא מתוכו מזוודה בינונית ירוקה. גם הבת נזדרזה ויצאה. היום רמדם באורותיו האחרונים, הכחולים. צללים עבים שטוחים היו מסביב והעלימו מעיני האורחים החדשים את המיבנה. אך מבט שני גילה אותו חיש. בית דוד קומתי, לא מהודר במיוחד, עטוף מטפסים. "זהו זה", חזרה האם על לשונו של הרקב.

"אין כאן איש", אמרה הבת.

"הם בפנים, מיד יכירו אותי", שב אליה הקול.

"אכנס עמך", הציעה הבת.

"אין צורך, אני רגילה בזה".

הרקב ציפה עתה לשכרו. האם הכירה עמידה זו ומיד שלפה מנרתיקה שטר והושיטה לו.

"אני אשלם", נחפזה הבת.

"וראי שאת תשלמי. זוהי התוספת שלי. האיש היה אדיב, לא כן".

הרקב הסיר את המצחיה מראשו וקר קירה.

"בואי לבקר אותי", אמרה האם בקול קל כדרך שנפרדים אחרי ספל קפה בבית־קפה. הבת חיבקה את האם בשתי ידיה וכבשה רגע את ראשה בחיקה.

"חוזרים", קרא הרקב ושב בזריזות אל פנו. "נעים היה לשהות במחיצתך גבירתתי" אמר הרקב בהכנעת ראש. האם צמצמה את עיניה והרימה את ידיה: אדיה, אדיה, חזרה ולחשה.

"מה לשלוח לך", קראה הבת בקול חנוק.

"לא כלום. לא כלום".

"מעיל. קר כאן בנדאי בחורף".

והמרכבה יצאה בחטף. שעה מועטה עוד עמדה קשובה לדררור הגלגלים. בחשיכה שהלכה ופשטה מסביב לא ראתה עוד אלא את ידיה של הבת, ידי עמל ספוגות לחות.

"ובכן הגענו", אמרה כדרך שרגילה היתה לומר, כאשר הלהקה היתה מגיעה אל המלון. מבפנים לא נשמע קול. החשכה ריחפה כפקעות צמר שחורות, בסמוך לקרקע. היא רחפה את הדלת בכתפה. את התנועה הזו היא שיכללה במרוצת השנים. היתה זו דלת בלא קפיץ־מחזיר, הקבוע בדרך כלל בדלתות הקידמיות.

"לוטה שלוס", הוריעה בקול חגיגי.

"מיי", הרים איש עיניו.

"לוטה שלוס, הרימה את קולה כדרך שפונים אל חרש. רוב השוערים חרשים, חלף הרהור במוחה.

"למה תדברי בקול רם", פנה אליה ברוך.

"סליחה", אמרה לוטה, שהופתעה.

האיש ישב ליד השולחן וידיו שלובות מלפנים. השולחן היה נקי ממכשירי כתיבה.

"הזהו המכון ללימודים מתקדמים", שאלה לוטה, כשהיא מבטאה כל מלה בבהירות.

"אכן".

"באתי להצטרף".

מָבְעוּ המכונס של האיש המיר תווים. הוא פקח את עיניו ואמר: "ברוכים הבאים".

היא התכוונה לשאול: מה כאן. כיצד כאן, אך בראותה את פניו של האיש, פנים חיזורים, מתוחים משהו, אמרה בפשטות: היכן נרשמים.

"אצלי", אמר האיש. הוא הוציא מחברת מן המגירה ורשם: לוטה שלוס. "מה עוד".

"לא כלום".

"אין קל מזה", אמרה.

"עכשיו ניתן לגברת שתי שמיכות, שני סדינים וקרית".

"ומפתח, כלום לא מגיע לי מפתח", שב אל לוטה נוסח דיבורה הישן. "אין צורך גבירתי" אמר האיש. פניו החיזוריים המאורכים נמלאו חיים

כלמראה אשה נאה, "המקום שקט".

"היכן כולם", פנתה בפיוורידעת.

"באולם".

"מעניין", אמרה לוטה.

עתה ציפתה כי האיש יספר לה משהו, כדרך השוערים המרשים לעצמם רכילות קטנה. מהם הרי לא נעלם דבר, והוא אמנם קם על רגליו ובתנועה שהעידה על נימוסים ישנים, ביקש להציע לה את כיסאו אך, משום מה, שינה את דעתו ואמר: ברשותך אביא לך כיסא.

"כלום לא אוכל לראות את חדריי", דיברה בקולה.

"בשמחה. אך תחילה עלינו להביא שמיכות, סדינים וקרית". עתה הבחינה: איזו רוחניות גלופה על פניו המאורכים. היא הכירה פנים אלו ממסעותיה ואהבה אותן. פעמים כשהיה מזדמן לה אדם בדמותו היתה שוקעת עמו בשיחה. אבל לרוב טרודה היתה, שטופה בחמדות רגע או

עיפה. בינתיים יצא והביא שתי שמיכות, שני סדינים וכרית והניח אותם על השולחן. "אין כלי המיטה מפוארים אבל נקיים, אם מותר לי להעיר".

לוטה שמה לה כי לאיש יחס חם לשמות תואר.

"שמך נודע גבירתתי, היכן לא אדע".

"עד לפני חודשים אחדים שחקנית בתיאטרון פרובינציאלי. קשה לומר שם נודע, בתפקידי משרתות לרוב. ובשנים האחרונות – משרתות קשישות, מתחסדות".

האיש השפיל את ראשו.

לוטה המשיכה: "האם הייתי ראויה ליותר מזה. אינני יודעת. התחלתי בשנים האחרונות להאמין בגורל. בגילנו נתפסים לאמונות תפלות, לא כן. מה שמו אם מותר לשאול".

"הרברט צונץ", אמר האיש בהכנעה.

"סליחה", אמרה לוטה בחושה כי הגדישה את הסאה.

"על מה".

"על שהטלתי עליו פתע דיבורים רבים כל כך".

"אנו רגילים בזה".

"אני על כל פנים, שבה אל לוטה גאנתה הישנה, אינני אוהבת וצדויים. אם זהו המקובל כאן אין זה מקומי".

"אל חשש גבירתתי. יכול אדם למצות את כרידותו כאן כאוות נפשו. הפסגה היא נהדרת. הנוף מרחיב את הדעת".

"נהדר, אמרה, ושרותים יש כאן".

"הכל אבל במידה מצומצמת".

"אין צורך להפריז", אמרה. השמלה החדשה, שמלת צמר ירוקה, שבתה קנתה לה בחיפזון, כדי להפסיק את דעתה לחצה על מתניה והיא עשתה תנועה בכתפה ואמרה: הגם ארוני הוא יהודי.

"קשה לי לומר לדאבוני וקשה לי לומר לשמחתי על כן נאמר, מה נאמר".

לוטה הצטחקה. אך כדי להסיר ספק מלבו של האיש אמרה: שחקנית אני ותו לא.

הרברט אחז בידו האחת את השמיכות ואת הסדינים ובשנה נטל את המיזוודה. בעשותו כן נחשף במלוא קומתו, הדר לא צעיר שאפשר להתאהב בו במבט ראשון.

המקום העלה על הדעת מלון מוזנח, שהמראות בשרותים צהובות מרוב יושן, האסלות שבורות, הברזים מנטפים, המשרתות מדברות בקול חצוף והשוער פושט לעברן ידים גדולות וחזקות. במלונות דהויים אלה בילתה את רוב שנותיה הטובות. אין לומר שלא היה בהם קסם. אבל בשנים האחרונות

הלך הקסם ונפוג. המזרונים הקרועים, המזון. הטלטולים עשו שמות בגופה. חדלו לקרוא לה בשמה הפרטי וקראו לה השחקנית ומשמעות הכנוי במקומות כאלה – כבר בלטה.

הם חצו פרוזדור, הול כניסה וירדו במדריגות ומיד נגלה לעיניהם המראה: אנשים ישבו סביב שולחנות נמוכים, מנורות הנפט רלוקות, משחקים קלפים. את המתח הדומם אפשר היה לחצות בסכין.

"נפלא", אמר הרברט. כמו נגלה לו המראה לראשונה. "ואת משחקת פוקר".

"לא", אמרה. גם היא נפתעת מן המראה הדומם.

"גם אני לא. איזו השתכחות נפלאה. שמת לב, האיש הקשיש הזה את רואה היה לפני שבועות מועטים מוטל במיטתו חסרת-קוה. הפוקר, לא ייאמן, החייה אותו. את שמה לב כיצד הוא שולף את הקלפים ומניח אותם. אומרים כי הוא שחקן מעולה. האין זה מפעים".

מכאן חזרו אל הול הכניסה, אל הפרוזדור ופנו ימינה אל המדריגות. הרברט פתח את הדלת והרליק גפרור. היה זה חדר צר וארוך, בקצהו חלון ולאורכו מטה. כוננית ושולחן כתיבה.

"אין זה כל כך נורא", אמרה לוטה כבֶּהֶסח-הִדַּעַת.

"אדליק את העששית ונראה יותר".

עולם בלא חשמל. כמו בכפר, עבר הרהור במוחה של לוטה. היא נזכרה באכסניות הכפריות, שגותיהן עטופות קש, החצר הומה עופות, הכלבים נובחים, התנור בפרוזדור חם ולוהט ומדיף ריח לחם טרי.

הרברט אמר: "החדר אינו נאה ביותר כפי שעוד תגלי באור היום, אבל הוא שלך".

"תודה", אמרה לוטה בחושה כי דמעות נקוות בעיניה. היא היתה עיפה מן היום, מן הטלטול והתרגשויות.

הרברט הניח את העששית על הכוננית ואמר ליל מנוחה ונסוג.

היא השתוקקה לשינה, אך כמו להכעיס קמו לנגד עיניה המראות של הימים האחרונים, הריצות לאורך הרחובות, הסוכנויות, הפקידים, השאלות המביכות. איש בעיר הקטנה, שבה עשתה את ילדותה, נעוריה ובגרותה, לא רצה בה עוד. אפילו לא הרחובות. כולם חִמְקו מפניה כמפני אדם הנגוע במחלה אנושה, והיא דוקא לבושה היתה היטב, בשמלה חרשה, מסורקת. מאז פיטרו אותה כמו נודע קלונה ברבים. שחקנית אני, שחקנית מקצועית לכל הדעות. את העיר הזו בידרתי ככל שהיה בידי, בתפקידים קטנים, אמנם, אבל לא חִסְרֵי משמעות. כיון שכולם התעלמו מפניה וחמקו שפכה את כל חמתה על בתה. הבת נגררה אחריה כאחרי סהרורית, מרחוב לרחוב

ומסימטה לסימטה. וכמו בחלום קמצה את אגרופיה וחרקה שינים, הרפקה על כל הדלתות והאשימה את הבת בכל הרעות שבאו עליה. הבת לא ענתה, ניסתה להרגיעה. ברגע שנראה היה כי כעסה מעביר אותה על דעתה הציעה: בואי הביתה, נשתה כוס קפה. הצעה זו הבעירה עוד יותר את כעסה.

רק עתה הבינה מה עוללה. היא רצתה לקום ולכתוב לה מכתב ארוך. לבקש סליחה, להבטיח לה כי מכאן ואילך תשמור על התנהגות נאותה. אך היא לא קמה. עיפה היתה. נכון יותר מעבר לעיפות. מראות הלילה הבהירים החלישו אותה.

בחצות קמה. הוציאה מנרתיקה בלוק מכתבים וכתבה: יוליה היקרה. סלחי לאמר. יותר מזה לא היה בעטה להעלות. שעה רבה ישבה ליד השולחן. החדר הצר והשקט הפיג את השאון בתוכה. ולפתע כמו בימים עברו, קמה פשטה את השמלה ועמדה ליד הראי.

— 3 —

סגרו את האשנב, העיר אותה קול נשי עבה. לוטה פקחה את עיניה והחלום נפוג. רק זאת חשה: היתה רחוקה בתוך עצמה. הריח, בלא המראות, עוד התאבך מתוכה שעה רבה. בפרוודור היתה מהומה. מסתבר כי הטפחית סגרה את האשנב. אין קפה אחרי תשע, ילמדו המאחרים לקח. האנשים עמדו בפרוודור. תמיהת הבוקר עוד נסוכה על פניהם. אחדים עמדו בפניה ולגלגו. אשה אחת, לבושה אלגנטית, ניגשה אל האשנב והלמה באגרופה: קפה. לא אוותר על קפה הבוקר שלי. היא הביעה את מחאתה באיזו רצינות קשה, משל מדובר היה בגזילה גלויה לעין. מענה לא בא מבפנים. על הקירות מסביב תלויות היו סיסמאות, לוח מודעות ודיוקנו הנושן של הקיזור.

"זה מקרוב באה", ניגש אליה איש.

"אמש, רק אמש".

"אם כן, חדשה".

"מתוך בחירה חופשית", אמרה כדרך שרגילה היתה לומר.

"אני כבר ששה חודשים כאן".

המראה העלה על לבה של לוטה את קאנטינות הצבאיות, הסמוכות למחנות הצבאיים, לרוב ליד אולמות שוממים או בצריפים מאורכים. אלא שכאן נראה הכל מואר יותר. גוף בריא בנפש בריאה, כתוב היה על אחד הקירות. משמע אמרה לעצמה לוטה, יש כאן מתעמלים.

"מאין", שאל האיש בלחש.

"לא הרחק, מוירצבאדן".

"מקום נאה לכל הדעות".

התענינותו הקרובה של האיש הביכה אותה. אפילו לא הספיקה לראות את פניה בראי. לא רחוצה ולא מאופרת. השמלה החדשה מקומטת. המחשבה כי השמלה מקומטת ופניה בלא איפור, השכיחו מלִּבָּה רגע את צמאון הבוקר לקפה.

האיש אמר: בנעורי הייתי בא לזירצבאדן. מקום נאה לכל הדעות. זכור לי כי בפרובינציה זו היה תיאטרון משובח.

"מה אתה שח, נפקחו עיניה של לוטה לרווחה. אני עובדת שם."
"נפלא, אמר האיש והחווה קידה. היו אלה, עד כמה שזכור לי הומורסקות נאות אבל גם פיסות של משחק ממש. תקני אותי אם אני טועה."

"אינך טועה. היו זמנים שהעלינו רפרטואר קלסי ממש. בתיאטרון חלו אמנם שינויים."

"מעין חופשה אני מביין."

"כן במידת-מה, אם לפרש פיטורים כחופשה. אינני מצטערת. למדתי שלא להצטער."

"אני מעריך זאת מאד", אמר האיש על דרך הנימוס הישן.

הוא נראה כבן חמישים, חליפתו מן הנוסח הישן, לא חדשה אבל שמורה היטב. ספק לבלר בבנק ספק מורה בבתי עשירים.

"שמי אנגל. היורשה לי להזמין אותך לכוס קפה. יש לי תרמוס. לא ידעתי עד מה יועיל לי כלי זה במקום זה. בלא קפה ובלא סיגריות אין יומי יום. את האשנב פותחים וסוגרים על פי מצבי הרוח של הטִּבְּחִים."
"רגע, אמרה לוטה, היואיל לי לחכות רגע."

היא עמדה ליד הראי והתאפרה. הרבה עמל השקיעה במרוצת השנים בפנים הללו. הפנים השתנו, התרפטו, הצואר וארובות העינים. אמה המנוחה היתה אומרת, כי גם לבגרות יש יופי משלה. היא שנאה אמירות אלו. הן נשמעו לה כלעג לרש. אלמלא פניה היתה הקריארה שלה שונה. אשה נאה סופה להשכיל. היא סבלה במיוחד מאוזניה שגראו לה תמיד ארוכות ובלטות. ובשנים האחרונות השערות. הן הלכו ונדלדלו באופן מחפיר. הצביעה החזרת רק הבליטה את הדלדול. רגעי האיפור היו לה תמיד רגעים של חשבון נפש. ההכללות היו מתגבשות בה בְּדָקוֹת אלו כמִּחְטִים. עתה חשה כי הרהוריה הולכים ונקווים בה שוב. היא מיהרה, יצאה והכריזה: אני מוכנה.

"אנו הגברים ספונים בקומת הקרקע אבל כל עוד יש תרמוס אין החיים קשים כל כך כפי שהם נדמים". לוטה, האיפור המועט, הרפה את שרירי פניה. היא חשה הקלה.

היה זה חדר מלא ספרים, כך בקרוב נראה חדרו של אביה. האב היה

מכור לספרים כלאלכוהול. את הפרוטות המעטות היה משקיע בקניית ספרים. בפרובינציה הנידחה היו הספרים עולים ביוקר. את מחצית משכורתו היה מבזבז עליהם. האם, עד ימיה האחרונים, היתה מזכירה לו עוון זה. מיד לאחר מות אביה מכרה האם את הספרים, בעד פרוטות, ליהודי חבוש כיפה שבה מוינה במשאית. לוטה זכרה את החדר הריק שקרביו נעקרו מתוכו. "הקפה אינו מרהיב את העין אבל הוא חם, אם מותר לומר מקצת שבחו".

"אני מוצאת אותו טעים מאד", אמרה לוטה. "אגב, מה עושים כאן. היש תוכנית".

פניו של אנגל נמלאו תמיהה והוא אמר: "אני מנגן. שלוש ארבע שעות, לעת עתה. אין לומר שהשתפרתי. כל שיפור בכלי, כמו כינור, אינו עולה בקלות".

"ואף על פי כן".

"גבירתי היקרה, עשיתי מאמצים רבים במרוצת השנים. גם רצון לא חסר לי אבל הפגם הקטן, אינו מאפשר לי התקדמות של ממש".

"על איזה פגם הוא מדבר".

"פנימי מעיקרו. סבסטיאן הגדול שאצלו למדתי אפילו איתרו. הכתף הימנית, הכתף מפרה את שיווי-המשקל. וממלא הצליל וכל הכרוך בזה".

"מוזר", אמרה לוטה. הצימאון לא הירפה ממנה.

"פגם מורשתי מעיקרו, ועל כן שמחתי כל כך כשהזמינו אותי לבוא לכאן ולעקור אחת ולתמיד את הפגם. את שאר הזמן אני מבילה בהתעמלות".

"מעין השתלמות אם כן".

"אם אפשר לומר כך. לאמיתו של דבר פיטרו אותי ממשרתי. אני לא מאשים אותם. סוף סוף אין להעלים פגם לנצח".

"האם נודמן לו להכיר את מנפרד שטורך".

אנגל פקח את עיניו לרווחה ואמר: "יורד נעורים. יחדיו למדנו בגמנסיה ההמונית ולאחר מכן אצל אותה מורה לכינור. לא ראיתיו שני רבות. סיפרו לי כי עבר לזיולה. מוכשר, מוכשר".

"בעלי לשעבר", אמרה לוטה.

"אני מצטער", אמר אנגל, משל נגע בפצע קטן. "כבר שנים לא ראיתיו. בגמנסיה היינו מיודדים מאד. היה מבריק לא רק בנגינה. ישב בשורה שניה, לפני אני מצטער מאוד", הוסיף כמי שנכווה שנית.

לוטה חשה פתע כי חייה הקודמים, המלאים מעשים, בהלות והתרגשויות כמו עמדו מלסאון בה. היא השפילה את ראשה, כדרך שרגילה היתה בעומדה לפני הכרעות שהן למעלה מכוחה.

"זוהי מילגה נדיבה מאד והיא מאפשרת לי להתמסר כולי לנגינה. אינני

בטוח אם אפשר לעקור פגם מורשתי, ההתעמלות אני מרגיש מועילה אך אין בה, נדמה לי, כדי לעקור פגמים. כאן מאמינים מאד בהתעמלות".
 "אדרבא", אמרה לוטה בלא לחוש כי המלה יצאה מפיה, "אדרבא, אפשר לשפר אפשר להביא דברים לשלמות".
 "אפשר?" שאל האיש בתמיהה.
 "ברור שאפשר. אני מאמינה ברצון. אין דבר העומד בפני הרצון".
 אנגל הרבין את ראשו כאדם שניתפס בטעותו.

"אפשר לתקן. ברור שאפשר לתקן, ברצון אפשר לעשות את הכל. נחוץ הרצון, והרי זה מצוי בנו, מצוי בנו כמידה גדושה". מיד חשה כי היא מדברת כדרך שהיתה מדברת לאחר לגימת קוניאק. היתה זו העיפות. הלאות של הימים האחרונים פשטה בכל אבריה. "אני משתוקקת לחופשה הגדולה, אמרה, אבל לפני כן צריכים לנוח, לא כן, חופשות גדולות טובעות מנחות גדולות. האם מותר לומר כך".
 "אין פלא. כל אדם המגיע לכאן, לא בקלות מגיע לכאן. כאן הכל שונה, גם האקלים. אני עצמי ישנתי יום תמים".

"אני שמחה", אמרה לוטה בפיזור דעת, "חופשה נהדרת. העבודה בשנים האחרונות מיצתה אותי. נחוצה לי חופשה ארוכה ועמוקה. כדי לקום ולהתחיל, אפשר להתחיל, אם יש רצון אפשר להתחיל".

"כאן אפשר להינפש", נגרר האיש אחר קולה.

"אם כן נעלה ונתחיל", אמרה לוטה וקמה על רגליה.

"התרשי לי להוביל אותך לחדרך. השינה כאן, לכל הדעות, נהדרת".
 הוא דיבר אליה כדרך שהיה מדבר רופא המשפחה, דוקטור לאכן בבואו לבדוק אותה בילדותה. גם הוא איש נמוך ורזה. נלך ישראל, נלך ישראל, אמר, נעלה את המדריות ומיד אנו בחדר שלושים ושבע, אם איני טועה. אך ללוטה, משום מה, נדמה היה שלא אליה הוא מדבר אלא אל עצמו.

— 4 —

יום תמים ישנה וכשהקיצה כבר ניגר האור בחלונות. היא זכרה כי נרדה הרחק בתוך עצמה. לא זכרה היכן היתה זו שינה כבדה והיא חתרה בה כבתוך נוזלים סמיכים. עתה נחלצה. היא קמה וישבה על המיטה. היה זה חדר ריק ומנוזר מכל קישוט. על מדף הכוננית כמה בקבוקי קוסמטיקה, ספרים אחרים ומספרים. משמע אשה התגוררה כאן.

היא קינחה את הנועה שעל מצחה. הפעולה הזו העלתה כבסס את פני בתה, פנים מגושמות מצער. מאז נישאה לג'ורג' אברו ידיה את חרותן וכל עמידתה כשל בעלי-חיים מרוסן. עתה חשה אליה איזו קירבה שלא ידעה אותה כבר שנים. היא רצתה לחבוק את ידיה הנפוחות ולאמץ אותן אל ליבה.

בפרוודור שוב היתה מהומה. אשה לא צעירה, לבושה אלגנטית, עמדה ליד האשנב והטיחה את טענותיה בגרמנית נאה, עירונית, ובלא שום כתם של אקצנט זה. ניכר היה כי הסדרים כאן העבירו אותה על מידותיה. אין היא יכולה לשאת עוד את הערבוביה הזו. הרברט עמד לידה גבוה ונבוך וניסה לרצותה: אין זו אלא הטבחית. אשה בלא נימוסין, נלמדה לקח. הוא דיבר באופן עניני ושקט. אך האשה עמדה על דעתה ולא קיבלה את טיעוניה. כל הסדרים כאן משובשים. היא כינתה אותם, משום מה, סדרים יהודיים להחפיר. לא ולא. אני לא מוכנה להישאר כאן, אמרה כדרך שפונים לבעל בית מלון שמעונו נמצא מוזנח.

הרברט, שלא מש ממנה, והבין כנראה את רוגזה, אור עוז והכריז בקול בוטה: אנו נערוך כאן בדק־בית. המשפט הזה עשה רושם על האשה. היא העבירה את יד ימינה על מצחה, כלאחר מאמץ, פסעה פסיעה לאחוריה וחדלה. הרברט, כנראה, העריך מאד את מחוותה של האשה ואמר: אני ניגש מיד למנהל המכון, וכך בתנועה אלגנטית הוציא אותה מאתר השַרְפָה.

האשה, קומתה כמו נזקפה, היא צעדה הישר אל האולם. פניהם של האנשים שעמדו סביב האשנב והקשיבו, הביעו שביעות־רצון. קשה היה לדעת אם זוהי הערכה לכּוּשֶׁר השידול של הרברט או לכּוּחַ עמידתה של האשה. הרחוחות, על כל פנים, נרגעו.

על השולחנות פזורים היו כמה קומקומים ופרוסות לחם מרוחות בריבה. המראה העלה על לבה של לוטה סעודה חפוזה בקנטינה צבאית. אך היא היתה צמאה מאד והתגברה על הסלידה. הקפה הפושר חצה את אורך הַנְשֵׁט והכאיב לה. בחודשים האחרונים שוב ניעור הפיב מתרדמתו. אברי העיכול היו לה מאז ילדותה, מקור המועקות. לאחר שנפרדה מבעלה שכבו במפתיע הכאבים אבל בשנים האחרונות הקיצו ועלו גלים גלים, כנשימות זעם. הכיב בסופו של דבר נתגלה; כשהודיע לה הרופא על האַבְחָנָה פרצה בבכי. זה היה לפני שבע שנים. סערות רבות שטפו אותה מאז. בנפשה החליטה: איש לא יִדַע סוד זה. ובעוד היא עומדת נשמע קול מבפנים האולם. מסתבר כי פרשתה של האשה לא תמה. היא ישבה בכסא הנוח ודיברה בקול שקט אך ברור: מה אני עושה כאן. הסדרים היהודיים הללו. אפילו קפה בוקר לא מגישים. שרידי היופי ניכרים היו בפניה. גם הלבוש במלוא הדרו הפשוט. איש לא עמד לידה והיא הביעה את רחשיה בשקט מריר. הרברט הופיע מן הדלת הצדדית ומיד הודיע לה: הייתי אצל מנהל המכון. הוא הבטיח לי לזוּוף בה. למחר יהיה האשנב פתוח עד שעה תשע. "הרי כבר הבטיח", לא שכך רוגזה של האשה. "הפעם הבטיח לי בה־צדקו".

האשה הרימה את ראשה ובתנועה שהיה בה הרבה חֶכְרֵת ערך עצמה אמרה: אינני מאמינה בה־צדקם של האנשים הללו.

"מה את שחה".
 "היהודים הללו, הכסף הוא הכתר שעל ראשם. מעשיותם מעבירה אותם על דעתם".
 "אני", אמר הרברט ברוב זהירות מכוונת, "נוטה להאריך את רוחי".
 "סבלונותי פקעה", קיצרה.

ידע הרברט כי עתה לא יועילו עוד מלים, טיעונים, פניו החיוריים, המאורכים לבשו איוו דאגה. איש לא בא לעזרתו. המלים החדות עמדו באוויר. לוטה פסעה פסיעות אחרות וקרבה אל הרברט: אתה זוכר אותי. כך נוהגת היתה להתקרב לאנשים מוכרים ואהובים שלא ראתה אותם שנים, במעין בטחון עצמי מופגן. והרברט שהיה שרוי בדאגתו הקטנה אמר בפיוור דעת: לוטה שלוס. מי לא יזכור. נא להכיר, לוטה שלוס, פנה הוא אל האשה.

"איורורה רוטנברג", אמרה האשה ביושב מכוון.
 "אנו דנים בענין העומד ברומו של עולם", אמר הרברט.
 "במה", תמדה לוטה.
 "הטבחית שלנו. מחלוקת רבת-חודשים. ממתית ועת מתי יהיה פתוח האשנב לקפה בוקר. תיאולוגיה שלמה כבר נרקמה".
 "אם כן ראוייה לתהילה", נקטה לוטה לשון גבוהה.
 "בת בליעל" רשפה איורורה.
 "מי היא", שאלה לוטה בלחש.
 "אשה. לא סתם טבחית, ויש לה גם אמביציות חינוכיות. היא רוצה ללמד אותנו דיוק, סדר ומה שהיא מכנה משמעת עצמית. תודה לאל שתחום שליטתה הוא צר, תודה לאל שזהו אך האשנב, שאלמלא כן היתה הופכת את חיינו גיהנום".
 "את האשנב הוא מכנה תחום צר. את קפה הבוקר הוא מכנה תחום צר", הקיצה איורורה. "אם זהו תחום צר אינני יודעת מהו תחום רחב, אדרבא, יואיל להסביר לי".

פניו של הרברט אבדו בבת אחת את רצינותן והוא פרץ בצחוק: "אני מבקש סליחה, לא תחום צר. אדרבא ואדרבא".

פניה של איורורה לא נעו. היא קימצה את שפתיה כמבקשת לקלוט טיעון חדש. הטיעון אחר לבוא.
 "הגם את מבני גזענו", פנתה איורורה אל לוטה כדרך שאשה שישה נוטה לפנות אל צעירה ממנה.
 "אכן".

"עוד צפויות לך כאן הפתעות".
 "אני נכונה" אמרה לוטה ופשטה את שתי ידיה.
 "הגברת שלוס היא שחקנית במקצועה", אמר הרברט.

"מה לכהן בבית-קברות זה", אמרה איזדורה בלא נידע-עפען.
 "אני", אמרה לוטה, "למדתי שלא להצטער."
 "יש לנו עוד מה ללמוד", פנתה איזדורה אל הרברט לא בלי אבק
 אירוניה.

— 5 —

אחר הצהריים יצאה לוטה לטייל. איזו תשוקה חזקה משכה אותה החוצה. אור היום היה במלואו ועל גבי היערות הסמיכים נחה שלווה עמוקה. לצאת, אמרה לעצמה כדרך שהיתה אומרת לפנים, כאשר הלהקה היתה מגיעה להרים, לבדר עיירות שכוחות-אל. עתה היה זה שונה. עד כמה שונה, עוד תצטרך ללמוד. על כל פנים, העול סר מעל כתפיה והיא חשה רווחה כלאחר דרך מתישה.

משום מה נזכרה במקומות הנופש לשם יוצאים היו ההורים בקיץ. היו אלה פנסיונים רלים שבהם הגישו מאכלים אפורים, ויהודים קשישים, חבושים כיפות שחורות, התהלכו בהם כרפאים. האב היה מבכר להישאר בבית, ליר ספריו האהובים אבל האם, רדופה תמיד על ידי תשוקותיה הכמוסות, היתה, בהגיע הקיץ, מפוכה בבית איזו רוח נדודים רעה. לצאת, לצאת ובכל מחיר. כסף לא היה, היה כורח למשכן את ענק הזהב בבית העבוט. ההליכה המבישה הזו לא עברה בלא טרוניות, אשמות וחרופים. לבסוף היו יוצאים בתקווה כי הפעם יהיה הפנסיון הגון, נקי, אחר הצהריים יגישו קפה, התזמורת תנגן וואלסים והאנשים ידברו גרמנית נאה. האכזבה לא איחרה לבוא. בלית ברירה היו שוכרים שני חדרים צרים באחד הפנסיונים הרחוקים, שבהם התהלכו כרפאים כמה רובלי טקסטיל, מבריחי גבול וממירי מטבעות. לאחר שהות של יום היתה המירמה נחשפת במילואה: המזון לא מוזן, המטות רעועות, המזרונים מטונפים ואחר הצהריים היו הילדים מתרוצצים בפרוודור כבבית-יתומים. האם, ברוב זעם, היתה מתנפלת על החצרן ומוכיחה אותו על פניו. ולבסוף, ולאחר איומים, היו עוזבים. כך כל קיץ, מאז דמדומי הילדות הרחוקים. האב היה אדם שקט ומכונס ולא אמר, אמרתי לך. אך האם חששה בנפשה שמא יאמר כן — היתה מקדימה ומטיחה בו דברים קשים. הספרים. כל הכסף בזבזת עליהם.

האם השקיעה בה את כל אהבתה. האב — מקומו לא ניכר בבית. משנה לשנה הלך הוא והסתגר בחדרו, חדר צר עמוס ספרים. הוא עבד שעות רבות כלבלר בחנות כל בו, ובשובו לעת ערב היה מתחפר בחדרו הצר ולא יוצא אלא לשפות לו כוס תה. האם אהבה אותו. לוטה לא זכרה אפילו מבט אחד משלו, רק לימים במסעותיה, באחד הפונדקים הנידחים, פגשה אשה אחת, יהודיה כמסתבר, שהכירה את אביה היטב עוד מטראנסילבניה מולדתו, שם נחשב בנעוריו לעילוי, ובגיל שש עשרה פרסם

ספרון שהרעיש עולמות. האשה הפשוטה דיברה עליו כדרך שמדברים על אדם קדוש, שרק משום איוו טעות איומה, נעקר ממקור גידולו.

לאחר ההצגה ישבו יחד כל הלילה. האשה דיברה והיא הקשיבה. היה בקולה איזה שקט זר. לוטה אמרה בלֶבָה: באחד הימים אסע למארמורש, עיר מולדתו של אבי. היה זה אך הרהור חולף. המסעות טרפו את זמנה. האם, שהאריכה ימים לא הזכירה את בעלה אלא אם דיברו על הבית הקטן ליפול, על הרהיטים הישנים ועל חייה שהתנהלו במצוקה נמשכת. אבל את בתה היא אהבה בלא שיעור. בטוחה היתה שרק משום שלא העניקה לה יותר בגדים, יותר כסף, לא הגיעה לפיסגה. את כל משוגותיה של הבת, והן היו רבות, פרשה לטובה. משונה, לוטה מצידה לא השיבה לה אהבה רבה. נכון בימים קשים היתה חוזרת אליה, לא לדבר אלא לאכול ארוחה ביתית. כשסיימה לוטה את הגמנסיה ונרשמה בבית־ספר לאמנות לא היה גבול לשמחתה של האם. היא קנתה שמלה חדשה ויצאה לקנות רהיטים. כסף כמובן לא היה לה, אבל גאוותה, שכל השנים היתה מושפלת, כמו הקיצה. ברחוב, כמובן, העריכו זאת אחרת: להזיות גדולה אין מידה. המחשבה כי בתה, יחידתה, נתקבלה בבית־ספר לאמנות ואף זכתה במילגה חלקית, הזינו את חלומותיה שנים רבות. ופעם, כשבעל המכולת סרב לתת לה לחם בהקפה — לא איפקה את לשונה ואמרה לו: אתה אל הפרימיירה לא תוזמן.

לא עבר זמן רב ולוטה נפלה בפח. אחד הבמאים, אחד הנוכלים, פיתה אותה והיא נתפתתה. סבורה היתה בתמימותה כי המאָהב יעמוד בהבטחתו וישא אותה לאשה אך הלה כשנודע לו כי לוטה בהריון החמיץ פנים וקרא: לכל הרוחות. לוטה בכתה. לבסוף, כדי לנחם אותה אמר: זהו ענין של מה בכך. כל הנערות ביקרו אצל הגניקולוג. הוא יהודי ועושה זאת לכל העיר.

למחרת כבר ישבה בחדר ההמתנה. הרופא, איש נמוך ובעל סָבֵר יהודי להחריד, בדק אותה ואמר: נערות בגילך חייבות להיזהר. אנו נעשה את המוטל עלינו. את המשפט הזה, ספוג ריחות תרופות וחומרי חיטוי, לא תשכח לעולם. נעוריה נמעכו בבת אחת וברגל מאוסה. היא המשיכה ללמוד בהתמדה ובנחישות. את האם לא היתה מרבה לבקר. האם היתה חוסכת מאכל מפיה ושולחת לה מדי חודש חלק מקיצבתה. שטרות אלה שהגיעו אליה בדואר רשום, עטופות בנייר עתון, גם אותם לא תשכח.

באותה עת החלו צומחים על פניה הקווים הראשונים, המריריים, שחיש הפכו לחריצים מעוגלים סביב הצוואר. כשגילתה זאת לראשונה, והיא בת עשרים ואחת, חשך עליה יומה. למחרת החליטה בנפשה: יהיה מה. אני את חלומות אמי לא אָפֵר.

באותו חורף מתה האם. היא הוזעקה במבָרֵק על ידי אחד השכנים.

כשהגיע למחרת כבר היה הבית פרוץ. הלוויה, מסתבר, נערכה בערב. במשרד הקהילה לא ידע איש להסביר לה את פשר החיפזון. אחד הפקידים, איש גס דעת, אמר כלאחר יד: לא ידענו אם תבואי. לוטה שהתכוונה לחולל שעורריה — קפאה על מקומה.

הימים שלאחר מכן היו מעשיים להחריד. היא סידרה את תשלום המיסים, הארנונה וחובות המכולת. את הבית על כל קרביו מכרה לסוחר יהודי. מכל הבהלה הקרה לא זכרה אלא את פרצופו המאודם של הסוחר. הוא שילם במוזונים.

את הלימודים סיימה בהצטיינות ומיד החלה לעבוד בקאברטים. היה לה קול נעים, היגוי חתוך, ויכולת דרמטית לא מבוטלת. לא עבר זמן רב והיא נתקבלה לתיאטרון.

היא נישאה למנפרד בגיל עשרים ושלוש. היה גבר בלא שום תו מיוחד. ממושקף וקרח. עמידתו של בעל מכולת או שוער. אחת בטוחה היתה: הוא לא יכשיל אותה בקריאה. ואמנם מיד לאחר נשואיה נתעצמה בה האמביציה. היא עבדה על כל תפקיד קטן בחירוק שינים. מנפרד לא עמד לה בדרכה. את ארוחת־הצהרים היה מתקין במו ידיו. עיתים היתה נעדרת מן הבית שבועות. כשובה לא היה שואל אלא את ההכרחי. הגינותו, אם לומר את האמת, היתה מוציאה אותה מדעתה. היה רך מזג מטבעו.

יוליה נולדה והיא לא שמחה בה. מנפרד ביקש חופשה וטיפל בילדה. לוטה הפליגה למסעות עם הלהקה. בתום חופשתו הביא מטפלת קשישה והיא טיפלה בילדה. לוטה היתה חוזרת ממסעותיה עיפה ורצוצה. מנפרד לא הירבה לשאול, שעות היה מתאמן במרתף.

וכן נקפו הימים. כל אחד בעיסוקו. לפעמים היה גם מנפרד יוצא למסע עם התזמורת. מסעותיו היו לרוב קצרים. היה חוזר במועד. לימים, כשחשה כי הקריאה שלה נתונה בסכנה היתה מתנפלת על מנפרד בצעקות, מנפרד לא היה מגיב.

הפרדה הביאה לה רווחת־פתע. כשנודע לה כי מנפרד הפליג למזרח, לעיר מולדתו, לא עורר בה הדבר שום זעם. המחשבה כי מעתה תהיה יוליה אך ורק ברשותה שמחה אותה מאד.

כשגילתה את יחודה על הבמה כבר היה מאוחר. כבר היתה בת ארבעים בקרוב, אחת מיני רבות שמטילים עליהן תפקידים קטנים. לשוא ניסתה להיאבק. בזה אחר זה תפסו הצעירים את מקומה בחזית והיא נדחקה הצידה.

באביב 1937 כבר היה ברור כי ימיה בתיאטרון קרבים לקיצם. היא היתה היהודיה היחידה בלהקה. ואף על פי כן, דיברו על היהודים

המשתלטים על התיאטרון ואינם נותנים דריסת-רגל לכשרונות צעירים. היא נאבקה, כתבה מכתבים והזעיקה יידיים ישנים. בזה אחר זה נסגרו עליה הפתחים. מכתבי-הפיטורין הגיע אליה ברואר. הנימוק הפרת הסולידריות. שלשים שנות תיאטרון כלא היו.

יומיים הסתגרה בחדרה, שתתה קפה ועישנה סיגריות. מיד לאחר מכן, עיפה ורצוצה עלתה על הרכבת ויצאה אל בתה.

ג'ורג' לא אהב אותה. כדרך אוסטרי מן המעמד הבינוני לא אהב נשים עצמאיות. השכלתו היתה מצומצמת, והמלים העירוניות שהפיחה חותנתו בביתו היו מביכות אותו. בתחילה היה ממעט בדיבור ובוחר אותה בחדר. לימים היה אומר כי התיאטרון משחית את הנוער. סוף סוף מה רואים שם נשים ערומות למחצה ומלים שאינן שונות במאומה ממלים שהוא שומע בבית מרוח. הוא לא היה דתי אבל אל הכנסייה ביום ראשון היה הולך. כשגדלו הכנים היה לוקח גם אותם כדי שילמדו קצת דרך-ארץ. הנערים דומים היו לאביהם, חסונים ואטומים; בערב, בשובו מעבודתו היה מפיל את אימתו בבית. ובמוצאי שבת, כדרך כל אוסטרי הגון, היה חוזר שיכור.

היא חיפשה מחסה ומצאה תופת. מה לא נאמר ומה לא נזעק. חיש הסתבר לה שלא רק ידידיה אלא גם קרוביה, עליהם שמה מבטחה, כול-כולם, גם בתה יחידתה, פנו לה עורף. לבסוף ובלית ברירה הודיעה בלשון שאדם מכריו על איבוד דעתו: אם אין איש רוצה בי עוד — אלך אל היהודים.

— 6 —

היא גֵּלְשָׁה במדרון והמראות רדפו אחריה כסֵּרֵט שמרוצו נשתבש. מראה מראה ובזיונו, אך יותר מכל, המשרדים הכהים, שבהם עמדה וביקשה עזרה. איש לא רצה לעזור, גם לא ידידים קרובים כביכול. כיון שאיש לא הושיט עזרה הלכו יחד היא ויוליה לאורך הרחובות. אור האביב שפע מלמעלה והפריחה בכל גוניה. כל הנועם הפשוט והמוכר הזה העכיר את רוחה יותר.

עתה לא מיהרה. היא עברה משכיל לשביל, נשענת בגֵּה על העצים. לאור היום היורד היתה איוו מתיקות נוגה כמותה לא חשה כבר שנים. היא לא פחדה. צעדיה נהיו קצרים וזהירים. כמו ביקשה לִמְצוֹת את השעה הזו.

ובעוד היא עומדת שעונה על גוע, הבחינה בשלט עשוי מעץ. היא קרבה וקראה: כאן במקום זה טרפה את נפשה ידידתנו, אחותנו לרוח, סופיה טראובה. 15.6.1937. לוטה שביקשה להתכופף נסוגה לאחור. היא שבה והתבוננה: לוח המחובר אל לוח רק יותר, נעוץ בארמה. הכתב נאה אך לא מהודר. ניכר היה כי היד הכותבת זהירה היתה שעה שכתבה. טעות, אמרה כמו לגרש מעליה צל מבעית.

לאחר מכן עמדה והניפה את שערותיה לאחור. העוֹנֶה זו, השגורה אצלה מאז הגמנסיה, היתה מאוששת אותה תמיד ומעלה בה משפט או רעיון, עתה כמו הקפיאה תנועה זו בבת־אחת את רקותיה. פחד מהול קור צימרר אותה.

היא החלה לטפס, השבילים אבדו לה, והיא נאחזה בענפים השמוטים. אור היום שדמדום באורך רוח האפיר פתע. היא מיהרה וככל שמיהרה האריכה את הדרך.

כשהגיעה לבנין כבר היה האור בדמדומיו הכהים. ליד האשנב עמדו האנשים בתור, הפינכות בידיהם. הם עמדו דמומים בלא להחליף מלה. ומבעד הדלת המפרידה, המזוגגת, הם נראו כשקועים בהתבוננות. משהבחינה בהרברט העֵנָה ופתחה את הדלת.

”היכן פינכת הקודש”, פנה אליה הרברט בלא גינונים.

”למעלה. אני רצה להביא”, שב אליה קולה ובמפתיע נשמע צעיר.

”המועד קרב לקיצו, עוד עשר דקות”.

שרירי רגליה היו קפוצות מן הריצה אך היא עשתה את המאמץ, לא בלי חן, כפי שרצים לקראת דלת פרוצה בחורף, לבל תפרוץ הרוח הקרה פנימה.

לא עברה דקה והיא עמדה בתור, הפינכה והסכוֹם בימינה, הספל בשמאלה. אני ערוכה, אמרה. הרברט זקף קומתו כחייל מילואים ששרות עראי זה מעיד בו כי לא נס לחו.

הטֶבְחִית נטלה את שתי הצלחות בידיה והניחה בכל אחת מהן: תפוח אדמה בקליפתו, פיסת דג ופלח סלק. הרברט נטל את שתי הצלחות ומשקרבו לשולחן הגיש צלחת אחת ללוטה. יש חידוש, הכריז. יש: הצבע האדום מקומו יכירנו שוב. בסמוך אכלו אנשים בלא אומר. מהזוויות הגיחה לפרקים תלונה. הרברט נראה מרוצה. הצבע הסמיך של הסלק הבעיר בעיניו איזו עליצות דעת.

אחדים, כמובן, איחרו. הם עמדו ליד האשנב, ספק מיואשים ספק מבודחים, ביניהם שני אנשים, לבושים נאה ובטעם פשוט. הם נראו כשני מנהלי מחלקות ותיקים, שהוראותיהם לא הוצאו אל הפועל. רק הפינכות העידו על מעמד שונה. אחד מהם ניגש לאשנב ובנקישה קרא: שתי דקות איחור. כלום גם אלה יבואו במנין. הקול לא זכה למענה. לאחר מכן ישבו ליד הפינכות הריקות.

לוטה שאלה: ”הכרת את סופיה טראובה?”.

”מה פירוש”, הָרִים הרברט את עיניו. ”ישבתי לידה כפי שאני יושב לידך.

מי שיער ומי תיאר לעצמו”. שמחתו הפעוטה קדרה בבת אחת. ”נפש

פיוטית, בלא שום הגזמה. אנחנו, מצידנו, ניסינו, איך נאמר, לקרב אותה אבל סופיה געגועיה טרפו אותה. היא לא ירעה להשלים".
 "ולא באו לבקרה".
 "לא. לדאבוננו".

לוטה הצטערה עתה כי השביתה את שמחתו הפעוטה של הרברט. הוא המשיך, אמנם, לאכול אבל פניו לא שבו אליו.
 "סליחה", אמרה לוטה.

ארוחת הערב קרבה לסיומה. אחדים עמדו ליד הכיור המאורך והדיחו את כליהם. המראה העלה על דעתה של לוטה חצר של מחנה צבאי, אך מיד עמדה על טעותה: אנשים לא צעירים עוד, לבושים כיאה, גם העוויותיהם בשיעור הנכון, בלא קול ומתוך התחשבות לרשותו של היחיד. "אין מים חמים", אמר אחד העומדים. לא היה בתלונתו שום עודף. הוא עמד בצד וניגב במטלית לבנה את הפינכה ואת הסכום.

איזדורה ישובה בכורסה. לא נטלה חלק בסעודה החפוזה. הרברט ניגש אליה, קד קידה ושאל: "מה קרה".
 "שום דבר. דג מטוגן אין בכוחו להוציא אותי מהכורסה".
 "סלק", אמר הרברט.
 "זה מזכיר לי את מראה פניה של הטבחית".
 "אל תחללי, במחילה בכבודה", אמר הרברט ברוב דעה, "את הצבע הייני, שהוא צבע דיוניזי".

איזדורה צחקה.
 הארוחה עברה בלא רעש. ולרגע נראה המקום כאכסניה כפרית, שאין מרבים בה גינונים.

"חסר לי סיגר", לחש אדם באוזנו של הרברט, כדרך שאדם מתנדה על חולשה.
 "ולא שלחו לך".
 "לא. לדאבוני", אמר האיש ופנה הצידה.

ובעוד החושך הולך ורבק בחלונות החלו להתארגן למשחק לילה. אחדים הביאו את כלי השחמט והציבו את הלוחות. ניכר היה כי שעות רבות ציפו לרגע זה.

"איך את מוצאת את מעוננו", ניגש אליה איש ושאל.
 "נפלא", אמרה לוטה בפיוזר-הדעת.

והימים הלכו ונקפו. לוטה היתה משכימה קום ומיד יוצאת להקיף את ההר. ימי הקיץ האחרונים היו בהירים ממוזגים ובלא כתם. הערבים צחים

וקרים. לאט לאט פרשו ממנה המראות, לא בבת-אחת ולא לחלוטין, אך שוב לא הציקו לה כבימים ראשונים. אני בחופשה, היתה אומרת כשזכר פתע היה מתנפל עליה. אבל הלילות לא היו שקטים. בלילות משלו עליה, בלא הפוגה, הבהלות הישנות. היתה מקיצה מתוך הביעות ושוב לא עוצמת עין עד השחר.

וכך עבר חודש ספטמבר. בחודש אוקטובר אמר לה לבה כי יוליה תבוא לבקרה. ימים אחדים לא הרחיקה וציפתה לה ליד הדלת אך משבוששה לבוא חדלה מלצפות לה. אבל איזדורה לא נשכחה. היא קיבלה חבילה גדולה ומלאה כל טוב: בונבונרות, קפה, סיגריות, תה אנגלי ותמרים. כולם שמחו, לא איזדורה. היא פרשה לעיני כל את המותרות הללו והכריזה: קחו כאוות נפשכם. וכך הביעה את שאט נפשה מתשורת החסד ששיגרו לה בנותיה.

כבר ימים לא ראה המעון מותרות כאלה. האנשים שמחו והתבדחו. שוב חזרו ודיברו על השפלה. על הערים הנושבות, בתים ומסעדות. איזדורה לא הגיבה אלא בכמה הערות דוקרות.

ובעוד הכל הומה ומבודד, הופיע מהפתח האחורי אדם גבוה ובעל חזות של בעל אחוזה.

כולם השתקו. יכנס פנימה, אמרה איזדורה. יטעם גם הוא מן המותרות ששלחו לנו מן השפלה.

"גם אותי אתם מבקשים להשחית".

"הלמותרות של מהיבכך יש כוח להשחית".

"הוא שאמרתי עבירה גוררת עבירה, דיבר הוא בנוסח האיכרי. היום שוקולדה שוויצרית ולמחר תפנוקי גבינה והגוף שאני השקעתי בו עמל רב כדי שיהיה תקין, לא יתרפה ולא יתעצל, שוב יהודי לכל צרה".

"חוזרים אנו על כן לנושא הישן", לא ויתרה איזדורה.

"אסור להזניחו".

"אל יעזו לכנות אותי יהודיה. אין לי דבר ולא שווה-דבר ממידותיהם".

"אני לא כל כך בטוח", ניסה האיש להיות רך.

"הוא עוד מטיל ספק".

"אדם פשוט אני", אמר האיש בהכנעה. "השכלתי מצומצמת כשיעור גרגיר השעורה. את רוב שנותי עשיתי אצל הסוסים. מהם למדתי את מידות הטבע".

"טבע", קטעה אותו איזדורה ועשתה העוזה בפניה.

"היהודים שנואים הם על הכל, זאת נרמה לי לא נוכל להכחיש".

"כן, מפני שיהודים הם".

ובך גבירתית לא דבק שמץ מהם.

"לא".

יבואו אחרים ויעידו", דיבר הוא כדרך בעל אחווה בשעת מריבה.
 "אני מעידה על עצמי".

האיש הגבוה ובעל החזות האיתנה נראה פתע נבוך בחלל זה. הוא נשען בידו על השולחן והשפיל את ראשו. ניכר כי בטחונו שמת ממנו.

"איש לא יאמר לי עוד מי אני ומה אני, לא איש", זנבה אחריו.

לשמע מלים אחרונות אלו פשט חיוך רחב ורך על פניו האיכריים של האיש והוא אמר: "אני לא אומר שום דבר".
 "יחדל, אם כן, להטיף מוסר לאנשים".

"לא מוסר באתי להטיף. באתי ללמד את סגולות הטבע, את אורח מידותיו של הסוס, את המזון הטוב, את תחבולות הציוד, שעשועי ספורט, את היין. לא מוסר דיברתי. לא מטיף אני ולא בן מטיף אני. סייס אני. ראיתי את סבלות בני גזעי ובאתי לחלוק עמם מנסיוני. ונסיוני רב הוא. גבירתי".
 "לא לבהמות דמינו".

ואף על פי כן גבירתי, ואף על פי כן, חיפש הוא מלים ולא מצא אותן. הוא הרים את ראשו כדרך איכר נבוך ואחז בקרנות השולחן.

עתה דומה היה, כי מישהו עומד לקום ולהושיט יד לאיש האיתן הזה במבוכתו הרבה. איש לא קם. כולם ישבו דמומים על מקומותיהם כבמחזה.

"מיהו האיש", שאלה לוטה בלחש.
 "זהו באלאבן, באלאבן הגדול".

בינתיים פנה האיש עורף. הדלת האחורית, הרפויה, נסגרה אחריו בלא רחש.

מאוחר יותר סיפר לה הרברט. באלאבן הוא יהודי וסוחר סוסים במקצועו. הוא קנה לפני שבע שנים מידי החברה לאחווה יהודית-נוצרית, שכידוע היתה מארגנת סמנריונים חודשיים, את המקום הזה בכוונה לעשותו סאנאטוריום. הוא חישב ומצא, כי בסביבה מצויים כחמישים יהודים קשישים, בריאים ובעלי אמצעים, שהם למעמסה לילדיהם. הענין התחיל מתוך חישוב מסחרי, אם אפשר לומר כך, אלא שהסתבך במקצת. באלאבן פרסם מנשר. עשוי נאה ומעורר אֶמון והפיצו כראוי. במנשר זה הציע הוא אוויר הרים, השגחה רפואית, מנוחת נפש ומטבח כשר. הוא חישב יפה אך לא דק. ההטבה האחרונה עוררה עליו את החשד כי המדובר הוא בהקדש יהודי. באלאבן עמד על טעותו ושינן לעצמו את הלקח. לאחר שנה הוציא מנשר אחר ובצבע אחר ושוב לא העלה על הכתב אותו פרט מחפיר, ולא עוד — תוכנית שונה לחלוטין: רכיבה, שחייה, צייר עונתי, טיולים מאורגנים ומה שהוא כינה השתלבות באיזור הכפרי. הצעה זו קסמה לכל. באלאבן הבטיח, כי תוך זמן קצר יעקור בנועם העוויות יהודיות מחפירות אקצנט משובש. איש לא יתבייש עוד.

אגב הוא עצמו מוצאו מפולגיה, מעיירה קטנה, הגיע לכאן אחרי מלחמת העולם הראשונה והוא רק בן עשרים. אך מיד החליט בנפשו: לא עוד חולשת דעת. עד מה נחושה היתה החלטתו יעידו התוצאות. הוא החל רכבו כאן כפועל אצל אחד הסייסים, לא עברו ימים רבים והוא ידע לטפל בסוסים כדרך סייס ותיק. תוך שלוש שנים כבר היתה לו אורווה משלו וסוסים משלו, מסחרו פרח, וכדרך מקומיים השקיע את כספו ברכישת קרקעות. את המקום כאן קנה במחיר שווה פרוטה וכאן הסתבך.

בשנה הראשונה נראה היה כי הנסיון עלה יפה. האנשים פתחו את הבוקר בריצה, רכיבה, שיחקו טניס, אכלו יוגורט, למדו לשנות יין. באלאבן עצמו היה מדריך את האנשים באורחות חייהם החדשים.

הענין שנראה תחילה כעיסקה מסחרית כבש את נפשו. הוא הזניח עסקים אחרים, פורחים, והתמסר כל כולו ליעודו החדש — להפוך את בני גזעו החלשים ליצורים חסונים. נכון — אחדים לא יכלו לעמוד בפרך זה ונטשו את המקום, אך אחרים עמדו בזה יפה. ולאחר שנה עמל שבו אל העיר שונים ובבריאות מְשֻׁנָּה. ועל זה אמנם, היתה גאוותו. יש אומרים כי בשנה הראשונה נהג הוא באנשים בקשיחות לב, אחדים עוד זוכרים אותו מאותם הימים ונוהגים לספר עליו, לא בלי הערצה.

אך הענין כאמור הסתבך בעֵטִים של כמה טעויות, שיבושים ואי־הבנות. באלאבן שנמנע מכל משא־ומתן מילולי נגרר שלא מרצונו לוויכוחים, התחיל לעשן, לשחק קלפים, השמין, ופניו האדירים שידעו את הסומק הבריאי — התרפו, כמה מהעוויותיו הישנות, שהוא עָקָר אותן בנעוריו מן השורש, שבו הקיצו בו.

עכשיו הוא כאחד משלנו ואולי אף חלש מאיתנו. מדי פעם הוא מחליט לרדת לכפר ולאגור כוח. זהו הסיפור גבירתי, חומר למחשבה, גבירתי.

לוטה הקיצה. הפרשה, אף שלא ירדה לפרטיה, נגעה בה. הרכה רצתה לשאול אך לא ידעה במה להתחיל. היא חשה איזה צער דק על באלאבן זה שחלמו ירד לטמיון.

לאחר מכן, ישבו ושתו קפה ועישנו סיגריות, והתבוננו באנשים שישבו ליד השולחנות ושיחקו קלפים בלהיטות.

למחרת השכימה וראה פלא, באמבטיה פעלו הברזים ולא עוד, מים חמים. בבת־ראש התנערה מתוך השינה הנמשכת והסירה את בגדיה, ובעוד המים זורמים וממלאים את האמבט הספיקה להעיף עין בגופה ערום. גופה, מעון הסתרים שלה, נשתנה בשנה האחרונה ללא־הֶכֶר. היא עָקְבָה אחרי

השינויים בחרדה ובמאמץ לאחות את הפרצים שנבעו בחלקות העור הגלויות. המחשבה כי גופה הולך ומתרפה העכיר את רוחה.

עתה נחשפו הסתרים במלוא ערִיִתן. מפלי הבשר גִּלְשו רפויים כמו הותרה אחיותם. אפילו הקרסולים, זיו החן היחיד, נפחו. הרגלים שנגעו בריצפה הקרה ניצבו גליליים וכבדים.

המים החמים, הרכים, שעטפו אותה במגע אחד מחו מלבה רגע את התחושה הזו. היא טבעה בהם בעצימת עינים. שעה רבה טבלה וככל שטבלה הלכו חושיה והקיצו. עתה שוב לא היו אלה מחשבות אלא מראות, פינות נועם ממסעותיה הרבים.

היו ימים, לא רחוקים כל כך, והיא האמינה כי גופה הִיָּע ימצא את מנוחתו אצל איש פשוט באחד הביקתות הנידחות, ששם הלחם חם וטרי, הירקות גדלים ליד החלונות, הסוסים בָּכָר והגדרות מכוסים מטפסים. מנעוריה היתה לה משיכה, בודאי בעקבות הספרות שקראה, למחוזות בר אלה ולא פעם כשהלהקה היתה נקלעת להרים היתה אומרת לעצמה: אשאר כאן. האיש הרי אוהב אותי. מה לי תיאטרון.

אך הפשוטים לא היו פשוטים כל כך. היו להם השגות משלהם, גסויות דעת משלהם ובמיטה נהגו באשה כבחתול שעשועים. הטבע אינו תמים כמסתבר, יש לו עיוותים משלו. אף שירעה זאת, היתה חוזרת ומתפתית לאמונותיה הישנות. בשעתו כשיוליה נישאה לג'ורג', שמחה בלבה כי לפחות היא תהיה מאושרת. אך ג'ורג' שנראה בנעוריו חסון ובלונדיני, נצר מיצירי המקום ותמים למראית־עין, לא שונה היה מכל איכר אוסטרי אחר: תאוותן, אכול קנאה וגס דעת.

היא התעטפה במגבת הגדולה, הסמיכה, שהיא גררה עמה לכל מקום. אם היה חֶפֶץ שהעניק לה נועם נמשך, היתה יריעה רכה זו. והיא, ואמנם, רחשה לה חיבת־אמת כלבעל חיים ביתי. למגבת כותנה זו, שהיא קנתה אצל איכרה קשישה באחד הכפרים הנידחים, היה כוח כשף להוציא אותה מיוון מחשבותיה ולהשיבה לחיים.

לאחר כשעה של טבילה גילתה, להפתעתה, כי גופה המפורך שאך לפני שעה דמה לעיסה רכיכה, כמו חזרה אליו צורתו. שמחה פעוטה זו לא תדמה ולא תישווה לשום שמחה.

את ארוחת הבוקר איחרה, כמובן, ובידי הרברט לא היה אפילו להציע לה כוס קפה פושר מן התרמוס.

"למה לא נשב בבית־קפה" אמרה, אך מיד עמדה על טעותה, כאן, במרחק קילומטרים, מקומם של בתי קפה לא יכירם. כאן רק עצים וכל שמפיקים עצים.

מלבדה היו גם אחרים שעמדו וארכו ליד האשנב, מצפים לחסדיה של הטבחית ולנס המאחר לבוא. איש לא יצא לקראתם. "אין שום דבר", שאלה לוטה בחיוך תאב.

"ננסה להקסים את העוזרת", אמר הרברט ומיד נעלם מן העין.

מסתבר, כי לא רק נאה דורש אלא גם נאה מקיים. לאחר משא-ומתן עם עוזרת הטבחית, לאחר שידולים ולאחר שהערים על הטבחית, עלה בידו להביא קומקום קפה וכמה פרוסות לחם מרוחות ריבה. לוטה קידמה את פניו כמנצח וכולם שמחו. איזידורה שישבה אותה שעה בפינה, ועקבה בקורטוב קינאה אחר מעלליו של הרברט. לא מנעה את לשונה מללחוש: פירצה קוראת לגנב. השותפות בהרפתקה קטנה זו השיבה ללוטה כבקסם תחושת חיים חזקה. לקפה הפושר היה פתע טעם רב.

הרברט, מצב רוחו היה טוב עליו, הוא סיפר על עוזרת הטבחית בניבים שאולים מן המקום. מסתבר, כי איכרה זו, ילידת ההרים, שמשה לבאלאבן דגם חי, כרי לאֶלף את היהודים בינת חושים. הוא חיפש ומצא אותה בהרים ומיד הציג אותה לאנשי המעון כפנינת הטבע, ולא עוד, גם יודעת להתקין את המאכלים הטובים שיד העיר לא שיחתה בהם: היוגורט והגבינה. מזונות שיש בכוחם להשיב לאדם לא רק את בריאותו אלא גם את שלוות נפשו.

ואמנם, כשהגיעה לכאן עוד נאה היתה ובריאה, אך במרוצת הימים במקום לרפא את כולם במאכליה דבק גם בה, כדרך השפחות שעבדו בבתים יהודיים, מן עורמת דעת ופינוק. כמה דיירים השחיתו את מידותיה. עתה לא נשאר בה אלא מעט עורמה איכרית, ותמורת שידול ושוחד מועט אתה קונה אצלה אפילו את תרפיה.

הרברט שמח וברוב שמחה הכריז: "השוחד יענה הכל".

"אבל לי אין כסף יקירי", התנדתה לוטה.

"אין דבר. נפעיל את הקסמים. השכל הישר ממילא שבק חיים לכל חי".

הם ישבו בחוץ. אור היום היה קריר, המורדות פרשו את זרועותיהם הרחבות, חשופים ונשורים. הסתיו נתן צבעיו בכל. העלים, שארית ההדר, התרוממו מדי פעם כמבקשים להחיות את עצמם.

"יש כאן תוכניות", שאלה לוטה.

"ודאי שיש אלא שעדיין חבויות. כל הדברים הנאים חבויים".

"מה שם משפחתו", עלה משום מה בדעתה לשאול.

"צונץ".

"יסלח לי, העתונאי הרברט צונץ".

"אכן, לשעבר".

"נפלא", אמרה כמו נתדרעה אליו שנית.

לפני שנתיים פוטר ממערכת "היום" בלא סיבה ובלא פיצויים. לא

הועילו הקשרים, הידידים, הקסם האישי והזכויות. שנה תמימה נאבק, ובאין מוצא ועל סף היאוש עשה את דרכו לכאן, אל ההרים אל באלאבן.

הרברט צונץ, אחד השמות המזהירים בעתונות האוסטרית, חניכו והולך בדרכו של קרל קראוס. כרבו גם הוא נאבק ברוחות הרעים, קלקול המידות והשפה. כמרוצת השנים קנה לעצמו לא מעט אויבים והללו לא החמיצו את השעה. במועד הנכון פיטרו אותו.

הרברט לא הזכיר את הימים הגדולים אף במלה אחת. מעיניו הפקוחות הבהיקה אירוניה דקה ששוב אינה מבקשת להתריע או לעקוץ, אלא כביכול לעצמה שמורה. כשהזכיר את ביתו נמחה גם אבק אירוני זה ותוגה דקה שטפה את עיניו.

"הילדים שלנו לא יסבלו עוד", חשה לוטה לנחמו.
"יש להניח".

"אם כי, ביני לבין עצמי, אני חייבת להורות, כי הללו, בעלי הקרקעות, לא מעוררים בלבי כל רגש".

הרברט הבין בדיוק למה ירמזון מילותיה. הוא השפיל את ראשו האפור כאדם שלאורך פיצעו חלף נחשול קור.

"בעלי הקרקעות הללו, שנידמו לנו כהולכי תמים, לא שונים במאומה מבעלי הסדנאות", חזרה וחיוקה את דבריה.

בערב הופיע באולם באלאבן. הוא ישב ליד השולחן והתבונן במשחק הפוקר. ספק בעל אחווה שירד מנכסיו ספק ספסר יהודי. פניו עבים ובלתי מגולחים. המשחק הפעים גם אותו כנראה. לרגעים היה מאבד את הענין בו ועוצם את עיניו, ואז נרמה היה כי איזו דאגה מצווה עליו להתכרבל.

"באלאבן הגדול", השתאתה לוטה.

פעמים אחדות קם ממקומו כמו עומד לצאת בענין דחוף. היתה זו אך מראית-עין. הוא קם כדי לראות את המשחקים האחרים בהם שרה המתח. עוד לפני שנתיים היה המשחק הפוקר אסור בתכלית האיסור. באלאבן סבור היה, כי משחק פוקר הוא נגע יהודי שיש לעקור אותו. הביליארד לעומת זה הותר. כיון שנחשב בעיניו ספורטיבי. עתה עומד שולחן הביליארד שומם בחדר הסמוך. האנשים משחקים קלפים כאַנת נפשם, עד מאוחר, עד שכרון וער כלות הנפש.

"הרשה לי להציג לפניך את גברת לוטה שלוס", פנה אליו הרברט, "שחקנית נודעת".

"אני מאד שמח", אמר באלאבן כדרך בעל מלון, שמלונו ירד אמנם מגדולתו אך עדיין שומר על שיעור מסוים של רמה.

"האם הראה לגברת את הממלכה שלנו".

"עוד נראה, עוד נראה", אמר הרברט.

באלאבן דיבר באקצנט מקומי גרוני. וכדרך בעלי אחוזות, שאת השכלתם קנו בשדה, שיבש מלים רבות. אנו שמחים מאד אמר, לנו נחוצה תרבות גבוהה. ניכר היה כי תחום זה, המכונה בפיו תרבות, זר לו לחלוטין. והוא, אמנם, ביטא מלה זו ברפיון כנזהר מלנגוע בה.

"הסברתי לגברתי", בא לעזרתו הרברט.

"אני מודה לו מקרב לב", אמר באלאבן כאדם שנקלע לשדה פחים ושמח כי עלה בידו להיחלץ.

— 9 —

חודש דצמבר היה קר, אפור וגשם לא פסק מרדת. האנשים התעטפו בשמיכות וישבו באולם. האיטור הישן שלא לדבר על השפלה, שבאלאבן התקין בשעתו, עוד פעל כמתוך הרגל. אחרים עמדו ליד החלונות והתבוננו בשמים האפורים, שלא בישרו אלא מטר נמשך וקור.

מדי פעם מופיע באלאבן ומתנצל על שאין בידו להסיק את הסקה. האינסטלאטור שהבטיח לכו לא בא, אך ייפסק הגשם ירד לכפר ויביא אותו. ואמנם מדי פעם יורד באלאבן לכפר. עסקיו בכל רע. מאז נשכה בהזיית קסמים זו, הזניח את עסקיו האחרים. עתה הוא מרבה להתבדח על הכפר ועל עצמו. איוז מרירות משוחה על תיאוריו, אך האנשים אוהבים לשמוע את הניב הכפרי המתובל במשלים. לבסוף חוזר אל תלונתו הישנה:

את היהודים אין לשנות.
"למה".

"משום שיהודים הם".

"מה רע בכך".

"חלשים הם. סופם של החלשים להאבל. כך לימר אותי השדה".

"מה לעשות, אם כן".

להשתנות. אבל את היהודים אין לשנות. הם מפונקים, רגישים, איטיים, מרבים להתנכח.

פעמים כשרוחו טובה עליו הוא מספר על נעוריו, על רצונו הנחוש להיות סיס. כיצד ברחו הסוסים וכיצד מצא אותם והחזיר אותם. פעם פגש בשדה רוכל יהודי והלה נבהל מפניו מאד. לא מפני מראהו אלא מפני שדיבר עמו יידיש.

אך כשהוא לוגם כוסית נעכרת רוחו. הוא כועס על עולם ומלואו: על היהודים המסרבים ללמוד לקח, על הכפריים הגונבים את רכושו, על עצמו ועל הגשמים ועל עוזרת הטפחית המבזבת את המזונות. גם מראהו משתנה. פניו העבים, המחוטטים, מאבדים את רכותם המועטה, מתכרכמים, והוא עצמו כאחד האיכרים שהושלך מהמיסבאה. אך גם אז אין איש מפחד מפניו, הרברט מדבר אליו כדרך שמדברים אל שיכור מבולבל, מרצה אותו ומכטיח

לו כי הימים הבאים יהיו טובים יותר. רכושו הגנוב יוחזר לו וגנבים יבואו על עונשם. ומה יהיה על היהודים, נפקח הוא מעט משכרונו. גם הם, דעתם תתישב עליהם, מנחם אותו הרברט, ישובו למוטב. הוא מזכיר לו את אדולף וולף, שבא לכאן לפני שנתיים רזה וכפוף ומראהו כשל רוכל יהודי. תוך שנה עשה את הבלתי אפשרי. השתנה ללא־היכר, אפילו שפם גידל וחזר אל השפלה.

וכך זוחלים הימים. להתעמל, נזכר מישהו. למה אני לא מתעמל, הרי לשם כך באתי לכאן. עזבתי חנות פורחת, קשרים, לקוחות וידידים. במקום להתעמל, לשאוף אל ריאותי אוויר צח. אני מבלה את ימי במשחק פוקר. האיך זה פשע. הוא שכח, כמובן, כמה פרטים פעוטים: לא בכדי עזב את חנותו. החנות הדרדרה משבוע לשבוע. בעלי החובות לא פרעו את חובותיהם, הנושים הציקו לו, ידידים חדלו לבקר, לא זכרו עוד את שירותיו הנאמנים לכפר, את אשתו החובשת שהלכה לעולמה שלא בעיתה. הצעירים התעמרו בו ומדי עוברם ליד חנותו הקטנה היו מזידים בה אבנים וצועקים: יהודים. באקראי פגש את באלאבן והלה שיכנע אותו לעלות להר ולהשתנות. הוא לא רצה לעלות. לבסוף, בלית ברירה, עלה.

עלה אמנם אבל בהתחייבותיו לא עמד: הוא משחק פוקר בלהיטות כעירוני ולעיתים בלהיטות יתר. כשרוחו של באלאבן רעה עליו הוא מיסר אותו: אתה הרי חיות בכפר. ראית עצים ובהמות השדה. מפליא עד כמה לא למדת מהם שום דבר. שום דבר. למה לא למדת.

"לא לימדו אותי".

"למה לא התבוננת".

התבוננתי".

"ולמה אתה לא יודע לשחות".

"לא לימדו אותי".

ולרַבב על סוס אתה יודע".

"לא".

"ועכשיו אתה מבין למה שברו לך את החלונות".

וכשבאלאבן מרפה ממנו הוא נשאר על מקומו יושב ומלמלם: ודאי שהוא צודק. אילו הייתי חזק יותר לא היו מתעללים בי. כל זה בא לי משום שאני לא נחוש בדעתי, לא עיקבי, מותר שלא לצורך. בקיצור, פחדן.

גם לוטה אינה שקטה עוד. לפני שבועים כתבה מכתב ארוך לבתה ובו הביעה משאלה לבוא ולבקרה. חטאיה אינם רבים כל כך שעליה למרקם כמנזר. היא מתגעגעת לרחובות, לבתי קפה, לתיאטרון. מענה לא בא. הרברט יושב לידה ומנחם אותה, גם אני לא מקבל מכתבים. איש לא מקבל כּאן מכתבים. גם זו לטובה.

"מי ישלם את שהותי כאן. את דמי המעון".
 "אל דאגה, אמר הרברט, אנחנו נדאג לך מילגה".
 "מילגה. נפלא", אמרה לוטה בלחש.

שנים שמשאלה זו שיעשעה את מחשבתה. מילגה לווינה, מילגה לברלין, להשתחרר לשנה מכבלי התיאטרון הפרובינציאלי, להתנדע אל העולם, לנשום תיאטרון אמיתי וגדול. מכל התקוות כמובן, לא יצא דבר. את המילגות קיבלו הצעירים, המבטיחים, הנאים, במיוחד הנאות. לה הועידו תפקידים קטנים, מביכים ומבישים. לה היו אומרים תמיד כי גם תפקידים קטנים הם חשובים. וכשמלאו לה שלושים, שוב לא היו מציעים לה אלא מטילים, פשוטו כמשמעו.

שעה שהנאות, שטוחות ההבעה, היו מרשות לעצמן לא להופיע לחזרות, לאחר, לא לדעת, לומר ללא בושה: שכחתי, עזרו לי, היתה התחטאות זו מתקבלת כקפריזה של חן. היא היתה מצפינה את גאוותה הפצועה ועובדת. עושה מלא-כלום משהו. אמת, מדי פעם היתה זוכה למחמאה, אך לרוב לא שמו לב אליה. הכוכבים היו מזהירים והיא בירכתי המדבר, בשולים האפורים.

"ביצד", שב הקול אל לוטה.

"מה פירוש. יש לנו נעדה מקצועית והיא יודעת והיא קובעת", אמר הרברט בהדגשה.

"אבל אני", נחנקו המלים בפיה.

"את היית שנים רבות על הבמה. עד כמה שידוע לנו מעולם לא קיבלת מילגה. איש לא טרח לשאול מה עושה לוטה או מה עשינו כדי לקדם את לוטה. התפקידים הקטנים כבודם במקומו עומד. עכשיו הגיע הזמן לגרולות".
 "אבל אני", אמרה לוטה ודמעות בעיניה.

"את, במפורש את. הנעדה המקצועית עקבה אחריך שנים רבות. דבר לא נעלם מעיניה. יש גם צדק לפעמים".

לוטה לא חשה בנוח. היא רצתה להימלט אל חדרה ולבכות. ארוחת-הערב חילצה אותה מהמיצר. האשנב נפתח ופניה הנזיריות של הטבחית ניגלו בו. איזה אושר, כמותו לא ידעה שנים, הציף אותה. וכמו בסיום ההצגה רצתה לקום ולקוד קידה ולהודות לכל אחד. וגם לאחר מכן, כשישבה בחדרה עם עצמה, לא מש ממנו הגל החם הזה. המחשבה, כי הפעם שמה הנעדה המקצועית את עינה בה לטובה ובחרה בה, המחשבה הזו חבשה רגע את פיצעה הטמיר והיא נרדמה כלאחר לגימת שיקוי.

מאוחר, אם כי לא מאוחר מדי. איזדורה, כדרכה, לא נטלה חלק במשחק אבל גם לא היתה מרוגזת. היא ישבה בכורסה והשמיעה כמה הערות על באלאבן שהעלו צחוק רם. כך הרי נהגה מאז ומתמיד. ולפתע בציניעה, בחשכה, בלא התראה קרעה במו ידיה את הפתיל לגורים.

האשה שגילתה את האסון עמדה שעונה ליד הדלת, שערותיה סתורות ועיני הפקחות הביעו אימה קרה. איש לא ידע מה לומר. וכמו לאחר כל הַלם בקעו המלים כמוערות מכל לבוש. אשה אחת קטנה וצווחנית עמדה סמוך ליד האשה המעידה ולא חדלה לַמלמל: אמרתי לכם. הרי אמרתי לכם. משפטיה החלולים לא העלו עליה שום רוגזה.

איש לא העז להיכנס לחדר ולאשר את בשורת הבוקר המרה. אשנב המטבח היה פתוח אך לא היו מבקשים למשקה. הרברט משום מה ישב בכורסה. לא יכולה היתה לשאת זאת, פלטה אשה משפט שנשמע עניני למדי אבל דוקא משפט זה העלה את חרונה של האשה המעידה.

כשהופיע באלאבן בפתח נראה כאדם שִמְשו אותו מתוך שינה. גופו החסון ופניו העבים הביעו איזה מורת־רוח, טמטום וכבדות. הוא ניגש לדלת, הקיש בה, ומשלא בא מענה נכנס פנימה. לא עברה דקה והוא יצא. התקווה הקטנה כמו נמעכה בבת אחת.

איזה שקט אָפּל מהול בריח דק של זַעת לילה פשט החוצה. האנשים עמדו במרחק מה ובעיגול. באלאבן נראה כנוצרי קשיש העומד להצטלב. איזדורה שכבה במיטתה, פניה הדקות, המאורכות לא הביעו עוד דבר, על קצות שפתיה ריחף חיוך רפה.

האנשים נסוגו מהדלת ויצאו אל פרוזדור הכניסה. אור הבוקר כבר חצה את דלת הזכוכית והטיל על הריצפה ריבועים של צל. "ככה זה", סתם מישהו לקח ישן ולא פירש.

"בעוד עשר דקות אני סוגרת את האשנב", השמיעה הטִבְחית את קולה: אזוהרה שלא היתה במקומה. איש לא התכוון לגשת ולבקש. הַלֵם היה רב. אחדים עמדו בפניה ולְגִמו, הם נראו כגנבים קטנים.

ולא נעדרו בַהֵלם הזה כמה משפטים ארוכים וטפלים, מהולי רוגז ומנופחים במקצת, איש לא העיר ואיש לא תיקן. הצער היה רב. המלים נבלעו בו כאילו לא נאמרו.

לכסוף הוטל על הרברט להיכנס פנימה ולברר מה היה, אם היה, רצונה האחרון של המנוחה. הרברט חבש את המצחיה ובצעדים שהיה בהם איוז חיפזון משונה פסע ונכנס פנימה. הטִבְחית הגיפה בינתיים את האֶשנב בקול טריקה, שלא שונה היה מן הרגיל.

מסתבֵר כי רצונה האחרון היה כי לא יערכו לה לוויה יהודית, לא

יודיעו דבר לבנותיה ולא ישאו הספדים. היו אלה שלושת הלאוים שעתה רוטטים היו בידיו של הרברט. הרברט קרא אותם בקול חנוק.

בזה אחר זה נאספו האנשים בפרוזדור. לא יותר מעשרים ובמצופף נראו אף מעט מזה. ובעוד הכל עומדים חוז והופיע באלאבן. עתה נראה כאחת העמלים היהודיים בעיירות הקטנות. כמו נימחו מפניו התווים העכומיים החזקים. באלאבן ידע כי המנוחה לא חיבבה אותו ודבר זה כמו הטיל עליו חובת מישנה. האנשים כנראה העריכו זאת ואיש לא תמה על התיצבותו. האשה המעיידה, גברת קרון, ביקשה להתיחד רגע בחדרה של המנוחה והדבר ניתן לה.

מכאן ואילך היה הסדר ערוך יותר. הרברט, באלאבן וגברת קרון ירדו אל חלקת היער הסמוכה ואיתרו מקום מתאים. החצרן העלה כמה אתים ומעדרים מתוך המרתף. הכלים הגסים, הגליליים, הראו יותר מכל מציאות מהי.

כשחזרו מן היער היו פניו של באלאבן סתורות לחלוטין. דומה היה לקברן עני ששנות העמל העפירו את פניו. לא עצבות שיש עמה תוחלת, רק אטימות. השאר עמדו ליד הקירות מחכים לאות. ומכיוון שאות לא ניתן עמדו ועישנו סיגריות. לא עבר זמן והכניסה נמלאה עשן סמיך.

הלוויה נערכה אחר הצהרים לאורה של השמש הקרה. החצרן לבש את חליפתו הכחולה, קשר סרט שחור לזרועו וכך הביע בפומבי את האבל. השאר לבושים היו בבושם הרגיל. ואף שהמנוחה ביקשה במפורש שלא ישאו הספדים על קברה הבין הרברט מדעתו, כי יהיה זה נכון ואולי גם לרצונה של המנוחה, כי כמה משירי רילקה יוקראו ליד הקבר. הוא קשר במחשבה במחשבה וביקש מלוטה שהיא תקרא.

לוטה היתה מופתעת מאד ועשתה מין העווית-סרוב שנשתיירה לה מימים עברו, כשהיו מבקשים ממנה למלא מקומו של שחקן, אך מיד הבינה כי אין זו התנועה הנכונה עתה, ומן הראוי להענות לבקשתו הצנועה של הרברט.

“היכן הטכסט”, נזעמה שלא מרצונה.

“בחדרה של המנוחה”, אמר במין ישוב-ידעת צונן. לוטה נפחדה מקרירות זו ואמרה: עלי להתכונן. את רילקה היא ידעה בעל פה. זה היה ספר התפילה שלה עמו היתה מתיחדת בעתות מצוקה. ערב רילקה. זה היה חלום חייה, כמו רוב חלומותיה ירד גם חלום זה לטמיון.

את האלונקה נשאו הגברים. בראש החצרן בחליפתו הכחולה, המגוהצת, ששיוותה לו מראה של קצין בדימוס, לצידו הרברט, לבוש זקאט אפור, כמורה בגמנסיה. מאחוריהם באלאבן שנראה רחב וחסון.

הם חצו את המורד באלכסון. צאֵלים דקים, חורפיים, חיפו על צעידתם האיטית והעקלקלה. משעמדו נושאי האלונקה — ידעו כולם כי המסע בא לקיצו. מכאן אפשר היה לראות את הנוף במלוא הדרו הנשור. הרברט הסב את ראשו, כמו בקש את אישורם של הנוכחים לבחירתו של המקום. הנוכחים הנידו בראשיהם לאות הסכמה.

השיתוק היה רב ואיש לא בכה. שעה רבה עמדו ליד הקבר הפתוח. אלמלא החצרן שהרים את המעדר היו עומדים. החצרן כיסה את הבור ונעץ את שלט העץ באדמה התחוחה. השלט, שאך לפני שעה מועטה הוקצע בחיפזון, הביע יותר מכל את רצונה הכתוב של איזוררה: צינעה.

הגיע תורה של לוטה. היא היתה נרגשת, והמלים, שהיא ידעה אותן בתפילה, יצאו מפיה קשות וחנוקות. כל נסיונה על הבמה כלא היה. הצלילים שרטו את החלל הרומם והעבירו בו צמרמורת. לוטה הליטה את פניה כלאחר כשלון מחפיר.

לאחר הלווייה פתחה הטבחית את האשנב והוציאה החוצה קפה חם. מראה פניה של הטבחית ליד האשנב היה קפוא וקורקטי. היא לא השמיעה מלה. כמו הבינה שאין זו שעתן של המלים.

— 11 —

מותה של איזוררה הפיל על הבית קור חדש. איש לא דיבר על כך. אדרבא, דיברו על ענינים אחרים, רחוקים ונוגים, שהעסיקו כל הסתיו וגם עתה לא חדלו מלהטריד. לאנג לא פסק מלשמוח בהשגיו. איזו תמיהת נעורים שלא ניתן לרגוז עליה. בכל בוקר הוא גולש בריצה אל הכפר, שותה קנקן בירה, סנדרוויץ מקומי, וכך הוא עושה שני דברים מועילים, נכון יותר שלושה. מאמץ את השרירים לחיסון הגוף, טועם מזון בריא, לומד את העגה המקומית, שהיא לחכו כטעם הבירה.

לאנג נולד בגאליציה. הוא זכר את עייירתו היטב אך לא אהב לדבר עליה. כל פגמיו: נמיכות קומתו, פניו המאורבים, האקצנט המשובש תלה במקום לידתו, בירושתו העכורה. משום כך גם לא נשא אשה, התפרנס מכלי-הבא-ליד, התגלגל ממקום למקום. לפני שנתיים החליט לעלות לכאן ולתקן את פגמיו. והוא, אמנם, עושה זאת בהתמדה הראויה לתהילה.

בכל בוקר הוא משכים, מתקלח, לובש את בגדי הספורט ויורד בריצה את ההר. את רוב שעות היום הוא מבלה למטה בבית מרוח ובריצות לאורך הנהר. חייבים להודות: הוא השתנה. באלאבן היה, בשעתו, מתפעל ממנו ומציג אותו למופת. בערב הוא חוזר עיף וממילא לא נוטל חלק בכל הוויכוחים, ההימורים והמשחקים, ולא עוד מתרחק מהם מדעת. בחורף האחרון קָש חולשה בחזה ונאלץ, בלית ברירה, להסתגר בחדרו, אבל

באביב שב לאיתנו ומאו אין הוא מוותר אפילו על ריצת בוקר אחת. פעמים, כשרוחו טובה עליו, הוא עומד ומתפעל: השרירים. איזו תמיהת נעורים פושה על פניו. קשה לכעוס עליו.

כשמע על מותה הפתאומי של איזדורה, הליט את פניו ובכך ביקש רגע להתיחד עם המנוחה. אם היה אדם במעון שאהב לשמוע אותו היתה זו איזדורה. ואף שאיזדורה היתה לא פעם לועגת לו, קוראת לו קורץ, מיסרת אותו על הריצות המטמטמות, ומכנה אותו יהודי ללא תקנה — הוא חיבב אותה; וביום הולדתה הששים וחמש נשא נאום נלהב על אורח החיים החדש, הנקי מכל רבב יהודי, וכינה את איזדורה אדם ישר מטבעו המתעב כל עקמימות.

לוטה שבה מהלוויה מדוכדכת. כלימה כזו לא עוללה מימיה. אפילו לא כטירונית. הרברט ישב לידה וניחם אותה כאבלה. מה את שחה. הקריאה שלך היתה גדולה, עצומה וחותרת. הניחום המתיק מעט את רגשי הכלימה והיא בכתה.

“אני מתבישת”.

“את שחקנית גדולה”, הרעים עליה הרברט את קולו. כאילו היתה חרשת. משונה, מחמאה זו, שלא התכוונה אלא להשתיקה, פעלה את פעולתה. היא חדלה, כדרך ילד, הנעתר לניחומי שוא. גם באלאבן מצא שעת־כושר להתנדות. עיירת מולדתו, הקטנה והעכורה, עוד שקועה בלבו. אולי משום שברח, לא השאיר עקבות ולא כתב. אילו היה נפרד היה הניתוק מושלם. כיוון שלא נפרד, הוא זוכר אותם אחד לאחד. במיוחד את אחותו צילי. עיניה השקטות והנבונות. אף שדיבר על עצמו ועל כאביו הסמויים, נדמה היה שהוא מדבר על איזדורה, מרצה אותה ומבקש מחילה ממנה.

אותו לילה לא שיחקו ולא הימרו. האנשים ישבו והעלו זכרונות. כמו ביקשו להיפגש עם איזדורה באיזור החדש שלה, הסמוי מעין רואים.

שנתיים היתה כאן ומה מעטים הדברים הידועים עליה. מלבד שמה, שם משפחתה, יום הולדתה — לא דבר. איזו גאווה ואיזה איפוק; אבל בנותיה, שאיזדורה העניקה להם חינוך מוסיקאלי מעולה אצל טובי האמנים בברלין וברומא, הן סבורות היו כי אמן טרדנית, דאגנית, אימהית להטריח ויהודית להכעיס. על כן, לא נמצא בכל אוסטריה מקום טוב יותר מאשר אצל באלאבן. הן אפילו לא טרחו להביאה לכאן. רָבב הביא אותה.

איזדורה שתיעבה בכל מארה מוסדות וארגונים יהודיים, ונסה מכל מקום שריח יהודי נודף ממנו גורשה לא על ידי זרים אלא על ידי בנותיה, אל היהודים ואל חרפותיהם החשופות לעיני כל. אבל היא, זאת חייבים להודות, איבְתָה למקור מחצבתה, עד לימיה האחרונים, היה שלם ובלא פניות. אפילו בנותיה לא ריבכו את רגשותיה.

— 12 —

ובעוד רוחות החורף חולפים כוסחים על פני המדרגות החשופים, ארזה גברת קרון את מזוודתה הכחולה והודיעה, כי בדעתה לעזוב את המעון. משונה, בימים האחרונים לא הביעו פניה שום מורת רוח. אדרבא, היו לה הרבה מלים לזכותו של המקום. היא נראתה בחברתו של לאנג משוחחים על סגולותיו המכריאות של ההר. לאנג מצידו היה ספוג אופטימיות. הריצות היומיות בקרה נסכו בגופו הרזה רצון נחוש לגבור על חולשותיו. היא שאלה פרטים רבים ולאנג לא העלים ממנה דבר. מותה של איזדורה לא נשכח אבל גם לא הקדיר כמקודם.

ולפתע, כלאחר חלום ביעותים, ארזה את המזוודה ואמרה: "אני יוצאת".

"מה רע עשינו", הופתע לאנג ופשט את שתי ידיו הרזות.

"אני הולכת הביתה".

"אם כן נלך כולנו. אם כל אחד, ברגע של חולשת דעת, יחליט על דעת עצמו לעזוב. מה יהיה על כולנו".

למלים מעין אלו לא ציפתה, כנראה. היא השפילה את ראשה ואמרה כדרך שאשה אומרת: "עזבתי בית, לא כן?".

"על איזה בית את מדברת".

על ביתי בהרן גאסה".

"אני לא מבין, אמר לאנג נחוצים לי פרטים נוספים".

"האין זה מובן".

"לי, על כל פנים, זה לא מובן".

גברת קרון הניחה את המזוודה על הארץ ובתנועה מאד ביתית הסירה את הכפפות מידה ואמרה: "האין זה מובן".

לאנג אזר עוז ואמר: "לכולנו יש בתים למטה. אבל אנו, ברצוננו החופשי ובדעה צלולה, החלטנו כי יהיה זה לטובת כולנו לשנות את אורח-חינו הקודם, לעקור אחת ולתמיד את הפגמים".

"אני".

"כולנו. כל אחד על פי שיעור פגמיו. ופגמינו רבים, לא כן".

"ומה יהיה על ביתי. אני מאד קשורה הייתי לביתי".

"הוא יחכה לך. איש לא יפרוץ לרשות היחיד, ואת בינתיים תספגי משהו מהדרו המכריא של החורף. החורף כאן, אם מותר לומר, הוא נפלא".

אורות הבוקר עמדו, אמנם, צלולים וקרים בחלונות. היקום נראה עתה שופע מרץ. האשנב נפתח והקפה הוגש בספלים הכבדים.

"האם לא תרצי לשתות קפה?"

"ברצון", אמרה, כמו נשכח ממנה רצונה הקודם.

לאנג חש אל האשנב והביא לה כוס קפה. האחרים עוד שקועים היו בשינה, מתגלחים או מנערים שמיכות במירפסת האחורית הקרה. באולם, על כל פנים, לא נראו אלא מעטים וגם אלה, לא מיהרו לגשת אל האשנב. שעת הבוקר עמדה שרועה במתינות, כמו לא נספר הזמן במד־שעות.

"לא ירעתי שיש לך בית בהרן גאסה".

"השארתי את המפתחות אצל אחותי. אחותי, עליך לדעת, נשואה לאיש נשוא־פנים ובעל אמצעים רבים".

"אני מבין, אמר לאנג, היא ודאי שומרת על הבית".

"אני מניחה".

"אם כן, מה החיפזון".

"איזו תחושה לא נעימה", אמרה גברת קרון ונחרדה במקצת ממוצא פיה.

"עלינו להתגבר על זה, הענינים הפעוטים הללו עשויים להוציא אדם מדעתו", דיבר לאנג בקול מטיף אבל רך.

"נכון. נכון".

"אני החלטתי, ויהי מה. שום דבר לא יוציא אותי עוד מדעתי".

"אני לדאבוני", אמרה גברת קרון בקול דק שנשמע חנוק, "הרבה ענינים באים ומטרידים אותי".

"זה לא טוב", דיבר לאנג בקול יבש.

"אחותי הבכירה בלאנקה, דעתה נחושה כי עלי להמיר את דתי. עליך לדעת שהיא אשה נבונה מאד, אמיצה מאד. עוד בנעוריה המירה את דתה".

"ומה אמרת לה", חקר לאנג בזהירות.

"אמרתי לה, כי דעתי אינה נוחה מזה".

"ומה אמרה היא".

"היא לא קיבלה את דעתי".

"ועכשיו את רוצה לרדת ולהמיר את דתך".

גברת קרון נצטחקה צחוק דק שנשמע אווילי במקצת.

בינתיים נאספו כמה אנשים ליד האשנב. טרודה חילקה קפה ולחם איכרים ביד קמוצה. האנשים קיבלו את המנות ועמדו. האולם המואר אך בחלקו, שרוי היה בקפיאה.

"אני, אין בדעתי, להמיר את דתי", חזרה אל מחשבותיה גברת קרון.

אין צורך. אין שום צורך. האוויר כאן הוא טוב. המזון בריא, הטיולים מרחיבים את הדעת".

"נכון".

הרבה גסי דעת יש למְטָה. אני לא סובל אנשים גסים".
 "נכון".

"אני הייתי מנסה דרך פשוטה זו. היא מבטיחה רבות".

ובך עלה בידו לרצותה. היא החזירה את המיוזודה לחדרה. ולאנג שהיה מרוצה מכוח שידולו, טרח וסיפר לה, באריכות־יָתֵר, את כל המוצאות אותו מאז החליט לבוא לכאן. ותוך כדי דיבורו הלך והסתבך בלשון המושגים הגדולים. הוא דיבר על עם גדול שאורחות חייו נשתבשו, התנוונו, ועתה אין לו אלא לתקן את הפגמים הרבים שצבר. כל אחד לחוד וביחד. שמחתו הקטנה, העליזה, פגה מעל פניו. ואיזו רצינות נערית הזהירה בעיניו. גברת קרון הלכה ונמשכה אחר קולו כלאחר קסם.

"אבל לא כולם מבינים זאת", אמר בקול נוגה.

"מחשבות חדשות אינן נקלטות בקלות".

"זה נכון", הופתע לאנג מתגובתה.

עתה ביקשה היא לרצות את תוגתו.

לאנג שקע רגע במחשבותיו. גברת קרון כמו ניעורה מתוך עצמה ואמרה: יש כאן תנאים טובים לפעילות, מגרשים נרחבים, אויר צח ואולם התעמלות. ארם צריך סוף סוף לקחת את גורלו בידו.

"הגיע הזמן. עלי לצאת לריצת בוקר". קם לאנג על רגליו. משום מה נראה נמוך מקומתו הרגילה.

"צא יקירי", אמרה גברת קרון בקול אמהי.

"קר מאד. אני אסתפק היום בחמש מאות".

"זה מספיק בהחלט", הסכימה עמו.

— 13 —

למחרת שוב שיחקו קלפים ובמלוא הלהט. הטֶכְחִית עמדה בצד ועָקְבָה בעינים דרוכות ועם אחר הלהיטות הזו. כך היא נוהגת כשכעסה מעביר אותה על דעתה. בשעתו, כשהיא ובאלאבן פעלו בתיאום, היתה פורצת פנימה ומטילה מלות גנאי לעבר המשחקים, אבל מאז שבאלאבן עצמו ירד מאמונתו, משחק ומקמר, אין היא מופיעה באולם אלא מסתגרת במטבח ושם מפעפעת ארס.

אבל כאן גם מצויים אנשים היודעים קלות דעת מהי, כגון לאופר. גם הוא כמו השאר הגיעו לכאן שלא מרצונם הגמור אך מיד מצא כי יש למקום יתרונות משלו: משחק שח בשעות הבוקר, קפה ועוגה בשעה חמש, כפרית בכפר. אם יש אדם שהטבחיית שונאת אותו הרי זה לאופר. כל הרע היהודי גלום בו. על כן הוא כפיה משל ושנינה. לא כן הדיירים, הם

התרגלו לחולשותיו, נהנים מבדיחותיו, האופן שהוא מתלבש, מוכר את שעוניו ומבזבז את כספו.

בשעתו נשוי היה לנוצריה, אשה משכילה מן המעמד הבינוני, פרטה על הפסנתר ואהבה לקרוא ספר ולאופר הלך שבי אחריה. היה זה, כפי שהסתבר לו חיש, מקח־טעות. נוצריה היתה בלב ובנפש. שנה תמימה נמנעה מללכת לכנסייה אך בתום השנה התחרטה ושבה לסורה. לאופר, אם לומר את האמת, לא ייחס חשיבות לאמונותיה וקרא להן בלשון דורו, אמונות אטאביסטיות אבל ריח־הקטורת שהיתה מביאה מהכנסייה היה מוציא אותו מדעתו. הוא ניסה כרכו, להתבדח, אבל היא כשלה, ולא עוד, תלתה את תמונת האם הקדושה בחדר השינה. הפרידה לא איחרה לבוא. שש שנים נשוי היה ובן ארבעים היה כשנפרד מאשתו. מאז נתגלגל במקומות שונים ובעסקים רבים. אפילו חנות גלנטריה היתה לו בזאלצבורג.

עכשיו הוא כאן, משוחרר מהעול. יש לו מעט מזומנים, שעונים אחדים, כמה שטרות במטבע זר. בקיצור: פרוטה לשעשע לב אשה. ומכיוון שכאן רודפים בלא הרף את כל קלי הדעת, העצלנים, הבטלנים ואת נמוכי הקומה — הפך, בלי משים, לאחד הסניגורים הצנועים של הקיום היהודי.

"מעולם לא הייתי אוהב יהודים. כאלה, נידמה לי, לא מצויים בעולם אבל יתרון אחד אין לשלול מהם. הם מתעבים כרוב".
 "המאכלים היהודיים, יודה, אינם קלים לעיכול".
 "מוטב לך לטעום מפיוגוליהם. אני טעמתי רבות".
 "אני מוכן לוותר עליהם".
 "אני לא".
 "אני מוכן למכור לך את כל הטוב היהודי בניזיד ערשים".
 "אני מוכן לקנות".
 "כמה אתה נותן".
 "מה פירוש, הכל".

הוויכוח הזה עם לאנג כבר נמשך חודשים רבים. לעתים באקראי ולעתים באריכות־יָתֵר אבל לא באיבה גמורה, שכן אין דרכו של לאופר לדבר סרה או להרעיש עולמות. כולנו כאן אך אורחי עראי, יאמר, היום כאן ומחר שם. כל עוד נותנים לך לשתות כוס קפה ולעשן סיגריה, שב במנוחה. אבל דוקא הלך־רוח ירוע זה מוציא כמה דיירים מדעתם. במיוחד הטִבְחִית. היא אינה מוחלת לו דבר. וכשהוא מופיע ליד האשנב היא מגישה לו את הפינכה בבוז. היהודים הללו מחלים אותי, אמרה פעם בחירוק־שינים.

מראהו של לאופר ספק סוחר וספק סרסור. כאלה אתה עשוי לפגוש בכתיקפה בשעות הבוקר, בלא הדר ובלא חן. עוד זכור בואו לכאן. הוא

כא עם שתי חבילות קטנות ועמד בפתח. באלאבן סרב לקבל אותו באומרו, כי זהו יהודי ללא תקנה. במידת מה צדק: לאופר לא יתעמל ולא ירוץ. ללאופר הגישו כוס קפה ועוגת גבינה, סיגריה, אשה צעירה, לא צעירה מדי, שאפשר לפנק אותה במסעדה טובה. הוא יעשה את מלאכתו נאמנה, אבל לרוץ במדורנות: לא, שום כוח בעולם לא יריצו. מבחינה זו ולא רק מבחינה זו, הוא צאצא נאמן לבני גזעו: קל, זריז וחמקן מעין כמוהו, ועל הנשים הנוכריות הוא מפיל קסם מיוחד. כשבאלאבן מדבר עליו חיוך משונה פושה על שפתיו. ובעוד לאנג ושכמותו רצים ומתעמלים, מנסים לזקוף קומה, שוחים, מרימים משקלות, אין בראשו של לאופר אלא מחשבות על פינוקים קטנים. אלמלא מידותיו התרומיות היה שנוא עוד יותר. הוא נדיב, בזה אין להטיל ספק. מדי פעם הוא מביא מן הכפר: עוגת רבש, דג מטוגן בחמאה, לחמניות פרג או צנצנת ריבת תות. ביום הולדתה של איזדורה המנוחה הביא בקבוק ליקר משובח. איזדורה המנוחה, לא סבלה את נוכחותו, וכינתה אותו, קל דעת ככל בני גזעו, אבל הוא משום מה לא נטר לה איבה.

אם יש אדם במעון היודע ערכו של מאכל טעים, ריח בושם, חפץ נשי הרי זה לאופר. בשעתו היו מתנכחים עמו ומטילים בו אשמות ובאלאבן ברוב רוגזו הכריז פעם: אם ברצונכם לדעת, מהי דמות צורתו של היהודי התכוננו בו ותבינו למה שונאים אותנו. בצדק שונאים אותנו. מאז עברו ימים רבים, אין להכחיש הגבוה הזה עושה משהו לאדם.

לא כן הטבחית היא יושבת במטבח ומפעפעת ארס. אם הכעס פג הקינאה לא פגה.

"מה מוצאות בו הנוכריות, הסבירי לי במחילה בכבודך", אתה עשוי לשמוע. "קומתו לא קומה. לבושו לא לבוש. מראהו כליל הכיעור. מה מוצאות בו הנוכריות, שהן כל כך נמשכות אחריו".

"הן לא נמשכות. הוא מושך אותן".

"כמה הוא מושך אותן".

"אינני יודעת, בפרפומים, כנראה".

מירצל היושבת במיטבח ומקשיבה, היא יודעת: לאופר הוא טוב לב, יודע את לב הנשים, יודע להקשיב להן וללחוש להן. אין פלא שהן אוהבות אותו.

הזכרונות הארוכים. אלמלא הזכרונות היו החיים כאן מתנהלים אחרת. האנשים היו אולי זוכים ממנת ההשלמה. לא קל כאן, לכל הדעות, בלילות החורף הארוכים. אתה עם עצמך בלא שום מחיצה. הכיסופים העבירו לא

מעטים על דעתם והם נמלטו, מי אל בתו המתכחשת ומי אל ידיו העלומות של הקור.

לוטה שמחה כי נפלה בידיה מילגה. החיים, אמנם, לא מפוארים במיוחד אבל העול הוסר. הגרעין האופטימי שהיה חבוי בה כמו שב לנבוט. היתה מרבה לישון או יושבת ומתבוננת באנשים. לאמיתו של דבר היתה מהרהרת הרבה על ביתה. האב, תאווה הקטנה לספרים היה מקור למריבות הבית. המחשבה, כי כמה מפגמי צורתו ירשה ממנו לא היה בו כדי לקרב אותה אליו גם עתה.

"תודה", אמרה להרברט.

"מה פירוש", אמר הרברט, "לנעדה היו קרטיונים ברורים".

שעות היתה יושבת ומהרהרת. אך מכיון שהערפל היה רב שבה היתה ומהרהרת על גופה, צורתו חסרת התואם, המשקפיים, הכתמים והקמטים.

הרברט אמר: "אני נתתי את שנותי למולך".

"על איזה מולך הוא מדבר".

"כמו כל היהודים, למולך העתונאי".

"משונה כל אחד והמולך שלו".

"מה את שחה, את היית התיאטרון".

"אם מערכונים בדרגה שניה ובדיחות אירוטיות הם אמנות ותיאטרון —

אני שרתי אותם בנאמנות".

לא תמיד משוחחים. לרוב אתה שואל, הולך ומניח את שאלתך באולם הפתוח בלא לצפות לתשובה. אך אדם שעבר באקראי קולט את שאלתך והוא עונה. לעתים לא תשובה מלאה. ולפעמים איזה למלום של הסכמה או התרסה או זכר-פתע, שהוא כמין תשובה. קורה גם שהשיחות הן ארוכות, מפורטות, ומפוסקות לאורך שעות רבות. וכך גם אירע ללוטה. הרברט ירד עם החצרן להביא תפוחי ארמה. היא עמדה ליד החלון והתבוננה בשלג. המלה 'מולך', משום מה, נתקעה בראשה והיא ראתה לנגד עיניה איזו מפלצת כמותה רואים בקרקסים. ובעוד היא עומדת שקועה ומבועתת מן הצבעים הצהובים של המראה ניגש אליה אחד הדיירים והציג עצמו: ברונו ראוך. אחד הדיירים הנתיקים. הוא עוד זוכר את המעון בימיו הטובים, הצחים והממושמעים, כשהשכימו והלכו לישון במועד, אכלו לארוחת הבוקר לחם כפרי ויוגורט, טיפחו את האקצנט.

"האם הוא מתגעגע לימים ההם", שאלה לוטה.

"וראי. היו אלה ימים גדולים, ימים של תיקון הגוף ותיקון המידות. וכי

אפשר שלא לזכור אותם".

"לא קלים היו נדמה לי".

"אכן לא קלים. אבל היו אלה ימים של תכלית. אדם לומד ויודע כי

גופו חלש ומכוער, עצביו רופפים, מידותיו משובשות, הוא נושא בתוכו ירושה עבשה, בקיצור הוא חולה ולא עוד מעביר את מחלתו לצאצאיו, מה טוב לו מן התיקון".

"מענין", אמרה לוטה.

"אין ספק, ההתחלה היתה מפוארת וגם ההמשך לא נעדר הצלחה. אני עצמי הרגשתי, אם מותר לי להעיד על עצמי, שינוי מרחיק לכת".

"באיזה תחום אם מותר לשאול".

"עצבי ראשית כל רָגְעוּ. כל בני גיזענו עצביהם רופפים לחלוטין ושוב אין קולטים את העולם אלא בעצביהם הרלוקים. תחושת עולם המושגת באמצעות עצבים דלוקים, תודי גברתי, אינה יכולה להיות מעולה. הבהלה והחפזון הם אם כל חטא. ואני הרגשתי פתע, וכמוני הרגישו גם אחרים, כי הנה הולכים אנו ונרגעים. מה טוב מזה".

"מצוין", אמרה, משום מה, לוטה.

"גם הקומה גבירתי, לא הייתי אומר נשתנתה אבל היציבה נשתנתה. גב ישר, גבירתי, יש בו מידה של שינוי. ודאי גם שינוי בריאת העולם. היהודים, גבירתי, חייבים להודות, פגמיהם רבים מאד. אני עצמי מניתי בעצמי כמאתיים פגמים, ואין זה מספר קטן כשהמדובר הוא באיש אחד".

"ולאחרים אין פגמים".

"גם לאחרים, נדאי, אבל להם פגמים בריאים. אומרים כי האוסטרים הן שתנינים. ודאי שהם שתנינים, אבל זהו פגם בריא, אם בכלל לכנותו פגם. מעלתו רבה מחסרונו. אדם שוכח עצמו לשעה מועטה. מה רע אם אדם שוכח עצמו לשעה מועטה. זה בריא לו ולכל. אילו היהודים היו יודעים לשתות, לרוות, היו ודאי נראים אחרת, חסונים יותר, אמיצים יותר, אולי גם ישרים יותר אבל היהודים הם נברנים, לא בכדי נצטיירו בעיני העולם ברמות בעלי החיים מן הזן הנברני. אני עצמי, אם מותר לי להביא את עצמי לעדות, כמה עסקני כל השנים, בניבור גבירתי, בניבור. כאלאבן בנפשו הפשוטה הבין זאת טוב מאיתנו".

"אמרו לי כי נהג בשעתו בקשיחות לב".

"נכון, בקשיחות. האם אין הרופא נוהג בקשיחות לב מסויימת, שעה שהוא בא ומאכיל את החולה תרופות מרות, מזריק ומסיר אברים נגועים. ודאי שיש כאן מידה של קשיחות אבל מחלות עמוקות אין עוקרים באספריין".

"ואתה עוד זוכר אותו כשהיה במלוא כוחו".

"מובן, היה שונה לחלוטין מראהו כשל בעל אחוזה, בריא להדהים. בריאות כזו רק תתואר רק אצל אנשי האדמה. הוא רצה להעניק לנו מטובו זה. ואכן עשה זאת, בהצלחה הראויה לכל שבח. אנו, הראשונים, לא נשכח זאת לעולם, כיצד נפל באמונתו קשה לי להבין זאת. אין זה כי אנחנו הדבקנו אותו בקלות דעתנו. חבל".

הוא דיבר בשקט. בישוב דעת ובלא התרגשות יתרה, כמדובר על איזו השקעה שהחטיאה את מטרתה. אכן בנקאי ממקצועו היה. משהו ממקצועו עוד ניכר בידיו, ביטויו, בעיניו שהביעו כאב מופנם.

"האם כבר התרגלת לאורח־חיינו כאן", שאל בשפתו הישנה.
"במידה רבה".

"את מתעמלת. שמעתי שאת שחקנית, לא כן".
"נכון".

"אם כן נדאי קל לך יותר. שחקנים הרי מורגלים בתנועה. לנו היתה השנה הראשונה קשה במיוחד. עליך לזיעת גבירתי, כי כל שנותי יושב־בית הייתי ומלבד חופשות הקיץ לא ידעתי מגע האדמה."
"והוא נטש את משרתו".

"ברצון חופשי וברעה צלולה. אדם חייב לעמוד סוף סוף על פגמיו.
רעיתי, עלי לציין, אינה מבני גזענו".

"ודאי באה לבקרו לעתים".

"לא. אסרתי עליה ביקורים. אדם חייב להיות עם עצמו במקומות האלה".

"מתי הוא חושב לחזור".

"לא במהרה, לא במהרה".

הוא נראה כבן חמישים וחמש, לא גבוה. איזו רצינות שקטה היתה בקולו, משל מדובר היה על איזה נסיון דתי שהוא מכין עצמו לקראתו.

— 15 —

בחדש פברואר היה באלאבן שרוי במצבי רוח קשים ועכורים. מדי פעם היה פורץ את האולם ומפיל בו מיני נהמות מכולעות שאך בקושי נשמעו כמלים. איש אינו מוכן, נהם. מה תעשו אם יבואו הסייסים. לשם מה הבאתי אתכם לכאן. אתם מרוששים אותי. היתה זו תערובת של קריאת וצווחות שבשעתו היה מחריד בהן את האסמים ואת הדיריסים. ואף שהיו אלה איומים לא הטילו מורא של ממש. ובאלאבן כנראה חש, שזעמו אינו עושה רושם, והיה מעיף מדי פעם צלחת או סיר.

הרברט היה עומד לידו ומרגיע אותו, מדבר אליו בנחת ובמלים מרפות ומרצה אותו ומבטיח לו, כי בקיץ יבוא הכל על תיקונו, דעתם של האנשים תצטלל, ירוצו כאילות השדה ויתאמנו. מדי פעם היה באלאבן יורד לכפר, משתכר וחוזר משם כולו אדום וחמוץ־בגדים ומלמל בשפתם של הסייסים: היהודים הם בטלנים, פוחזים, מנוערים מכל יושר, רק תאוות בצע והזיית הימורים. אין להם תקנה אלא במחנות הכפייה.

בטי שלאנג עליזותה לא פגה גם בימים קשים אלה. היתה מופיעה

לעיתים באולם ומפוזרת כלאחר יד מחמאות. האנשים התרגלו אליה כדרך שמתרגלים אל אחות טרדנית שרעתה אינה מיושבת עליה. אל באלאבן, משום מה, היה לה יחס מיוחד. לעתים היתה מתגרה בו. אתה מתכוון לשנות אותי.

"כן, גם אותך".

"אתם שומעים, הוא רוצה לשנות אותי. כיצד אתה מבקש לשנות אותי".

"מה פירוש על ידי התעמלות, ריצות בוקר ועבודת הארמה".

"אני".

"את. הגיע הזמן".

לפני שנתיים התגרשה מבעלה ומאז היא חוגגת ברציפות את חופשתה, פעמים ביום מחליפה את שמלותיה, מתגנדרת ומשמיעה לצורך ושלא לצורך בדיחות יהודיות ישנות, ובכך היא מעניקה למקום מראה של פנסיון מימים עברו: שיחות בטלות ופלירטים.

היא הגיעה לכאן בטעות. סבורה היתה שזהו מעון עראי, מן הזולים, הנפוצים בפרובינציה. אך במרוצת הימים, אף שמעולם לא עמדה על טעותה, הסתגלה לאורח-החיים כאן כאחד הדיירים הנאמנים, שבלעדיו לא יתואר מקום זה. כמו אחרים גם היא מתכננת חזרה למטה, בעוד חודש בעוד חודשיים. האוזנים כבר התרגלו לפיטפוטיה ואין איש אומר לה עוד — די.

גם היא רצתה להיות שחקנית בנעוריה אבל הוריה ראו במשאלה זו אסון וכמובן מנעו זאת ממנה. לאחר מכן נישאה. ילדים לא נולדו לה ואף על פי כן מנע ממנה בעלה לצאת וללמוד משחק. ומניעה זו אינה מוכנה לסלוח לו. וכדי להוכיח את כשרונותיה התיאטראליים היא מדקלמת, מנמרת כשפחה ומחקה את רבי-הרבנים של הטמפל. חן רב אין במשחקה ובכל זאת זה מצחיק. אלמלא שנואת נפשה הטבחית היה לה קל יותר. היא מתעמרת בה ומכנה אותה בטי קלת-הדעת, ואם יש בידה לשלול ממנה ארוחת-בוקר או ארוחת-ערב היא עושה כן. בטי מצידה מחקה אותה, מפיצה עליה בדיחות, וכשליכה מר עליה היא מכנה אותה קרשה.

לימים הסתבר שאין בכונתה אלא להרשים את החצרן, את רוברט. את החצרן הביא בשעתו באלאבן מן הכפר כדי שילמד את החניכים את אורחות השדה, רכיבה ושחיה בנהר. איש גבוה ובלא העוויות יתירות. עוד זכורים הטיולים הארוכים עמו, האופן שטיפל בסוסים, עדר את הגינה. הוא עשה הכל בשקט, בלא התרגשות, ובלילה עם שקיעת החמה היה נופל על יצועו ונרדם. אבל אחרי שנה של שהות כאן אירע בו איזו שינוי. תחילה זה נראה כשינוי של מה-יבך אך לימים הסתבר, כי הוא מוצא ענין בשיחות הבטלות ובמשחק הפוקר. באלאבן היה אמנם, נוזף בו — אך הוא בדרכו

המתונה היה ער ולמד בסתר. אילו היתה רוחו של באלאבן נחושה, היה מפטר אותו כפי שאמנם התכוון.

מדי פעם הוא יורד לכפר משתכר וחוזר משם שמח. אבל אין זו עוד אותה שמחה שהיה שרוי בה. עתים הוא יושב עצוב ומנמנם על ריבצו. "מה יהיה עליך רוברט", היה מדי פעם פונה אליו באלאבן. "מה".

"אני שואל מה יהיה עליך. הבאתי אותך כדי לתקן את היהודים הללו. להוציא אותם למרחב, לזקוף את קומתם, לנטוע בהם מידות ישרות".

בשעתו היה מצטדק, מערים, מפיח שקרים. עכשיו כשמופיע באלאבן הוא חומק מפניו כבעל חיים שסרח. פעמים כשרוחו נחה עליו הוא מספר על ימי הכפר שלו, על גידולי השרדה ועל הבהמות. חיבה מיוחדת לו לעצים הנשירים: השויפים והאפרסקים. וכשהוא יושב ומספר משהו קלסטרן הקודם שב אליו. וכך בלי מִשִּׁים, הוא מפּיץ עגוועים ומעיר באנשים את החפץ הָרְדוּם לרדת לְמַטָּה. בטי הוקסמה מקולו אבל הוא דעתו אינה נוחה מבטי. משגיונותיה.

עתה אין זה עוד סוד כי בלילות היא מצווחת בקול: "רוברט, אני אוהבת אותך, את גופך שנולד מעצי השרדה, את עיניך שטבלו בנהרות, את נשמתך החצובה ממקור הטוהר." וכשדעתה מעביר אותה על מידותיה, היא שואלת בלא בוש: למה הוא לא רוצה לשכב אתי. כלום אין גופי נאה עוד למשכב.

"עליך להתעמל, הוא אינו רגיל לנשים יהודיות".
 "אשה אני. מה יהודי יש בי לכל הרוחות".
 "את צריכה לדבר עמו בשקט".
 "כיצד אוכל להרגע. הוא מוציא אותי מדעתי".

בשעתו, אין זה סוד, ניהל כמה פלירטים צנועים עם כמה מדיירות המקום ויש אומרים גם עם סופיה. אבל מאז מותה של סופיה הוא שקוע בנמנומו וכמעט ואינו מוציא הגה מפיו. אלמלא בטי היה קיומו במקום מצומצם ביותר. אבל דוקא הנימנום הזה, נימנום איכרי שקט, מטרף את דעתה. הוא נמנמם עם עצמו היא ממלמלת, למה לא ינמנם עמי. מה אני מבקשת, לא יותר מליטוף קל, לא יותר. הטכחית מקשיבה וחורקת שינים. אילו היה בידה להשליכה — היתה משליכה אותה. אבל בטי, לזכותה ייאמר, לפעמים שוכחת עצמה, את תשוקותיה המיסרות אותה, את כל החשבונות שהיא מנהלת עם בעלה לשעבר, לובשת שמלה עם מחשוף מרהיב ומופיעה באולם ויושבת ומספרת בדיחות יהודיות ישנות. ואף שכולם כבר מכירים בעליפה בדיחות אלו, אין איש אומר לה קס.

אבל לאנג מתעמל, אפילו כשהטמפרטורה יורדת אל מתחת לאפס. עתים עולה בידו לגרור גם את ראוך, הם מקיפים את ההר. וכשבטי רואה

אותם רצים בקרה היא מהרסת ברגליה כנערה מפוחדת ואומרת: ראו כיצד הם רצים. מי אומר להם לרוץ.

סוף פברואר היה צח, שקוף כזכוכית מלוטשת. מן החלונות הקירמיים אפשר היה לראות את המדרונות בהירים ושטוחים עד לעֶר. מה אני עושה כאן, שואל קול כבהסחי־הדעת. מה פירוש שכחת, לתקן את מידותיך, את גמריך, לִישַׁר את העיוותים. והיה העקוב למישור, האם לא כך אומר השיר.

הלעג היהודי הישן עולה כפורח ליד השולחנות העגולים, ששם משחקים עתה מבוקר עד ערב. מדי פעם מביא לאופר מן הכפר בקבוק קוניאק וכולם שותים לחיים. ואם יש אדם הרדוף על לא עוול בכפו הרי זה החצרן. באלאבן אינו מוחל לו את חטאיו; כשבאלאבן מופיע באולם הוא חומק מפניו. גם הסוס שוב אינו אותו סוס. בקושי הוא גורר את המגלשה הישנה. מדי פעם יוצא החצרן את האורווה ומכה אותה, יותר מכל כרי לעשות מעט מהומה, כרי שבאלאבן לא יחשוד בו שהוא יושב בטל.

אבל לוטה שמחה. המילגה שהעניקו לה לא פוסקת מלשמח אותה. בתחילה היה בדעתה להכין את "נורה" לאיבסן אך שינתה דעתה. עתה היא עובדת על שירי רילקה. עוד לא מצאה את הטון הנכון. קריאה פשוטה היא אמנות מורכבת. זאת למדה מבשרה. את הרברט אינה רואה אלא לעתים רחוקות. הוא עובד. פעם ביום הוא יורד עם החצרן לקנות מצרכים. בשובו הוא נראה כסוחר יהודי יָגַע. פניו השתופו. איזו תמיהה תלויה על פניו.

על פניה של לוטה חלפו עתה הימים באיזו בהירות רבה. השאון הפנימי לא עמם בה. אך שוב אין זה שאון טורף אלא זרימה של מים נקווים. היא אהבה עתה להתכונן באנשים מקרוב: רגליהם וידיהם, האופן שהם יושבים, נחים ואוכלים. ראש המטה עצמו פתע לצד שמאל. היה זה ציד אֶלֶם, ששעות היה מעסיק אותה עד כאב. כשרוחה נפעם בה היא לובשת את המעיל ויוצאת להקיף את המעון, את שרידי האורווה ואת מגרש הריצות, ממלכתו השקועה בשלג של באלאבן. וכשהיא חוזרת מן הטיוול, היא מתעטפת בשמיכות הדקות ויושבת באולם. הקור רב, ההסקה אינה פועלת. אילו היה באלאבן מתקין תנור בנוסח הישן היו כורתים עצים ומחממים. את הפחם יש להביא מן הכפר והוא עולה ביוקר. בראשית החורף היה באלאבן מופיע ומכריז: הקור מחזק את הגוף. קחו דוגמא מלאנג. עתה אינו אומר עוד דבר, לאמיתו של דבר כמעט ואינו נראה באולם.

ובעוד לוטה רועדת מתחת לשתי השמיכות הדקות, ניגש אליה אדם והושיט לה פרוות כבשים ואמר: "זו תחמם".
 "לא אקח, זו השמיכה שלך", אמרה לוטה.
 "יש לי שמיכה נוספת. אני דאגתי. לא סמכתי על איש".

"ואת זו אתה נותן לי".

"יש לי נוספת. קניתי אותה בקיץ בכפר. אני אמרתי לאנשים: התכוננו. העונה הקשה בוא תבוא. כאלאבן לא יתקין את התנור, אבל האנשים, לדאבוני, לא שעו ועכשיו הם קופאים".

"אתה צודק".

"אני אמרתי להם אל תתנו לו כסף. הוא לא יקנה ולא יחמם אבל האנשים אטמו את אוזניהם ומסרו לו את הכל. עכשיו הם קופאים".

"טוב עשית", אמרה לוטה בחושה כי לאיש נחוצה הסכמה מסויימת. "מה הועילו דברי, כשהאוזנים מסרבות לשמוע".

מעשיותו של האיש, שנראה כבן חמישים, החרידה אותה. היא התבוננה בידיו הקטנות, השעוונות, שמשום מה עלו על דעתה את הרוכלים היהודיים שפגשה במסעותיה, והם כפופים מכובד המיזוודה. פעמים היו נדחקים פנימה אל אולם החזרות ומציעים את מרכולתם.

"זאת ועוד", המשיך האיש בלא לצפות למענה, כחושש שמא לא יוכל למסור לה אינפורמציה חשובה זו. הוא לחש: אל לה לסמוך על איש ואל תצפה לשום חסד.

"אני לא מצפה", אמרה לוטה.

"אם כן את בדרך הנכונה, אין נכונה ממנה. האשליה היא אם כל חטאת, וכאן, לדאבוני הרב, כולם שטופים באשליה".

"אני מודה לך", אמרה.

"אין בעד מה. הרי, בסופו של דבר, לא אוכל להועיל לך הרבה. רק זאת רציתי לומר: אל יצפה אדם לחסדים", שב הוא אל סיסמתו ונראה כי שינן אותה. פניו הבהירים, הזרועים בהרות כתומות, המירו את רצינותן, נתרכבו ונתחייבו: כאן עוד כותבים ומבקשים חסדים למטה. אלהים אדירים, איוו הונאה עצמית.

"ולו אין קרובים למטה".

"יש לי, ודאי שיש לי, שני בנים. אבל אני המרתי את דתם בעודם צעירים, בעוד יש בידי שליטה מועטה עליהם. לא הייתי מעז לעשות זאת בחייה של אשתי. אשתי היתה יהודיה גאה, מן המזרח. אבל אני ידעתי, כי אסור לי לכלוא אותם בכלוב זה המכונה גטו יהודי והענקתי להם את הקרות לבחור, נקודת-תצפית, אל יבואו ויאשימו את אביהם, שהנחיל להם מחלה ממארת. אביהם עשה, ובדעה צלולה, מה שאב צריך לעשות. עתה יעשו הם".

"הם כותבים".

"לא. אני ביקשתי מהם, במפורש, שלא יכתבו לי. אני לא אשתנה עוד ואינני מבקש להשתנות. די לי במנת חלקי. אגב, מעולם לא האמנתי בנסיונותיו של באלאבן, יסלח לי. יוגורט הפלאים שלו אינו טעים לחבי, את הציד אני מתעב, הספורט שנוא עלי, אותי לא ישנו עוד אפילו לא במקל

חובלים. אבל בני, בעודם נערים בגמנסיה, המרתי את דתם. הם נישאו בגיל צעיר וגרים בכפר. יבושם להם. טוב שהם שם באוויר הצח ובסמוך לבהמות השרה. מה יכולתי להעניק להם: רק בושה, רגשי פחד. כבר עשר שנים לא ראיתי אותם. אני בטוח אם אראה אותם לא אכירם. הם בנדאי מדברים בעגה. כלום אין אני צודק".

ולוטה שנתבעה פתע למענה, לא ידעה מה להשיב. צמרמורת חלפה על חוט שדירתה. היא התכופפה, מנסה להסתיר את פניה.

"השיקול שלי היה מעשי מאוד: הטוב והרע, החיים והמוות. אני בחרתי בטוב, בחרתי בחיים. כלום בעד מעט סנטימנטיים אבהיים אשכש את חייהם של בני. המת סופו להישבח. ומה שפגמתי אני — כבר הטבע יתקן, הנשים ובהמות השרה".

"ואין הוא מתגעגע אליהם".

"לא. אם לומר את האמת. אדם מעשי אני גבירתי, טוב לי עם בני מיני. אני מכיר אותם והם מכירים אותי. וכאן, כבכל מקום, כל אחד לעצמו. מי שיש לו שמיכה חם לו ומי שאין לו סובל מהקרה. נולדנו יהודים ונמות, כנראה, יהודים. אל נשאר טביעות רגלים אלא כמידת הכורח". קולו המעשי כמו נתחדד ונשמע כלחש. "גם אותי ניסה באלאבן לאלף. פעמים אחדות הוציא אותי לריצת בוקר. זה מצחיק. כיוון שצחקתי כינה אותי יהודי ללא תקנה. מה הוא רוצה שאבכה".

ארוחת-ערב, פתחה הטבחית את האשנב וצילצלה בפעמון קטן. סברו של האיש הקיץ מתוך השטף והוא חש להביא את הפינכה. להתראות אמר. שמי מקס המר, עוד נפגש.

הצילצול החד והפתאומי פלח את קשבה של לוטה, ככדור, לשניים. היא ידע עתה, באיזו בהירות חדשה, כי השגיה בתיאטרון היו מעטים ומבוטלים, הדמויות שעיצבה היו קלושות, ומעולם לא העמיקה אף לא בדמות אחת.

כולם עמדו בתור וגם היא עמדה. העמידה הדמומה העלתה על לבה קטע תיאטראלי נשכח. היא חשה עתה איזו קירבה נוגה אל האנשים הללו שבאו לחסות בצילו של באלאבן.

אותו לילה התעטפה לוטה בפרוות הכבשים ולא חשה כל קור. מראהו של האיש הנמוך לא מש ממנה. מעשיותו עוררה בה, משום מה רחמים רבים. לאמיתו של דבר ריחמה על עצמה, על חייה שחלפו בחופזה ובבלבול.

בורעותיו האיתנות את המעון על בריח — נעלם לאנג. תחילה זה נראה כאיחור של מה בכך. לפרקים היה אמנם מאחר. אך משירד הערב ולאנג בושש לבוא נקבצו כמה אנשים בפתח.

בימים האחרונים היה שטוף בהתלהבות רבה, דיבר על השתנותו ועל השתנותם של הדיירים במלים רבות וכבירות. במעון עוד זכורה קריאתו הפטטית: יש תקווה. אחרים אמנם הבחינו כי חל שינוי במראהו אך מי ישית לבו לפכים זעירים. כל אחד עסוק עם עצמו: השמיכות והמשקאות. באלאבן קרח ברוב מאמץ אך להעלות אש בתנור לא השכיל.

כמאליה פשטה הדאגה. דיברו על ימים אחרים, תנאים אחרים, על מכשירי ההתעמלות המונחים באפס מעשה באולם ההתעמלות הפרוץ לרוחות, על בטי שלאנג הטווה הזיותיה אלו באלו ועתה שרויה בהזיה אחת: רוברט.

ובעוד האנשים מדברים, מתלוננים ורוגנים, קם באלאבן ולבש את מעיל האיכרים שלו ובקול שהיה רגיל בו מימים עברו הכריז: "יש לצאת ולחפש אותו". היתה זו קריאה קצרה וקטועה שהעידה על נחישות החלטתו. עד מה נחושה היתה החלטתו יעידו המעשים הבאים. הוא חילק את האנשים לקבוצות, מינה לכל קבוצה ממונה, חילק לכל קבוצה פנס, חבל וסכין ציידים, ובלא לשאול ובלא לשמוע — פָּקֵד: "כל אחד לגיזרתו. לא נפקיר איש".

המדרמה היתה רבה. כבר ימים לא שמע המעון מלים כאלו. נכון, בימיו המזהירים, היה באלאבן נוהג מידה של תקיפות. אבל מאז חלפו חודשים רבים. ההרגלים הישנים שבו ומצאו מקלט כאן.

"אמרתי לך", אמרה גברת קרון בקול אמהי ישן ורך. "אבל הוא לא רצה להקשיב לי". לא מוכן היה לוותר על ריצת הערב. מי רץ בחורף בקרה". ראוך, חברו לריצת הבוקר, עמד עטוף במעיל החורף ונראה משום מה כבעל נכסים רבים, זקוף ודומם. לאמיתו של דבר עסוקים היו כולם עם בטי. היא הרעישה עולמות וצווחה כמלוא הפה. מה אני עושה כאן. למה נתפתיתי לשבת כאן. היתה זו ערבוביה של מלים, תלונות ופחדים ישנים. לא הועילו הפצרותיו של הרברט: היא בשלה, מה אני עושה כאן. "להיות אדם" — הרעים עליה ראוך בקולו.

"אני אשה".

"את רכיכה ולא אשה".

"אתם שומעים מה הוא אומר עלי". הקיצה בטי מצווחותיה.

אבל רוקא שיחה זו הפיגה את המַתח. הסדר כמוכן לא נשמר, האנשים גלשו במדרון כשהם אוחזים זה בזה ומצווחים בקולי קולות: לאנג לאנג, היכן אתה. תן אות חיים. והיה סיפוק מועט בפורקן הזה. לאחדים זה הזכיר

את מחנות הצופים בחורף ולאחרים את מלחמת העולם הראשונה. גם אז חיפשו ותעו.

לאחר שעה של תעיות, דיבורים ומעידות, נרגעה בטי והלכה עם כולם. השלג ירד סמיך וכבר וכיסה את חלקות האדמה מעטה לובן. בתי הכפר עמדו עטופים בחשכתם. באלאבן הלך בראש ולא האיץ עוד, וראוך, חבוש כמעיל חורף עירוני, דיבר עתה בקול לא פתטי אבל בהיר לחלוטין — על החובה הגדולה לצאת לשלג ולחפש את האבודים והאמיצים. ענין המות והכבוד העסיק את מחשבתו בחודשים האחרונים. על לאנג אמר, כי הכשיר עצמו למעמד זה. החיים יקרים אך לא בכל מחיר.

לוטה הבינה עתה, כי עליה לעשות עוד כבדת־דרך באמנות הקריאה. הקריאה היא כמוסיקה ויש להקפיד על נקיונו של כל תו, הקצב והמלודיה. ייתכן כי יהיה עליה להתחיל מבראשית. והיו גם הנתיקים הראשונים, הלוחמים הנאמנים בגופים החלשים, באקצנט המשובש, ובהעוויות היהודיות העקלקלות. הללו, משום מה, חגגו עתה את החיפוש הזה במלים מועטות אבל לא חסרות משמעות. אדם אינו חָרָק. סוף סוף הגענו למעשים.

וכך הלכו והתקדמו. העלמו של לאנג כמו נשכח. האנשים כבשו ברגליהם את הדרך. תחושת החובה כמו מצאה את נתיבה הנכון. וכולם היו מרוצים. אפילו בטי שלאנג מרוצה היתה מעצמה שהצליחה לרדת בלא למעור. היא סיפרה עתה באריכות, על הרגליה המשוונים שהיא ירשה אותם מהוריה. הרבר נשמע אווילי לחלוטין, אך מכיוון שהלכה ולא התלוננה, לא אמר לה איש הס.

בחצות מצאו את לאנג, סמוך לבית המרוח, שיכור כלוט. מסתבר, כי ניסה את כוחו ביי"ש המקומי והפריז בשתייה. הוא ישב על הארץ, רגליו מקופלות והשמיע מיני מונולוגים ארוכים ומבולבלים על עצמו, עברו ועל עתידו של העם היהודי. באלאבן היה במצב רוח טוב וקרא לו ידידי, למה תשב על הארץ.

"לא קר. השלג הוא רעי ומחמל נפשי". דיבר לאנג שירה.

"זה נכון, זה נכון מאד", דיבר אליו באלאבן במתינות ובקול נמשך "ואף על פי כן, כלום לא תרצה לשוב הביתה".

"אני בבית. הטבע הוא בתי. אין כבית הזה. הוא נוח לבריות".

"ולא תרצה לשתות עמנו כוס קפה".

"זה לא נחוץ לי עוד", אמר ופשט את זרועו מתוך חולצת האיכרים, זרוע דקה ורזה, מרח אותה בשלג והראה: הזרוע הזו שוב אינה יודעת פחדים.

שעה רבה נמשך הדרושיח. ולא נחה דעתו של לאנג עד אשר הסיר גם את החולצה והכריז: "השלג הזה אין לו עוד השפעה עלי. הפחד היהודי הוא מאחורי".

באלאבן לא נזף ולא צעק. הוא דיבר אליו בשקט ונהג בו בעורמה כבבעל חיים סורר ותוך כך שידל אותו שילבש את החולצה ויקום על רגליו. כי החזקים עומדים תמיד על רגליהם, וראה פלא: השידול הועיל. לאנג קם על רגליו ואמר: "אם ללכת, אני יודע ללכת". והוא אמנם הלך. ותוך כדי הילוכו חזר ודיבר על הפחדים היהודיים שהם יסוד הפגמים והחולשות. יש לעקור אותם מן השורש. באלאבן היה מרוצה מדיבוריו והיה שואל אותו שאלות.

לפנות בוקר הגיעה השיירה עיפ. וסחוטה. לאנג נפל על הארץ ונרדם תחתיו. השלג המשיך לרדת וכיסה את החלונות בשיכבה עבה. כולם היו מרוצים, שנתו קפה והתבדחו. באלאבן ישב תחתיו ופניו הרחבים הביעו קורת־רוח רבה. הוא סיפר באריכות על ימיו הראשונים באורוות קראוטקרפט המהוללות, ששם לאמיתו של דבר למד את מקצועו. ואף שדיבר בלשון הסייסיים לא נשמע בקולו שום גסות דעת. כמו התבונן בהם גם הוא מריחוק מה.

לאנג שכב מכורבל על הארץ, פניו מלוכלכים וסתורים. קשה היה לדעת אם שיכרותו כבר פגה. פיו היה פתוח והוא נשם קצובות. איש לא ניגש אליו. אלמלא גברת קרון, שחשה להביא שמיכה לכסותו היה קיומו על הריצפה נשכח.

— 17 —

אבל לא כל יום חג ולא כל יום רווחה הצלה. מצבו הפיננסי של המעון בכל רע, מצוקה שאין להצפינה עוד. הרברט יוצא פעם בשבוע למחוז למכור מתכשיטיה של איזדורה. בשונו אין מראה פניו משמח את הלב. קומתו שחה לעפר. הפחם מחירו האמיר. גם תפוחי אדמה אינם זולים. באלאבן לא מדבר עוד על ענינים העומדים ברומו של עולם אלא על קופתו המתרוקנת. אילו היו עובדים בגינה בקיץ היו לנו עכשיו תפוחי אדמה זכרוב במרתף. היה מה לבשל. אמת, לא כולם עבדו אבל אחדים ניסו ואפילו ברצון טוב אבל הזריעה לא הצליח. רוברט סבר בשל העופות הרעים שֶׁקָרוּ את הנבטים באבם. אבל באלאבן היה אז מרוצה וטיפח אוצר מלים מיוחד כדי להביע את שביעות רצונו. הכל נשכח כמובן בעטֶים של המאורעות ובעטיו של החורף הקר.

ובעוד החורף רועם כפתח הקירמי של הבית, כמו כמתוך הנשייה נושאי הרגל הַנְּתִיקִים. לא באנו לכאן לאכול ולישון ולשחק קלפים ולשמוע את פיטפוטיה של בטי שלאנג. באנו לכאן לעקור מחלה ישנה, מידות מעוותות, הַרְגָלִים חולים, לטהר את הנפש משיבושיה. היה זה קולו של אחד המרצים הותיקים של המעון, שבאלאבן הביא בשעתו כדי שירצה על האנומליה היהודית, בחודשים האחרונים היה שרוי בירידה עמוקה. הסתגר

בחדרו. עתה ניעור בו יצרו הישן להטיף ולהוכיח.

מראהו כשל מורה בגמנסיה, רזה חמוץ סבר בשל מחלתו הישנה, האולקוס הארוך המציק לו מאז נעוריו. ויש לקולו איזו איכות מיוחדת המסאינה את הנפש עד אשר אדם יודע, כי אכן חלש הוא, מלא פגמים, נעדר רצון ועצוב עד דָּבָה. מה לעשות אם כן במרה השחורה, אויבה הגדול של האנושות, שהיהודים טיפחו אותה במיוחד.

ראלף גלאנץ הוא רבי־אמן בתחושה זו ויודע את כל סתריה. היו ימים, והם לא רחוקים כל כך, שהוא הפיל קסם על כולם. הקסם הגדול אמנם עמם אבל לא פג. במיוחד שעה שהוא מדבר על המרה השחורה הנעוצה עמוק בשבט שלנו. לרוב הוא מדבר על כך בלחש מתוך איזו יראת־כבוד לתחושה דקה ומחפכת זו. שבט עגום שאת עוגמתו הוא מנחיל לצאצאיו. אבל כשרוחו רעה עליו הוא מדבר על תחושה זו במלים קשות ומעליבות.

מאז נעוריו דבקה בו המרה השחורה. והיא היא שהכשילה אותו ומנעה ממנו התקדמות, קריארה, יציבות וקביעות. המוסדות העריכו אמנם מאד את שני מאמריו שפרסם אבל הוא לא התמיד, הזניח, לא קשר את הקשרים הנחוצים, לא ענה למכתבים. כל אלה ועוד סגרו בפניו את שערי המוסדות המכובדים.

עתה כבר למעלה משנתיים כאן על חשבון מילגותיו של הרברט. הצרה שגם כאן אינו כותב. הוא קורא אמנם ויש בְּרִטְסַת ברשותו אך לכדי כתיבה לא הגיע. הרברט אינו בא עמו בריב. אדרבא מאמרים ראויים לשם אינם נכתבים בקלות, אין למהר, יש זמן, הקרן לאמנות ולמחקר היא קרן נמשכת. היא בוחרת את אנשיה בקפידה. אך מה יועילו הניחומים הללו. הוא עצמו אינו מרוצה מעצמו.

גם אושרה הפעוט של לוטה נפגם. לפני שבוע קיבל אנגל מכתב ארוך ומפורט מבעלה לשעבר, ממנפרד. הוא מתגורר בעיירה קטנה בשם שימיץ, מלמד בבית הספר המקומי זימרה, יש לו כמה תלמידים פרטיים, ארגן תזמורת קטנה ופעם בשבוע הוא נוסע לוורשה לקנות ספרים ותווים. העיירה קטנה ושומרת מסורת. כשבתות נוטל גם הוא חלק בתפילה. המקום נידח אבל הנוף מרחיב את הדעת, האנשים נינוחים ומכניסי אורחים. הכנסותיו אינן רבות אבל קיומו מובטח.

לוטה קראה ונדהמה. הקול קולו של מנפרד ובכתב כמו נעשה מתון יותר. וחייה שעגנו בחודשים האחרונים במקום זה — נסאנו שוב. מה אני עושה כאן. איש אינו רוצה בי. כמו תמיד, גם הפעם, לא ידעה אלא צער עצמה.

לעתים היא יושבת עם רוברט והם משוחחים. "אנחנו פגומים מלידה. ועלינו להיות כאן, אבל אתה, איש האדמה. מה לך כאן", מתגרה בו לוטה.

"נוח כאן, לא כן".
 "מה נוחות אתה מוצא כאן".
 "לשבת ולשוחח".
 "ובכפר לא משוחחים".
 "לא באריכות".
 "ואינך מתגעגע לשרות".
 "שנים עבדתי אצל היהודים"
 "זאת לא ירעתי, ואתה אוהב אותם".
 "התרגלתי אליהם".

הוא דיבר אמת. בנעוריו היה שרת כחנות כל בו יהודית, ברח וניסה שוב את הכפר. לא עברו ימים רבים והוא חזר לעיר. היה נאה, חסון והרכה נשים נפלו במצורתו. תמיד עבד, בהפסקות אמנם, בחנויות יהודיות או בחצרותיהם. הוא לא אהב אותם אבל התרגל לשגיונותיהם. הם נוחים יותר מבעלי האחויות, קל יותר לבוא עמם בדברים. יש להם נשים יפות והם נטו לו חסד. מה עוד יבקש אדם. אדם צריך להסתפק במועט. היתה אמת בקולו השל. כמו לא השיח בגורלו הוא אלא בחוק טבע. עכשיו הוא בן ששים וחמש. כגיל הזה חייב אדם לנוח יותר, לא לבלבל את מוחו במחשבות זרות. אם יש דבר שהוא מתגעגע אליו הרי אלה הם ההרים של כפר מולדתו. אבל הכפר רחוק ומוטב שלא יחשוב על כך.

"ואין לך שום תלונה".
 "לא". ובאומרו כך כמו שבו אליו פניו האיכריים, והוא נראה לה מוצק וחסר-גיל.

— 18 —

אך בינתיים חלה באלאבן. תחילה זה נראה כהצטננות של מה-בכך אך מכיון שהחום לא ירד החליט הרברט להביא את הרופא מהכפר. הרופא, יהודי מומר, סרב תחילה לבוא. לבסוף ניאות וכא.

מחלתו של באלאבן איתנה היתה כגופו. היא עקרה מתוכו בבת אחת את שפת הלימודים, את השפה הגרמנית, והשיבה לו את שפת אמו. עתה הוא מדבר בשפה זו ברציפות שעות. הוא מזכיר הוריו את אחיו ואחיותיו, הוא קורא להם בשמות רבים ובכינויים בלתי מובנים. מאשים את עצמו ומצדיק את הדין.

הרברט יושב שעות ליד מיטתו ומנסה להרגיע אותו. הוריך מחלו לך, האמן לי. הם יודעים, כי בליבך מעולם לא התכחשת אליהם. אתה אהבת אותם תמיד. אתה עוד תעזור להם. הרי לשם כך באת לכאן, לעזור להם. אך באלאבן אינו נרגע. כבר שנים לא כתב להם. לא שלח להם כסף. מה

הם עושים בקרה הזו.

"אתה עשית גדולות למען הרבים", מוכיח אותו על פניו הרברט.
 "אבל על אחיזתי לא שמרתי".

אך יש ימים ורוחו נעכרת עליו והוא קודח ומרעיש עולמות, צועק חמס: כל רכושו, עמל שנים, ירד לטמיון. משונה, דוקא הלכי רוח עכורים אלה העירו את האנשים מבטלתם הנמשכת. האנשים מתעמלים, מנקים, רצים ומשפרים את ההיגוי. בטי יושבת שעות ליד הראי ומשפרת את ההיגוי. שנים ניסתה לשפר את ההיגוי, מחמת הליקוי הזה לא קיבלו אותה בבית ספר ערב לאמנות הבמה. עתה יש בידה לשפר. יש כאן אנשים היודעים היגוי מהו. גם חדר ההתעמלות הנטוש כמו קם לחיים אפילו לאופר, אפילו חמקן זה, מתעמל. מחלתו של באלאבן הפיחה איוו רוח אחרת, כולם מבקשים לפייס אותו. אבל באלאבן אינו מרוצה: זה מאוחר, הוא טוען. איזה צליל רע לצרוף הזה, שהוא חוזר עליו כל אימת שהרברט בא ומודיע לו כי האנשים מתעמלים, מנקים ומשפרים את ההיגוי.

מאוחר בלילה קוראים מיומניה של סופיה. בימי שהותה הקצרים כאן הספיקה לכתוב מחברות אחרות. בת ארבעים ושלוש היתה במותה. היא הגיעה לכאן כמעט באקראי. הרברט פגש אותה למטה בבית הקפה ומשנודע לו שהיא כותבת שירה, הציע לה להצטרף למעון ולקבל מילגה. וסופיה, שעמדה אותה עת על פרשת דרכים, מצאה בהצעה זו פיתרון עראי ונענתה.

חייה במעון היו צנועים וסגורים. את מאבקיה היא ניהלה בחדר עם מחברותיה. היה לה מעיל רחב והיא אהבה להתעטף בו גם בקיץ. ונראה שכך היא תישאר בזכרון, עטופה במעיל. מסתבר כי על עצמה כתבה מעט מאד. רבות התבוננה בדיירי המעון בתורה אחר קווי אורך וקווי רוחב, קימורים וקיעורים, כל הכרוך בצורה. על הרברט כתבה: הוא מעלה על הדעת עמודי שיש מעורקים בירוק, ואף שכבר נלטשו עדיין שומרים הם בחובם את ריח ההרים משם נעקרו. על אידורה המנוחה כתבה: היא מחזרת אחר המוות במבטים רחבים. כמו לתפוס את צעדיו החומקים. טורף אציל. דעתה על באלאבן שונה היה: רוחות רעים תוקפים אותו מכל צד, הוא מנסה להתעלם מהם. אבל הם רבים, מרושעים, וסופם להכריע את העץ הרם הזה. ובקטעים אחדים כמו אברה לה נחישות הראייה. היא דיברה על חולשותיה היא, על שאין לה שורשים בשום קרקע, על כל פנים לא בקרקע זו, כתיבתה נעדרת מיצים חיים. רגישות, גם רגישות יתר, אין בה כדי להעמיד חיים. הסיבים והעצה הם הלשר. בלעדיהם הכל ערפל. וסעיף מיוחד על החסד ועל הכבוד. על הדת היהודית שהיא קיבוצית ושבטית וממלא עדרית. כבודו של האינדיבידום נרמס בו. הנצרות, על אף הכל, טיפחה את היחיד והאמינה בגאולתו. ברור, היא ניהלה את המאבק

בחירוק שיניים. וכמאמרה של סופיה, השדים ניצחו משום שהם חזקים מן האדם.

מחלתו של באלאבן נמשכת ללא הפוגה. באלאבן סירב להתאשפז. מדי צהרים מוציא אותו הרברט החוצה אל הפרוזדור. פניו שונו ללא־הפר, זקן צמח על לחייו. מראהו באחד היהודים העמלים. שפתו, שהוא קנה אותה בעמל, אברה לו. הוא מלמלם בשפה שאיש אינו מכין אותה. הגלגול הזה, יותר מכל אימה אחרת, מפיל קדרות על האולם.

הרברט הלך ואיבד את אנוכיותו המועטה שהביא עמו לכאן. שוב אינו מהרהר בעבודתו הזורנאליסטית שכילתה אותו, על אשתו המנוחה שהוא אהב אותה, על בנותיו המתכחשות. אין לו זמן לעצמו, הוא עובד. מאז מחלתו של באלאבן הוא מנהל, לאמיתו של דבר, את המעון ובשיעור־מה את עסקיו המתמוטטים. גנבים, וביניהם סוחרים יהודיים, חומסים בכל חלקה. הרברט מנסה להציל ככל שידו משגת. פעם בשבוע הוא יורד לכפר ולעתים פעמיים ובשובו הוא חיזור מכעס. אך מיד מתאושש, מאיר פנים לכל, מבקש סליחה על מזון גרוע, הסקה שאינה פועלת. גם הוא השתנה. פניו כחשו ובלוריתו הנאה, האפורה, הלבנה כליל. לא כן הילוכו, עדיין יש בו משהו מן ההדר האילם.

קשה לשאת את ריטונו של באלאבן. כשהרברט מוציא אותו החוצה נמלטים האנשים לכל עבר. משונה, דוקא אימה זו, השיבה למעון את ריח הימים הראשונים. אם יש אדם מרוצה, הרי זו הטבחית. פניה הקשות, הנוזירות, כמו מצאו תיקון עראי. הארוחות הדלות מוגשות בעיתן.

את טרודה הביא באלאבן מווינה. היא היתה סטודנטית ונמשכה לנצרות אבל אביה יהודי פשוט, אך לא נעדר דעה משלו, ביקש אותה לפני מותו לכל תמיר את דת אבותיה. את הצוואה הזו היא קיימה. לא בקלות. תחילה עבדה בבית־חרושת כאחת הפועלות. בתום השנה נבחרה לנער. היא ניהלה מאבק קשה עם ההנהלה לשיפור התנאים. מאבקה זכה להערכה רבה. משנודע לפועלות שטרודה היא יהודיה לא היססו והריחו אותה מהנער. לא ארכו הימים והיא פוטרה מעבודתה. בבית־חרושת למדה להשכים קום, להתמיד ולהתגבר על כאבי גב. מעולם לא דיברה בגנות הימים ההם.

לאחר־מכן עבדה כאחות מסייעת בבית־החולים, במחלקה הסאניטארית של העירייה. אנשים שהכירו את אביה רצו לעזור לה אך היא סרבה. היא פגשה את באלאבן בווינה והתרשמה מאישיותו. מנעוריה לא אהבה יהודים. סבורה היתה שהם אנוכיים ונעדרי יושר. את סברותיה אלה לא הסתירה לא מאביה ולא מבאלאבן. אך באלאבן סבור היה, כי היא מתאימה לתפקיד ומינה אותה כרב־טבחית של המעון.

במעון סָלְדוּ מפניה. אפילו רוברט, שניזָקֵר מכינויים, היה מִכְנָה אותה נזירה. את מאבִּקְיָה היא ניהלה במרירות, בקשיחות, במיוחד היתה מתעמרת במירצֵל, המפירה את התקנות ומגישה שלא במועדים סנדוויצים וקפה. טרודה לא ביקשה את קירבתם של האנשים והאנשים לא התקרבו אליה. אבל על נקיון המעון הקפידה, ובלילות, כשהרוחות היו שוקטים, היתה עוברת מפרוזדור לפרוזדור, מנקה וממַרְקֵת. בחודשים האחרונים היתה מקפידה יותר. באחד הלילות פגשה אותה לוטה ומרוב פתיעה שאלה: "את לא ישנה". טרודה, קרוסה על הרצפה, הִרְיִמָה את עיניה ולא אמרה דבר. אילו היתה טרודה משפילה את עיניה ושבה למלאכתה היתה לוטה עוברת על פניה, אבל עיניה של טרודה נפקחו במבט מלא תמוהה.

"את צריכה עזרה", שאלה לוטה.

"לא". אמרה וחיוך צר פשט על קצות שפתיה.

"ברצון אעזור לך. קשה לי להירדם".

"אני רגילה בזה. תמיד עבדתי", דיברה טרודה בפשטות.

"היכן עבדת".

"בבית־חרושת, במשמרת השניה, מאז קשה לי לישון בלילות".

"ואין לך קרובים למטה".

"לא".

"לי יש בת, שמה יוליה, כבר מזמן לא ראיתיה. קשה לה כנראה

לבוא".

"את שחקנית, לא כן".

"עבדתי הרבה שנים בתיאטרון, בתפקידים קטנים לרוב. משהו בי, אולי

גם חיצוניותי, לא איפשרו לי להעפיל".

"אני מצטערת", אמרה טרודה. ניכר היה כי חודשים רבים לא החליפה

מלה עם איש. המלים יצאו מפיה בקול רם.

"עכשיו אני עושה מאמץ לשפר. אני מכינה מבחר משירי רילקה.

המילגה מאפשרת לי להתכונן".

"אני שמחה", אמרה טרודה.

"אני משתדלת. אינני יודעת אם אצליח".

"זוהי ודאי מלאכה קשה".

"אני עובדת על כל משפט. כך נדמה לי צריכים לעבוד".

טרודה הצטחקה. כמו נגע משב בפניה.

לוטה המשיכה: "אני משום חיצוניותי נבחרתי תמיד לשחק בתפקידי

משרתות. ולאחר מכן כבר לא ביקשתי לנסות".

"את צריכה לנסות. תמיד צריכים לנסות", אמרה טרודה. עיניה הביעו

תוגה קרה.

"ואת מרגישה טוב כאן".

"בנעורי רציתי להתנצר, אני למדתי בבית ספר קאתוללי. הכנסיה משכה

את לבי אבל אבי מנע זאת ממני. לפני מותו הבטחתי לו כי לא אמיר את דתי". היא דיברה עתה כדרך שאשה מדברת על סודותיה הכמוסים. "ואי אפשר להפך הבטחה זו". "לא אני", ובאומרה כמו נמתחו פניה. והמבט הקר שב אל עיניה. "אני מבינה", אמרה לוטה.

טרודה קמה על רגליה, סחטה את הסחבה, ובלא להוסיף עוד מלה שבה אל הפרוודור ופנתה ישר אל המטבח.

למחר הודיעה מירצל כי ברעתה לעזוב את המעון. היא היתה בת עשרים ותשע. שנתיים של שהייה כאן שינו אותה כליל. היא השמינה ודיברה באקצנט גרמני יהודי. יותר משלימדה למדה. היא למדה לדבר בלחש, לומר תודה או סליחה ולהתלבש בלבוש עירוני. בשעתו ירשה את בגדיה של סופיה ולאחרונה את המלתחה של איזדורה. היו לה כמה קשרים עראיים עם כמה מדירי המעון. הקשרים לא שיירו בה מישקע של רוגז. אררבא, היא זכרה אותם בחיבת סתר. נכון, היא גם רימתה, העלימה, גנבה קצת תכשיטים, אך כל אלה לא סייעו בידה לשמור על חיטוב גופה. עתה דומה היתה לאחת מנשות המעון, צעירה יותר, אבל לא בלתי מפונקת. במרוצת הימים למדה להעריך חפיסת שוקולד, כוסית ליקר, אפילו להתגעגע לשפלה.

"למה את יורדת. רע לך".

היא לא ידעה מה להשיב. אפילו אל שגיונותיה של טרודה התרגלה. "האם את מתגעגעת".

"לא". וזו היתה האמת לאמיתה. אביה איש קשה-יום, אמה עיוורת, אחיותיה הבוגרות נהגו בה כבשפחה. "אם כן, למה את יורדת".

"אינני יודעת". וגם זו היתה אמת. בינה לבין עצמה היתה מהרהרת לעתים. מה אני עושה כאן בין היהודים. נוצריה אני מבטן ומלידה. מה לי בתוכם. בנעוריה נהגה ללכת לכנסייה אבל מאז התעוררה האם היתה משקרת: כבר התפללתי. או עוד מעט אלך.

היא התרגלה לאורח החיים כאן, לשגיונות הדיירים ולמנעמיהם. לאופר כרכו היה מעשי מאד ואמר: "תחשבי היטב, הכפר אינו גן-עדן". היו לו סיבות טובות לומר לה כך. הוא אהב לבלות עמה ביער בלילות הקיץ. אבל מירצל גמרה אומר בליבה כי בתום החודש תעזוב. לא האנשים הרגיוז אותה ואף לא מחלתו של באלאבן, חלומות רעים חזרו ותקפו אותה בשנתה, ובחלום היתה האם העיוורת תובעת ממנה לחזור. אמת כבר חודשים היא תובעת זאת. מירצל היתה אומרת עוד מעט, עוד מעט. ולא עמדה בריבורה.

ובכך תמו השידולים. כל אחד בא והביא לה את מנחתו. גברת קרון הביאה לה תכשיט נאה מעשה ידי אמן, עשוי מקשה כסף. לאופר ירד לכפר וקנה לה מעיל פרווה. כל אחד הביא. מי מזומנים ומי תכשיטים.

מירצל עמדה נבוכה, סמוקה, מן השפע שהערימו עליה. מלבד התשורות היה חדרה מלא מכל שקיבלה במרוצת השנים, ירשה וגנבה ואף על פי כן, ניכר היה שהיא נרגשת. לבסוף נשא ראוך נאום קצר בשמו ובשם הדיירים. הוא אמר: "אנו אסירי תודה על שירותך הנאמן, המסירות והראגה. עזרת לנו הרבה. לימדת אותנו הרבה". הוא ריבר כדרך שרגיל היה לדבר בבנק, במלים שהוא סיגל אותם לעצמו ואף על פי כן הן נשמעו עתה נפעמות. אולי משום שנאמרו באולם ואולי משום אנחותיו של באלאבן, שהיו נשמעות בכרוז.

מירצל מצידה אמרה, "תודה. תודה מקרב לב. לא אשכח אתכם. על לוח לבי חרתי את כולכם" ומיד פָּרצה בבכי. כולם חשו לחבוק אותה ולנָחם אותה. ובעוד ההתרגשות הולכת ושוטפת את כולם, קם הרברט על רגליו והכריז: "מירצל תבוא לבקר אותנו. אין זו פרידת־נצח. אנשים אנחנו ולא הרים".

הניחום הועיל: היא השתתקה, אספה את התשורות, אָרזה את מיוזודותיה, התלבשה בבגדיה החמים של סופיה, התאפרה וניצבה על מדרגות הכניסה. עתה היא נראתה כאשה נאה, מן המעמד הבינוני, שהזמינה מרכבה לצאת לביקור קרובים. גם עתה לא נעדרו כמה מלים נרגשות, חמות וחוקות, אבל מירצל ראשה כבר לא היה כאן.

לא עבר זמן והרברט הופיע עם העגלה. רוברט עזר לו להעלות את המיוזודות הרבות. הירהור חלף במוחו של רוברט: השפחה הזו נוהגת גינונים של גבירה, אפילו אינה מושיטה יד להעלות את המיוזודות הכבדות על העגלה. וכשהעגלה זוה לא טרח אפילו להרים את ראשו.

— 19 —

מחלתו של באלאבן הלכה והחריפה. פעם בשבוע בא הרופא המומר, כודק אותו ורושם תרופות. בואו ויציאתו הם כשעון בְּרָצֶף של אפלה דלילה. מה יש לומר, מצלצלות המלים כמטולטלת בקופסה ישנה וסגורה.

אלמלא בטי היו האנשים שוקעים בהירהורים אבל היא אינה פוסקת מלדבר, ולספר ולהתנדות ובְּדַבְרָה היא כורכת עבר בהווה, את אמה ואת אביה, בעלה לשעבר וידידים מנוער. אילו היתה נישאת לאוסטרי מלידה היו חייה שונים אבל אביה, אף שלא שמר מסורת, הכריח אותה לשאת יהודי. ויהודים אין להם, במחילה, שום הבנה לא למוסיקה ולא לתיאטרון. "גם לא האוסטרים", אמר לאופר כבְּהֶסְחֵדֶת.

"אתה טועה טעות חמורה", השיבה בטי בקול לא נעדר חשיבות.
 "לא גבירתי, אני מכיר אותם היטב".
 "כיצד תסביר לי, אם כן, שהורי מנעו ממני את לימוד המשחק, הכריחו אותי לשאת יהודי מלידה, אף שלא אהבתי אותו".
 "מפני שאת יהודיה. הכסילות היהודית חייבת להימשך".
 "נכון מלידה אבל לא בנפשי".
 "אוסטרים אינם מתנדים אלא בגסיסתם ולפני הכומר".
 "כל הרעות באו לי מן היהודים. לא היתה לי הזדמנות ללמוד. לא איפשרו לי. הם שיבשו את מירודי".
 "ללמוד מה".
 "מה פירוש: תיאטרון ומוסיקה, אמנות פלסטית".
 "אין לך כשרון".
 "התביש לך. יש לי. כולם אמרו שיש לי".

משונה איש אינו כועס עליה עוד. השיחות הללו, החשופות והריקות, ממלאות את החלל שאון כהה. לוטה יושבת ומקשיבה כאילו הציבו לפניו ראי מגדיל. גם היא, אם להודות על האמת, נמשכה אליהם בחבלי קסם. לא היהודים משכו את לבה אלא הגבוהים והבלונדינים הללו, שהיא דימתה לראות בכל אחד מהם אמן. נכון, אמה לא מנעה ממנה את הבמה. היתה זו לאמיתו של דבר אמביציה חולה של אם יהודיה לראות את בתה מפורסמת. לא חשוב במה.
 אין הבריות שונים זה מזה, כפי שאנו מדמים לעתים, חלף היראהור במוחה.

לוטה חשה איזו קירבה דקה אל אשה שמנה זו, המכונה בפי כל ובזילזול בטי פתי. שנים מאז נעוריה ניסתה להיחלץ מגורלה, אשה רפה שעצביה לא עמדו לה, ועתה אין בכוחה עוד להעלים אפילו את סודותיה הכמוסים ביותר. תשוקה אחת עוד נותרה לה וזהו: רוברט. אבל איכר קשיש זה כבר שבע נשים בחייו.

"את היהודים אינך אוהבת, כמסתבר".
 "לא. במפורש לא. יאהבו אותם האחרים. אני לא".
 "למה".
 "משום שהם חלשים. לא יציבים".
 "מה בכך".
 "אין בהם מיפי הטבע. הם נולדו בחנויות מכולת. בין החביות והשקיס".

כך יושב לאופר ומתגדר בה. האנשים ליד השולחנות כבר לא מגיבים. מאז החריפה מחלתו של באלאבן אינו צועק ואינו מחרף. טרודה והרברט מטפלים בו במסירות.

בחייה של לוטה הלך השאון ועמם. שעות היא יושבת באולם. הרברט,

חליפתו המשובצת דהתה, נעליו מרופטות, על מעילו מתנוצצים כמה כתמי שמן כהים, הוא ממעט לדבר ובדברו עם טרודה במטבח הוא נשמע מעשי להכאיב. אין תפוח אדמה ואין סלק. גם חליפתו של ראוך איבדה את צורתה. הוא יושב במטבח ומקלף קישואים. הוא עושה את מלאכתו לשביעות רצונה של טרודה. גם לאנג ריצתו היומית הגיעה לקיצבה הנכון. אמנם, להטיף לא חדל אבל הטפתו אינה נרגזת. למה לא תצאו לריצת בוקר. ריצת בוקר משיבה את הנפש. בקיץ יש בדעתו לקנות לו ביקתה בכפר, לקנות פרה וחלקת אדמה. היהודים פגמו הרבה בעצמם ובאחרים. המסחר שיבש את מידותיהם. רק האדמה מסוגלת לחולל פלאים. ואף שאת הפיזמון הזה הוא משמיע יום יום, אין איש אומר לו הס. אולי משום שזה נשמע כאיזה רֶצֶף טפל שאין בכוחו להזיק.

— 20 —

בסוף מרץ נפטר באלאכן. היה יום כהיר ועל פני המרחבים הדוממים, המושלגים עדיין, לא נשבה רוח. היתה שקיפות באוויר. מן החלון הקירמי, הרחב, יכולת לראות את השפלה פרושה במלוא־העין, עד לים הערפל הרחוק.

בימי האחרונים היה שקט וכמעט ולא נשמעה תלונה מפיו. מדי פעם, בלילה, היתה נפלטת מפיו מלה משפת אמו אך מלבדה לא הָגָה. קשה היה לתאר את באלאכן עוזב את החיים. אפילו בחוליו הכבד לא נידמה כחולה.

בטי פרצה בבכי. האנשים עמדו לידה וניחמו אותה כאילו היה זה אסונה הפרטי. הרברט היה שקט ומעשי ויצא החוצה לחפש מקום מתאים למנוחתו. חבוש במעיל החורף נראה הוא כסוחר שהקף עסקיו תובעים ממנו איפוק גם בשעת צרה. לאנג למלם: "היה איש גדול. לא ידענו להעריך מה גדול היה. מחשבתו הקדימה דור שלם. אנו חייבים להודות לא ירדנו לסוף דעתו".

וכמו תמיד לא חסרו גם הפעם אומללים למראית־עין, מתחסדים ומעמירי פנים. הרברט עשה את הסידורים המתאימים בלא שום גינונים. הוא ירד למחסן והעלה משם שלוש אתים, גרון ומקוש. הכלים הגסים הללו עמדו בפתח הכניסה והעידו יותר מכל כי הרוח, או ככל שנקרא לה, אינה מנותקת מהחומר.

את הקבר כרו באדמת הקרח ועל כן גם נרחתה הלוויה ונערכה בדימדומי האחרונים של האור. הכרייה היתה קשה וכל אלה שהשתתפו במלאכה חזרו מלוכלכים ומיזועים ומיד החלו בהכנות המעשיות: העלו את האלונקה ואת השמיכה וכל תשמישי עזר, שכבר השתמשו בהם בלוויית הקודמות. רוברט הקציע לוח.

עתה אפשר היה שוב לראות את המרחבים השקופים, את העצים

הערומים, נטועים ברפיפות באדמת השלג. לוטה הלכה מאחור שלא להימצא בטווח ראיתו של הרברט. היא פחדה פן תיקרא שוב לעמוד ולקרוא. הפחד הפעוט הזה ליווה אותה לאורך כל המסע. הדרך היתה חלקה ונושאי המיטה מעדו פעמים אחדות. אך לוטה לא חשה בכל אלה. היא פחדה וכעסה על שאין בכוחה להתגבר על חולשה זו.

לאנג בכה. בלבושו הספורטיבי המלוכלך נראה כאחד העמלים, שכירי יום, ששכרם הולך ופרוטה אין בכיסם. לא רק על מותו בכה אלא גם על הלוויתו. ראוי היה להלוויה אחרת, ספורטיבית. ובאומרו כך נראה עלוב עוד יותר. שרווליו הקצרים הבליטו את גרמי ידיו, והללו הכחילו מרוב קור.

טרודה לא השתתפה בהלוויה. בהיודע לה האסון ארזה את מיוודתה ובלא לומר לאיש מלה – יצאה. בימים האחרונים, ייאמר לזכותה, לא זזה ממיטתו כאחות נאמנה. הם ידעו שהיא מטפלת בו יום ולילה. ועוד דבר ייאמר לזכותה, בטרם עזבה ניקתה את האצטבאות, מרקה את הסירים ועל לוח הקיר כתבה כמה הוראות מעשיות.

וכמו בכל הלוויה: מה אומרים. איך שותקים. איש לא בא לעזרתו של הרברט. הרברט הרכין את הראש וספר לו. הוא דיבר על חלומותיו הגדולים של באלאבן במונחים פשוטים ומעשיים. ניכר היה כי הנסיעות הרבות לכפר, הקניות והמכירות, לימדו אותו מלים שמעולם לא השתמש בהן. החיים אינם מפוארים אך כיון שניתנו שוב אין לזלזל בהם. באלאבן ניסה ללמדנו בינה זו. קשה היה ללמוד ממנו אבל כוונותיו היו רצויות. הוא אבד את כל רכושו.

רוברט, כמו בהלוויות הקודמות, חבש לזרועו סרט שחור אך הוא לא נראה עתה שונה מהאחרים. הוא לבש חליפה שבשעתו נתן לו אחד הדיירים הפורשים. בחליפה זו הוא נראה כפקיד ברימוס, שהכנסותיו מועטות ואת ההכנסות המועטות הללו הוא מחזיק בכיס חזייתו, מחוסר אמן ופחד. אפילו ידיו החווירו כאילו לא ראו מעולם שמש.

האנשים טיפסו במדרון החלק, מעדו ונעזרו זה בזה. השמש התממהמה באופק והשמים היו בהירים וללא כתם. וכמו תמיד לא נעדרו גם הפעם כמה משפטים יום-יומיים להחריד. כגון המר, הוא לא איפק את לשונו ואמר: "זה לא היה חלום אלא תעתוע. יעשה אדם את המוטל עליו בלא רעש. וראשית כל ידאג לעצמו. לא נועדנו לגדולות. מנסיוני למדתי כי אדם הדואג לעצמו עתיד גם לעזור במשהו לזולתו. אל יצפה איש לחסדים מבני אדם." היה זה טון בעל-ביתי בנוסח שהיו משמיעים הסוחרים הזעירים לבניהם ולבנותיהם שביקשו לתקן את העולם. וכזה גם היה מראהו באותה שעה. נמוך, כפוף משהו, ואם אפשר לומר אפור להפחיד.

לאחר מכן עמדו האנשים בפתח הכניסה כחוששים להיכנס פנימה. האור שפע כחול וקר כמו בראשית החורף. הרברט לא בזבז את זמנו לריק. הוא נכנס לארווה, האביס את הסוס והישקה אותו, ניקה את הריצפה והניח עליה שכבת קש. היה ברעתו גם לנקותו אך החשבה ירדה פתע ובארווה נשתררה אפלה גמורה.

וכמו לאחר כל לווייה: הצימאון. האנשים השתוקקו לקפה חם. משונה דוקא בטי שמאו הבוקר התנפחה והרעישה עולמות היתה הראשונה שהכריזה: אני אכין, שבו אני אכין.

מראה המיטבח הנקי, הכלים התלויים, וההוראות המפורשות שהשאירה טרודה, השיבו פתע לעיניה האבלות של בטי את הברק המעשי: לבשל ולהגיש. והיא אמנם עשתה זאת בזריזות, כעקרת בית מנוסה. לא עברה שעה ואל השולחנות הגיעו בזה אחר זה קומקומים רותחים וסנדוויצים חמים. האולם הקר נמלא פתע הבל ביתי. ידיה של בטי מלאות היו עבודה. ניכר היה כי מלאכה זו משמחת אותה. גם השאר אבלם הומתק עתה במוון החם.

רק לאנג טרב להתנחם. פניו הרזים, הבלתי מגולחים, הראו בעליל כי עולמו חָשך עליו. לוטה, משום מה, ישבה ליד השולחן וכתבה מכתב לבתה. היא סיפרה באריכות על המילגה שהוענקה לה, ועתה אין לה עוד צורך בשום עורה. צְרִיכה מובטחים. היא כתבה בשקט, יותר מכל כדי להשקיט את מצפונה של הבת. בימים האחרונים חשה כי הבת מתכוונת לעלות ולבקר אותה, והיא אמנם רצתה לראות את פניה אך לא לגרום לה צער מיותר.

וכן שבו החיים אל נתיבם. האנשים מצאו, לעת עתה, פורקן בדבור. דיברו על העבר ועל ההווה על עניני המעון ואפילו פוליטיקה. ולרגע זה נראה כאחד הפונדקים הדלים, הממוקמים לצדי הדרכים, שהאנשים מוצאים בהם מקלט לעת לילה.

המר לא מש גם הפעם מנהגו המעשי. הוא אכל סנדוויץ אחד ואת השני עטף בנייר פרגמנט והעלה אותו לחדר. אין אדם צריך לאכול אלא בשיעור ההכרחי. מי יודע מה ילד יום המחר. לוטה ישבה והתכווננה בהם מקרוב: מכל קרוביה וידידיה הרבים לא נותרו לה רק אלה. לא קרובים במיוחד אבל אנשים שאפשר לסמוך עליהם לעת צרה. ההבנה הזו עטפה אותה רגע דוק של תוגה.

האנשים הקדימו והלכו לישון. באולם הבהבה מנורת הנפט והפיצה אור קלוש. הקור היה מורגש היטב אבל לא בלתי־נסבל. לאנג ישב בכורסה ולבוש במכנסי הספורט המפוספסים שלבש בעת הלווייה. בראותו את לוטה קם על רגליו.

"אתה יושב לבר", נדהמה לוטה.

"קשה לי להתאושש".

"זה פגע בכולנו", אמרה לוטה כדרך שהיו אומרים.

לאנג השפיל את ראשו, פניו הרזים, הסגופים הביעו איזו רצינות נעריית.

לוטה אמרה: "הוא היה שונה מכולנו".

"היה אדם פשוט בתכלית הפשטות. הייתי אומר הפשטות האחרונה. הוא הבין כי בלא שינוי דרסטי אין לנו תקנה. אנחנו אבודים. כל זה ירד לטמיון מפני שהכלי קם על יוצרו. האמיני לי גבירתי, עוד ידברו רבות על פשטותו. כיצד ניסה בטרם מכול להקים סכר. פשוטים עד אימה היו חוונותיו. כלום אין הפשטות מסימניה של הגדולה".

לוטה חשה האיש מדבר מתוך כאביו הכמוסים.

"סליחה גבירתי, אמר, סליחה שהרביתי מלים. חטאתי בזה לא רק לך אלא גם לזכרו של באלאבן". באומרו כמו נחשפה כל כלימתו — הדיבור המיותר. בלא אומר נסוג ונכנס אל חדרו.

לוטה ישבה באולם הריק. גם היא היתה עייפה ומטושטשת אבל קשה היה לה להירדם. מראות היום נערכו עם מראות העבר אך העבר נשקף אליה בבהירות רבה יותר.

מתי זה התחיל, שאלה כבהסחידעת. מאז עזבתי את הבית. הרי לא אהבתי את בית הורי, מאז פיתה אותי הנוכל אבל אני נמשכתי אחר הנוכל. מאז נישאתי. לא רציתי להינשא. היא שאלה והשיבה כדרך שמישיב הער על דוכן העדים.

גם לאחר מכן, על מיטתה, לא חדלו השאלות והתשובות אלא שלאט לאט הפכו למראות. מראה מראה וצבעו. צבעי הלילה הלכו והשתלטו עליה והיא טבעה בהם בצלילה.

ובעוד השלג הולך ונמס, אפור ועכור ובלא הרר, הופיעה, כמו עלתה מאבכת הערפל: יוליה. היא עמדה בפתח כבדה ועטופה במעיל אכזרים. לוטה בקושי הכירה אותה. אך זו היתה יוליה. השנה האחרונה שינתה אותה ללא-הכר. פניה הדקות, המתוחות, נמלאו בשר ופיה פתוח במין חיוך עילג. אמת, מאז שיגרה את המכתב נסתלקה כליל מזכרונה. מדי פעם היתה אמנם ניגלית, אך לא הופעה שיש בה תוגה. לוטה שקודה היתה בעצמה כתוך חיי היום יום של המעון.

לפני ימים אחדים קיבלה דרישת-שלום חדשה מבעלה לשעבר ממנפרד. גם עליו עברו בינתיים גילגולים. הוא מתגורר בעיירה אחרת וגם שם מנגן

בתזמורת היהודית. מה פירוש תזמורת יהודית, שאלה עצמה רגע אך לא הוסיפה להעמיק שאלו.

"מה הביאך הלום", שאלה לוטה מרוב מבוכה.
 "ככה", נפלטה מלה מפיה של יוליה. היא התכופפה והוציאה מציקלונה:
 כמה צנצנות ריבה, בקבוק שמן, שתי כיכרות לחם, פירות מיובשים ארוזים
 במטליות לבנות.

"אני כה שמחה, אמרה לוטה, אבל למה כל כך הרבה".

לשמע מלים אלו הסירה יוליה את מטפחת האכרים הכבדה מראשה,
 פניה נחשפו עתה במילואן. כמה כתמים סמוקים לאורך הצוואר. והידים גם
 הן, רחבות ומלאות.

"למה טרחת כל כך הרבה".

"זה שום דבר", אמרה בקול איכרי כבד.

"אני בסדר", אמרה לוטה.

יוליה, פניה הלכו ונחשפו עוד יותר.

"ומה עושה ג'ורג' ומה עושים הילדים".

"עובדים".

"אני מאד שמחה".

עלה בדעתה של לוטה כי משהו פנימי אירע לה ליוליה. כך הרי לא
 הגיבה מעולם. כל הווייתה נשמה כבדות.

"ומה את עושה".

"עובדת".

הרברט הופיע באולם ולוטה קראה לעומתו: "הרברט. יש לי אורחת.
 יוליה באה לבקרני". והרברט שהיה במצב-רוח טוב אמר: "אמך עושה כאן
 חיל. עוד תשמעי ממנה רבות". לשמע מלים אלו חשפה יוליה את שיניה,
 שיניים רחבות ובריאות.

היתה שעת אחר הצהריים. שמש האביב פלחה את החלונות ופיזרה על
 הריצפה פתמי אור. האולם נראה עתה במלוא עליבותו. כמה אנשים ישבו
 ליד השולחנות ושיחקו קלפים. גברת קרון ישבה באותה כורסה שאיזורה
 רגילה היתה לשבת בה.

"לא נשכחנו כליל", חמד הרברט לצון.

יוליה לא הגיבה. מעיל האיכרים הרחב העניק לגופה ממד אחר,

בלתי חדיר.

"וביצר הגעת לכאן", שאלה לוטה בהפלאה.

"יש לי עגלה".

לשמע מלים אלו אצה לוטה אל החלון. ואכן סוס ועגלה. מן הנוסח
 שהיו מובילים בו מספוא.

"נפלא", אמרה לוטה כאילו אירע לה פלא.

כבר חודשים לא נראה כאן אדם זר. האנשים חדלו לשלוח מכתבים ומכתבים לא באו. החורף הארוך והקור הרגילו את האנשים לסגירות הזו. "וג'ורג' עובד באחווה".

הוא עובד הרבה", השיבה יוליה בכובד-ראש. "ולא שותה עוד".

"שותה. ודאי ששותה", נתחייכה יוליה.

"אבל לא מכה אני מקווה".

יוליה שבה וחשפה את שיניה והחיוך העילג נהיה עילג יותר.

השיחה שהתנהלה, משום מה, בקולניות ובפתח האולם משכה את תשומת-לבם של האנשים. ואף שלא נראו כמצותתים הם צותתו.

"אביא לך כוס קפה", אמרה לוטה וחשה אל המטבח.

יוליה ישבה ושתתה בלא אומר. ולוטה, שלא רצתה להשאיר דממה ביניהם, סיפרה לה באריכות ובקולניות על המילגה שהעניקה לה הועדה המקצועית, מילגה המאפשרת לה להתמסר בליכולה לאמנות. המלים הרבות והשוטפות היו, כנראה, מעבר להשגתה של יוליה. היא הקשיבה אך לא בריכוז.

"ואצלך הכל כשורה", ניסתה שוב לרובב אותה.

"הכל בסדר", אמרה יוליה בקול עניני כדרך שעונים במכולת.

היתה זו יוליה ואף על פי כן לא היא. כמו נְעֻטָּה ישותה בשריון כבד. כאלו היתה לוטה פוגשת במסעותיה, בפתח הבתים או ליד הנחל. חיות בית כנועות ואטומות. לא יכולת להוציא מֶלֶה מפיהן.

שעה רבה ישבה בלא לשאול ובלא להתבונן בה. וככל שישבה חשה כי המלים הרבות, הצבורות בצווארה, מבקשות לפרוץ מתוכה. וכמו אמה בשעתה אמרה גם היא: "עליך לקחת חופשה ארוכה, לנוח מעט, את מאד עיפה".

פניה של יוליה המירו קמטים אך נשארו כבדים וצוננים כמקודם. עתה דומה היה כי איזו עורמה איכרית, שהיא ספגה בשדות, עלתה וצפה על שפתיה והיא אמרה: "אין דבר". בינת כפר ושיוויון נפש כרוכים היו בשתי מלים אלו.

"סליחה", אמרה לוטה.

יוליה קמה על רגליה ואמרה: "עלי ללכת, אמא". היא ביטאה את המֶלֶה 'אמא' כדרך שאכרות מבטאות מֶלֶה זו בבואן לבקר את אמותיהן הקשישות.

"ומה עושים הילדים", אחזה בה לוטה.

"הכל כשורה. עובדים בשדה יחד עם ג'ורג'".

"ולא תשובי לראותני".

"אבוא בקיץ, אחר הקציר".

לוטה ראתה פתע לנגד עיניה את האיכרים הפזורים בשדות, שרים וצווחים בקולי קולות. עלה בדעתה, כי לעת ערב בשוב ג'ורג' עיף ושיכור, הוא מנחית את שוטו עליה כדרך שהוא מנחית על בהמתו. ג'ורג' מכה אותך, לא כן".

"מה בכך", אמרה בשקט צונן מְשָׁל נגעו בפצע ישן שכבר הגלד.

"מה את שחה. אני לא אֶרְשֶׁה זאת".

"אמא", אחזה יוליה בזרועה של לוטה. "את כל הנשים מכים. הנשים לא מתות מזה".

"לא", אמרה לוטה והליטה את פיה בחרדה.

"שום דבר", אמרה יוליה משל מדובר היה בשני עופות שניטרפו בציפרני שועל ואין טעם להתאבל עליהם. לוטה חיבקה את שתי ידיה בידיה.

"ובקיץ תבואי".

"אחר הקציר".

יוליה התכופפה ונשקה על מיצחה כדרך שמנשקים בכפר. בלא בהלה ובלא תשוקה יתירה ואמרה:

"אניח לך". לוטה ליוותה אותה עד לעגלה.

"לא רע כאן. מה עושים האנשים". הפתיעה אותה יוליה.

"שום דבר מיוחד".

"לא עובדים".

"לא".

"ומה עושים".

"לא כלום".

"מוזר", אמרה יוליה ונתחייכה. בלא לשאול עוד הרחיבה את צעדיה, עלתה על הדוכן, הניפה את השוט והעגלה נעקרה בבת אחת ממקומה ונִלְשָׁה במידרון.

לוטה נשארה על עומדה. המדרגות הבהיקו עתה לבנות ומלוטשות. כל קור החורף היה ספוג בהן. שעה רבה עמדה בלא לזוע. היא זכרה עתה משום מה את הקיץ הראשון שבילתה יחד עם מנפרד. כבר אז ברור היה לה, כי נישואיה עם מנפרד לא יאריכו ימים, ואף על פי כן עוד האריכו שנים. עכשיו יושב מנפרד בעיירה קטנה ומנגן בתזמורת יהודית.

לאחר מכן ירדה איזו רווחה על המעון. בטי עברה במטבח והגישה ארוחות חמות בלא לוח זמנים. הארוחות היו גְּלוֹת אבל טעימות. עליגותה

של בטי מצאה, סוף סוף, תיקון. הרצון להאכיל אנשים במאכלים חמים העניק לפניה איזה כוּבֶר-ראש נשי. היא עבדה קשה אבל לעבודתה היה שכר רב. כולם דיברו בשבח מאכליה.

על כתפיו הרוות של הרברט הוטלה המעמסה: לצאת ולבוא, היה יורד ומביא את המצרכים מהכפר. הוא לא הביא הרבה, ומה שהביא היתה בטי מחלקת לשיעורין. פניו של הרברט הלכו ולבשו ארשת של אדם עֶמֶל. רחבות דעתו הלכה ונצטמצמה לכרי פעולות פשוטות ביותר.

עתה דומה היה המעון לבית מלון רל אבל נקי. בטי היתה עובדת עד מאוחר בלילה אבל קומקום היתה מונח תמיד על הדוכן. האנשים שתו בלא קיצבה.

וכך עבר האביב. היה קר אמנם אבל האנשים לא התלוננו, לא הטיפו מוסר. כמו היה מוסכם על הכל, כי ההשתנות היא בלתי האפשרית וממילא הגורל. יש להימנע מדיבורים יתירים.

גם בימים אחרונים אלה לא שכחו הרוחות כליל. מרי פעם היה מישהו נזכר ושואל בתימהון: "מה אני עושה כאן. כל רכושי למטה. בנותי למטה. למה אני מתעצל".

"רע לך כאן".

"לא, אם לומר את האמת אבל למה אני מרגיש מועקה".

אפילו אנגל, אפילו ספגן זה, שלא חדל להתאמן כל החורף אמר ערב אחד "הנגינה השתפרה. אני נכון לשוב לתזמורת. הם ישמחו על השיפור".

גם בטי, שטופה בעשייתה החדשה, לא הצפינה את קינאתה מלוטה. את שחקנית. עברת בתיאטרון, ואני, מה אני. אני גדלתי בבית יהודי עלוב. נישאתי בגיל צעיר לבעל חסר-אופי. מכל חלומותי לא יצא דבר. אני אוהבת את אנשי הכפר. הם חסונים וטובים. אבל מה לעשות הם לא אהבו אותי.

לא היו אלה תלונות של ממש. המעון הלך ושקט בעשייתו. מי שלא עבד במטבח עבד בחצר. בחצר גדלו עצים והפיצו צל נעים. לאנג ניקה וסידר את אולם ההתעמלות. האנשים לא התעמלו אבל לאנג סבור היה כי למען באלאבן ראוי לסדר את האולם. האור ברחבה הקידמית היה רך ולאט לאט הלך ונסגר במעטה של עלים ירוקים.

לוטה זכרה עתה בבהירות את בואה לכאן, את המרכבה ואת הרֶכֶב, את יוליה יושבת בפניה, שפתיה קמוצות, מצחה קודר וידיה מאודמות מהרטיבות. הכל נראה לה עתה מרוחק וצונן אף כי בשיעור הנכון ובלא עודף צבע, וגם זכרה את לאנג במכנסי הספורט הקצרים, עומד בפתח הכניסה, רזה ונעדר גיל, רבי-טוראי בצבא מילואים עלום. גם את הרברט ראתה. חליפתו המשובצת עוד משובצת, רשולה באלגנציה, מפיח ביטחון.

עכשיו משכים הרברט, רותם את הסוס לעגלה ויורד לכפר. מי שיש לו מעיל או מכנסיים או חולצה ראוייה למכירה נותן לו כדי שימכור אותם. אין צורך לבקש. האנשים נותנים ברוחב יד ומתוך איזה רצון עלום להיפטר מהעודף. הימים בהירים ומיום ליום נהיים בהירים יותר.

לפעמים מצטרף אל הרברט ראוך או המר. וכשהם שבים בלילה אין מראה פניהם עליו או קודר. תנועותיהם קצובות ואחידות. המצרכים לא רבים אבל ארוזים ושמורים היטב, ובטי מקדמת את פניהם בהעוויה אמהית.

בחוץ חם ונעים. אפשר לשבת על המדריגות להביט ולהרהר: לא הרחק מכאן יש ערים נושבות, החשמליות חוצות אותן לאורכן, האנשים משכימים לעבודה, פקיד פותח אשנב, עוזרת־בית מסירה את נעליה לבל תכניס לבית את הבוץ מהכפר. פרטים פרטים, כמסוננים ברשת דקה. ברור: לא שלנו עוד.

צערה של לוטה נהיה עתה כהה יותר. נכון, היא לא חדלה להרהר, לראות ולהיזכר. היו אלה הלכי־נפש בלא כעס. היא עבדה חמש שש שעות במיטבח ולאחר מכן היתה יושבת על המדריגות. וכמאז כתמיד לא חדלה לחשוב על גופה, על הקמטים ועל הכתמים. צנצנות הקוסמטיקה הלכו והתרוקנו והיא הצטערה על כך. חשוב היה לה, גם עכשיו, להיראות מסודרת.

נכון האנשים לא השתנו אבל מותו של באלאבן קרב אותם זה לזה. לא קירבה מוחלטת. מדי פעם היו מזכירים אותו כחידה המסרבת להיפתר. לאנג חדל לדבר עליו במלים גבוהות. מדי פעם היתה עוד פורצת מריבה על דברים של מה־בכך. לרוב היתה שוככת כמאליה.

והקיץ בא רחב וחם. הרברט היה חוזר עתה מהכפר מוכה ופצוע. בריונים היו מתנפלים עליו ומכים אותו. מראהו, לעת ערב, היה מחריד בשתיקתו. בטי היתה חובשת את פצעיו במטליות לחות.

הכאב היה חזק, הכלימה רבה אבל הרברט היה משכים יום יום ויוצא לסבלותיו. מה שהביא לעת ערב לא היה רב ואף על פי כן, שורה היתה איוו רוח שקטה על הסעודות הַדְּלוּת. לימים נתחלפו, וראוך ולאופר היו יוצאים במקומו. גם הם הוכו וגם אותם היתה בטי חובשת במטליות לחות. כמו הלך העולם והצטמצם למידותיו הפשוטות ביותר: ארוחת־בוקר, ארוחת־ערב. ואם אמר אדם: רוצה הייתי, לא התכוון אלא לכוס קפה. החטאים לא נמחלו, הדינים לא הומתקו אבל איש לא שינן אותם לזולתו. האנשים לא דאגו עוד אלא אם בוששה העגלה לבוא.

ומשנמכרו כל המעילים, התכשיטים והחליפות, נכנס הרברט אל חדרו של באלאבן, אסף ומיין את הבגדים וצרר אותם בסדין. למחר ימכור אותם לאיכר. ברור: הפחדים בלילות היו רבים. אבל האנשים עזרו זה לזה. אם נפל אדם או הוכה לא נעזב.